

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2566

ISSN 2229-1644 (Print) / ISSN 2730-3144 (Online)

- วัตถุประสงค์ :** เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัยทางด้านอยุธยาศึกษา โดยพิมพ์เผยแพร่บทความทางวิชาการ (Academic Article) บทความงานวิจัย (Research Article) และบทความปริทัศน์ (Review Article)
- ขอบเขตเนื้อหา :** บทความวิชาการและบทความวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาทิ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ในบริบทด้านอยุธยาศึกษา
- เงื่อนไขการตีพิมพ์ :** บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในการรับพิจารณาบทความของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา โดยกองบรรณาธิการจะตรวจสอบเป็นขั้นแรก แล้วจัดให้มีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกในสาขานั้น ๆ ร่วมกลั่นกรอง (Peer Review) 3 ท่าน โดยเป็นการประเมินแบบ Double-blind peer review คือ ผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา โดยมีการพิมพ์เผยแพร่เป็นรูปเล่ม สำหรับจัดส่งให้ห้องสมุดและหน่วยงานทางวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งเผยแพร่ทางระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์ Thai Journals Online (ThaiJO)
- กำหนดเผยแพร่ :** วารสารตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน
ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม
- สำนักงาน :** สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
96 ถนนปรีดีพนมยงค์ ตำบลประตูลี่ อำเภอบางบาลพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13000 โทรศัพท์ / โทรสาร 0-3524-1407
เว็บไซต์สถาบันอยุธยาศึกษา: www.aru.ac.th/asi
เว็บไซต์วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา:
<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas>

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

ที่ปรึกษา : นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บรรณาธิการ : อาจารย์ ดร.สุรินทร์ ศรีสังข์งาม

กองบรรณาธิการ :	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม	สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุชาติ ฤทธิทอง	มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร
	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข	ข้าราชการบำนาญ
		จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ศาสตราจารย์พิเศษ ศรีศักร วัลลิโภดม	มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์
	ศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ชูตินธรานนท์	ข้าราชการบำนาญ
		จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว	ข้าราชการบำนาญ
		มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชนิกันต์ ผลเจริญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
	อาจารย์กันยารัตน์ คงพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
	อาจารย์อุมาภรณ์ กล้าหาญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
	ดร.เกษรา ศรีวิเชียร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ฝ่ายจัดการวารสาร : พิสูจน์อักษร

(ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ)

อาจารย์รัตนชัย ปรีชาพงศ์กิจ
อาจารย์เอกรัตน์ คณาพร

ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

นางสาวศรีสุวรรณ ช่วยโสภา
นางสาวธัญวลัย แก้วแหวน
นางจิราพร พัฒน์ธนกิจ
นางสาวรสสุคนธ์ คำสอน

ผู้จัดการวารสาร

นายพัทธ์ แดงพันธ์
นางสาวธิยา รื่นชล
นางสาวศรีสุวรรณ ช่วยโสภา

ฝ่ายวิชาการ

นายพัทธ์ แดงพันธ์
นางสาวธิยา รื่นชล
นายปัทพงษ์ ชื่นบุญ
นายอายุวัฒน์ คำผล
นางสาวอรอุมา โพธิ์จิว

๗ ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

รองศาสตราจารย์ ดร.กาฬกั เตชะชั้นหมาก

รองศาสตราจารย์ ดร.เชมณัฐ มิ่งศิริธรรม

รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิริติ ธนะไชย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉันทัส เพียรธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ภิรมย์รักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์พล เอื้อไพจิตรกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นวลรวี กระต่ายทอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร เชี่ยวจินตาทานต์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยวดี มากพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มยุรี รัตนเสริมพงศ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรพร ภู่งศ์พันธุ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรทัย อินตะไชยวงศ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กมล บุญเขต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สหภัต อินทรีย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิเชษฐ กาญจนดิฐ

อาจารย์ ดร.ณัฐพงษ์ สุกุลเลี้ยว

อาจารย์ ดร.สุระชัย สืบบุผา

อาจารย์ ดร.บุญสมหญิง พลเมืองดี

อาจารย์ ดร.ปิยะนาถ อังควาณิชกุล

ว่าที่ร้อยเอก ดร.สมชาย แก้วเจริญ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ข้าราชการบำนาญ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

มหาวิทยาลัยทักษิณ

มหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ข้าราชการบำนาญ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

โรงเรียนวัดโคกพุทรา

สารบัญ

บทความวิชาการ

บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ.2476	7
ธานี สุขเกษม และพิสิษฐกุล แก้วงาม	
เมืองชาติตระการ: เมืองด่านทางล้นข้างของกรุงศรีอยุธยา	27
ธีระวัฒน์ แสนคำ	
นิมิตในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)	43
กนกพชรวรรธน์ เพ็งตาธณรัตน์ นภาพานต์ นาคทอง ปานิสสา เจริญสุข ออมสิน เกษร และปฐมพงษ์ สุขเล็ก	
“ผักไห่” ในชีวิตและความทรงจำของบุคคลสำคัญระดับชาติ	55
ปิยะ มือนันต์	
สถานะและบทบาทของนางระบำในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา	70
เขมวันต์ นาฏการจณดิษฐ์	
บันทึกประวัติลำดับอยุธยา:	89
ภูมิสาระในเพลงแปลงลำดับตมเมืองของไฟไซบ เสียงทอง อชิชนัน สิงหตระกูล	

บทความวิจัย

ความเชื่อมั่นของประชาชนจากการจัดการป้องกันอาชญากรรมในแหล่งท่องเที่ยว	104
มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	
อัฐพงษ์ บุญสร้าง และพงศ์กุลธร โรจน์วิรุฬห์	
นวัตกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมไบล์เลิร์นนิ่ง	119
เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	
โรงเรียนสตรีวิทยาโดยใช้โปรแกรมโลกเสมือนจริง (Metaverse)	
ณฐาพัชร์ วรพงศ์พัชร์ จุฬารัตน์ นิรันดร์ ชาญวิทย์ อีสระลาม	
สุนทร คำสาย และมนัสนันท์ เหมชาติลือชัย	

บทบรรณาธิการ

จากการที่รัฐบาลผ่อนคลายมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาคร่ำไ้ไปด้วยนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวฟื้นตัวอย่างเต็มที่ “คนอยุธยา” ก็ออกเดินทางท่องเที่ยวไปยังต่างจังหวัด รวมทั้งต่างประเทศในช่วงวันหยุดเช่นกัน

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา รวบรวมความรู้เกี่ยวกับ “อยุธยา” ในทุกศาสตร์และทุกมิติ กองบรรณาธิการเปิดรับบทความวิจัยและบทความวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์จากผู้เขียนทุกสาขาอาชีพ เพื่อส่งเสริมให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปจนถึงความร่วมมือในทุกแง่มุมของ “อยุธยา” บทความที่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิจะได้รับการตีพิมพ์ตามลำดับ

เนื้อหาของบทความวิชาการ และบทความวิจัย ประกอบด้วย 1.บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ.2476 โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ธานี สุขเกษม และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิสิษฐกุล แก้วงาม 2.เมืองชาติตระการ: เมืองด่านทางล้นข้างของกรุงศรีอยุธยา โดย อาจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ 3.นิมิตในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) โดย คุณกนกพรวรรณ เปียงตาธรัตน์ คุณนภาพานต์ นาคทอง คุณปานิสา เจริญสุข คุณอมสิน เกษร และอาจารย์ ดร.ปฐมพงษ์ สุขเล็ก 4.“ผักไห้” ในชีวิตและความทรงจำของบุคคลสำคัญระดับชาติ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะ มีอนันต์ 5.สถานะและบทบาทของนางระบำในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา โดย คุณเขมวันต์ นาฏการจณดิษฐ์ 6.บันทึกประวัติลำดับอยุธยา: ภูมิสาระในเพลงแปลงลำดับตมเมืองของไฟโซบ เสียงทอง โดย คุณอชิษนัน สิงหตระกูล 7.ความเชื่อมั่นของประชาชนจากการจัดการป้องกันอาชญากรรมในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดย คุณอัฐพงษ์ บุญสร้าง และรองศาสตราจารย์ พันตำรวจเอก ดร. พงศ์กุลธร โรจน์วิรุฬห์ และ 8.นวัตกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมไบล์เลิร์นนิ่ง เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยาโดยใช้โปรแกรมโลกเสมือนจริง (Metaverse) โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ฐณาพัชร วรพงศ์พัชร คุณจุฬารัตน์ นิรันดร์ อาจารย์ชาลวิทย์ อิสระลาม ดร.สุนทร คำสาย และคุณมนัสนันท์ เหมชาติลือชัย

ในนามของคณะกรรมการกองบรรณาธิการ วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้พิจารณา กลั่นกรอง ชี้แนะและปรับปรุงแต่ละบทความให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณผู้อ่านทุกท่านที่ติดตามวารสารมาโดยตลอด หากมีข้อเสนอแนะประการใด กรุณาแจ้งมายังกองบรรณาธิการ จักขอบพระคุณยิ่ง

บรรณาธิการวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยา ในเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ.2476

The Roles of Ayutthaya Engineer Battalion in the Boworadet Rebellion, 1933

ธานี สุขเกษม / Thanee Sukkasem

รองศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Associate Professor Dr. Responsible to the Master Degree of Political Science Curriculum,
Phetchabun Rajabhat University

พิสิษฐิกุล แก้วงาม / Pixitthikun Kaew-ngam

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Assistant Professor, Chairman of the Bachelor Degree of Political Science Curriculum,
Phetchabun Rajabhat University

วันที่รับบทความ 11 ตุลาคม 2565 / แก้ไขบทความ 20 ธันวาคม 2565 / ตอรับบทความ 21 มีนาคม 2566

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือการศึกษาบทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในเหตุการณ์การกบฏบวรเดช ระหว่างวันที่ 11-25 ตุลาคม พ.ศ.2476 เป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์โดยใช้เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสำคัญ จากการศึกษาพบว่า กบฏบวรเดชเริ่มต้นเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 โดยกำลังทหารจากต่างจังหวัดคือ อยุธยา สระบุรี และนครราชสีมา ได้เคลื่อนกำลังลงมายึดสนามบินดอนเมืองและพื้นที่บางเขนตามแผน “ล้อมกวาง” ซึ่งกองกำลังทหารเหล่านี้ใช้ชื่อว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” และยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลพ้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนาลาออกในทันที แต่รัฐบาลปฏิเสธข้อเรียกร้องดังกล่าวและใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมือง จนพ่ายแพ้และกลายเป็นการกบฏที่ชื่อว่า “กบฏบวรเดช”

สำหรับกองพันทหารช่างอยุธยาได้เข้าร่วมกับฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมือง โดยมีเหตุผลหรือแรงจูงใจ 2 ประการ คือ 1) ความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ที่มาจากบุคคลในคณะรัฐบาลพ้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนา 2) ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้นำหน่วยทหารช่างของอยุธยากับผู้นำคนสำคัญของฝ่ายกบฏ บทบาทของทหารช่างอยุธยาในการเข้าร่วมกับกบฏบวรเดช ได้แก่ 1) การเข้าร่วมประชุมวางแผน 2) การสร้างขวัญและกำลังใจก่อนการปฏิบัติการทางทหาร 3) ยกกำลังทางเรือมาขึ้นที่รังสิตและยึดสนามบินดอนเมือง 4) วางกำลังเพื่อปิดล้อมบริเวณตอนเหนือของกรุงเทพฯ 5) การถอนตัวออกจากดอนเมือง บางเขนและหลักสี่

ผลจากความพ่ายแพ้ในการกบฏครั้งนี้ ทำให้ผู้บังคับบัญชาของกองพันทหารช่างอยุธยาถูกจำคุก ถูกถอดออกจากยศทหารและบรรดาศักดิ์และหลบหนีไปอยู่ในต่างประเทศ ในที่สุดกองพันทหารช่างอยุธยา ก็ได้ถูกยกเลิกไปโดยรัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา

คำสำคัญ : บทบาท กองพันทหารช่างอยุธยา กบฏบวรเดช

Abstract

The purpose of this article was to study the roles of Ayutthaya Engineer Battalion participated in the Boworadet Rebellion from 11th to 25th October 1933. It is of historical study whose key information was collected via relevant documents. The results revealed that the Boworadet Rebellion started on 11th October 1933 when troops from other provinces – Ayutthaya, Saraburi, and Nakhon Ratchasima – rapidly marched over to Bangkok. They seized Don Mueang Aerodrome and the areas around Bang Khen according to the “Deer Siege” strategy. The rebels, calling themselves the “National Salvation Group,” called on the Colonel Phraya Phahon Phon Phayuhasena government to resign immediately, but the government refused to comply with their demands and began to suppress the rebellion. The fight ended up with defeat of the National Salvation Group which was recognized afterward as the Boworadet Rebellion.

Ayutthaya Engineer Battalion’s main motivation for participating in the Boworadet Rebellion consisted of two reasons: 1) fear of communism caused by people in the Colonel Phraya Phahon Phon Phayuhasena government and 2) the close relationship between some of battalion leaders and the rebel leader. The roles of Ayutthaya Engineer Battalion were as follows: 1) attending planning meetings, 2) boosting morale before military action, 3) bringing troops from Ayutthaya to Bangkok by ship landing at Rangsit to seize Don Mueang Aerodrome, 4) deploying troops to siege the northern part of Bangkok, and 5) withdrawing from Don Mueang, Bang Khen and Lak Si.

After being defeated, Ayutthaya Engineer Battalion leaders were imprisoned and stripped of military ranks and titles. Some of them fled abroad. Finally, Ayutthaya Engineer Battalion was abolished by Colonel Phraya Phahon Phon Phayuhasena.

Keywords : Roles, Ayutthaya Engineer Battalion, The Boworadet Rebellion

บทนำ

กบฏบวรเดชเป็นปฏิกริยาครั้งใหญ่และเป็นครั้งแรกที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลของคณะราษฎร ซึ่งได้ทำการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 การกบฏครั้งนี้ประกอบขึ้นด้วยบุคคลหลายฝ่าย เช่น เชื้อพระวงศ์ ข้าราชการทหาร และข้าราชการพลเรือน ได้รวมตัวกันโดยใช้ชื่อว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” ยกกำลังทหารจากต่างจังหวัดมาตั้งอยู่ที่สนามเมืองกรุงเทพฯ ด้านเหนือ และเข้ายึดสนามบินดอนเมือง เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 เพื่อใช้เป็นฐานอำนาจต่อรองกับรัฐบาลและบีบบังคับให้รัฐบาลพ้นเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาปฏิบัติตามข้อเงื่อนไขที่เสนอ แต่รัฐบาลไม่ยินยอมและปราบปรามคณะกู้บ้านกู้เมืองลงได้อย่างรวดเร็ว มีหน้าซ้ำยังกล่าวหาคณะกู้บ้านกู้เมืองว่าเป็น “คณะผู้ก่อการจลาจล” (นิคม จารุมณี, 2521, หน้า 373) บุคคลทั่วไปจึงรู้จักชื่อเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า กบฏบวรเดช ทั้งนี้เพราะหัวหน้าคณะกู้บ้านกู้เมือง คือ พลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในยุคสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 (อุธร ภูมะธน, 2521, หน้า 63 ; ไชยวัฒน์ ยนเปี่ยม, 2528, หน้า 11) เหตุการณ์นี้จึงถูกมองว่าเป็นการลุกขึ้นต่อสู้ของตัวแทนกลุ่มความคิดในระบอบเก่าที่พยายามจะนำระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ต้องล้มเหลวในที่สุด (ชาดา นนทวัฒน์, 2552, หน้า 94) ในทัศนะของ ยาสุกจิ ยาตาเบ อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศสยามในสมัยนั้นบันทึกว่า “ภายหลังการจัดตั้งรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาแล้ว (หลัง 20 มิถุนายน 2476) ได้มีการเคลื่อนไหวของเจ้านายบางส่วนและพวกนักการเมืองปฏิกริยา จนถึงเดือนตุลาคม 2476 (1933) ก็ได้เกิดกบฏที่มีพระองค์เจ้าบวรเดชเป็นหัวหน้า เรื่องนี้เป็นการก่อการไม่สงบครั้งใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่เริ่มการปฏิวัติเป็นมา แต่โชคที่การกบฏได้ถูกปราบปราม (ยาสุกจิ ยาตาเบ, 2563, หน้า 114) การกบฏครั้งนี้ หนังสือบางเล่มเรียกว่า “การปฏิวัติซ้อน” (ว.ช. ประสงค์, 2505, หน้า 377)

เมื่อผู้เขียนได้อ่านงานเขียนเรื่อง การฝึกหัดक्रमणทลกรุงเก่า พ.ศ.2448-2475 : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ของระยัยศรี กาญจนวงศ์ (2530, หน้า 79) ที่ได้อธิบายเรื่องการโยกย้ายโรงเรียนक्रमण ฝึกหัดครูประกาศนียบัตรจังหวัด จากเพนียดไปอยู่ในกรมทหารที่หัวแหลม ออยุธยา ซึ่งระยัยศรี กาญจนวงศ์ (2530, หน้า 83) ได้ขยายความเพิ่มเติมในเชิงอรรถที่ 13 ไว้ดังนี้ “กรมทหารหัวแหลมนั้นเดิมคือ กองพลทหารบกที่ 3 ... ต่อมาในปี พ.ศ.2476 เกิดกบฏบวรเดช ทหารจากกองพลที่ 3 ได้เข้าร่วมกับฝ่ายกบฏ โดยมี พ.ท.พระวิเศษโยธาภิบาล เป็นผู้บัญชาการกองพล นำทหารจากเมืองกรุงเก่าเข้ายึดดอนเมืองและบางเขน ภายหลังฝ่ายกบฏถูกปราบปราม พ.ท.พระวิเศษโยธาภิบาลถูกปลดออกจากราชการและถูกจำคุก รัฐบาลพระยาพหลพยุหเสนาจึงมีคำสั่งให้ยุบ กองพลที่ 3 กลายเป็นกองพลร้าง ทหารถูกย้ายไปขึ้นอยู่กับหน่วยต่าง ๆ ...”

แต่ระยัยศรี กาญจนวงศ์ ไม่ได้อ้างอิงแหล่งที่มาของเชิงอรรถที่ 13 นี้ไว้ด้วย ผู้เขียนจึงต้องแสวงหาข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ มาอ้างอิง และพบว่ากรมทหารที่หัวแหลม น่าจะเป็นที่ตั้งของกรมทหารช่างที่ 2

อยุธยา ซึ่งมี 2 กองพัน คือ กองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยามี 3 กองร้อย และกองพันทหารช่างที่ 2 อยุธยามี 2 กองร้อย (ปรัชญากรณ์ ละครพล, 2564, หน้า 63) ส่วนพันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์) ท่านนี้น่าจะดำรงตำแหน่งผู้บังคับการจังหวัดทหารบกอยุธยา (ปรัชญากรณ์ ละครพล, 2564, หน้า 65)

ความสำคัญของกองพันทหารช่างอยุธยานี้ จะเห็นได้จากการได้รับมอบภารกิจจากพันเอกพระยา-ศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) แม่ทัพคนสำคัญของคณะกู้บ้านกู้เมือง ให้เป็นทัพหน้าโดยยกกำลังทางเรือไปขึ้นที่รังสิตแล้วเข้ายึดสนามบินดอนเมืองได้เป็นชุดแรก (ณัฐพล ใจจริง, 2559, หน้า 83) และการศึกษาเรื่องบทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ.2476 ยังไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน ผู้เขียนจึงต้องการศึกษาและทดลองนำเสนอในบทความนี้เพื่อนำไปสู่การศึกษาในประเด็นอื่น ๆ ที่กว้างออกไป

บทความนี้ต้องการศึกษาเรื่องบทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในการเข้าร่วมกับกบฏบวรเดช คือ 1) มูลเหตุจูงใจของกองพันทหารช่างอยุธยาในการเข้าร่วมกบฏบวรเดชคืออะไร 2) บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในกบฏบวรเดชมีอย่างไร โดยมีหัวข้อสำคัญในการศึกษาเรียงตามลำดับ ดังนี้ 1) กบฏบวรเดชในภาพรวม 2) ความเกี่ยวข้องระหว่างกองพันทหารช่างอยุธยากับกบฏบวรเดช พ.ศ.2476 3) บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในกบฏบวรเดช 4) ผลจากความพ่ายแพ้และชะตากรรมของกองพันทหารช่างอยุธยา

1.กบฏบวรเดชในภาพรวม

ภายหลังรัฐประหารวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476 นำโดยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และ พันโทหลวงพิบูลสงครามได้ยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา และจัดตั้งรัฐบาลใหม่โดยมีพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลชุดใหม่นี้ได้เชิญหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) กลับมาจากต่างประเทศ และได้เข้าร่วมเป็นคณะรัฐมนตรีด้วย (ปิยะนาถ บุนนาค, 2553, หน้า 151-152) จากเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่สร้างความไม่พอใจแก่บรรดาเชื้อพระวงศ์บางพระองค์ รวมถึงข้าราชการทหารและข้าราชการพลเรือนบางส่วนที่เป็นปฏิปักษ์กับคณะราษฎร ซึ่งคณะบุคคลกลุ่มนี้ได้รวมตัวกันในชื่อที่เรียกว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2517, หน้า 21) มีพลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช เป็นผู้นำ และมีพันเอกพระยา-ศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) เป็นแม่ทัพ ได้เกลี้ยกล่อมกำลังทหารจากต่างจังหวัดทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสาน เช่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพชรบุรี สระบุรี นครราชสีมา ปราจีนบุรี อุบลราชธานี พิษณุโลก อุดรธานี และราชบุรี มาเข้าร่วมด้วย คณะกู้บ้านกู้เมืองได้ส่งหนังสือเรียกร้องให้รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาลาออกโดยเร็ว โดยอ้างว่ารัฐบาลชุดนี้ปล่อยให้ราษฎรสามัญหามีนพระบรมเชษานุภาพ และย่นำหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีแนวคิดแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์มาร่วมคณะรัฐมนตรี จึงขอให้รัฐบาลลาออกจากตำแหน่งภายในหนึ่งชั่วโมง มิฉะนั้น

จะใช้กำลังบังคับจนกว่าจะมีการจัดตั้งคณะรัฐบาลขึ้นใหม่ ซึ่งไม่มีนายทหารประจำการเข้าเกี่ยวข้อง (นายหนวย, 2530, หน้า 486 ; ไชยวัฒน์ ยนเปี่ยม, 2528, หน้า 40) ขณะเดียวกันคณะกู้บ้านกู้เมืองได้ เคลื่อนกำลังทหารจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและสระบุรีเข้ายึดสนามบินดอนเมือง เป็นที่ตั้ง กองบัญชาการของฝ่ายตน แต่รัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาไม่ยอมรับข้อเรียกร้องดังกล่าวของ คณะกู้บ้านกู้เมือง และแต่งตั้งให้พันโทหลวงพิบูลสงครามให้เป็นผู้บัญชาการปราบกบฏนี้ด้วยวิธีรุนแรง ซึ่งการสู้รบครั้งนี้ต่างฝ่ายต่างได้รับความเสียหายและบาดเจ็บล้มตายด้วยกันทั้งสองฝ่าย ในที่สุดฝ่าย คณะกู้บ้านกู้เมือง (ต่อมาภายหลังเรียกว่า กบฏบวรเดช) ก็ประสบความพ่ายแพ้ พันเอกพระยาศรีสิทธิ- สงคราม แม่ทัพคนสำคัญของฝ่ายกบฏเสียชีวิต ผู้นำทหารคนสำคัญของฝ่ายกบฏถูกจับกุมตัวได้ และเข้ามอบตัวต่อฝ่ายรัฐบาล แต่ก็มีผู้นำบางส่วนที่หลบหนีไปอยู่ในต่างประเทศ การกบฏจึงจบลง

2.ความเกี่ยวข้องระหว่างกองพันทหารช่างอยุธยากับการกบฏบวรเดช พ.ศ.2476

จากข้อมูลเรื่องการกบฏบวรเดช พ.ศ.2476 เกี่ยวกับกำลังทหารจากต่างจังหวัดที่เข้าร่วม เป็นฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองของพระองค์เจ้าบวรเดชนั้น คาดว่าจะมาจากกำลังทหารรวม 9 จังหวัด แต่ถึงวันที่มีการปฏิบัติการทางทหารจริง ๆ คือวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 มีเพียงกำลังทหารจาก 3 จังหวัด คือ อยุธยา สระบุรี และนครราชสีมา

ในบทความนี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะบทบาทของทหารช่างอยุธยาที่เข้าร่วมกับการกบฏบวรเดช โดยมี ประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับกองพันทหารช่างอยุธยา 2) มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมการกบฏ

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับกองพันทหารช่างอยุธยา

กองพันทหารช่างที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2475 เป็นกรมทหารช่างที่ 2 ขึ้นตรงต่อกองพลที่ 3 แบ่งเป็น 2 กองพัน ๆ ละ 2 กองร้อย (<http://cgsc.ac.th>) แต่ภายหลังกบฏ บวรเดชปลายปี พ.ศ.2476 ได้มีการจัดตั้งมณฑลทหารบกที่ 5 และจังหวัดทหารบกราชบุรีขึ้นในค่ายทหาร เมืองราชบุรี แล้วย้ายกองพันทหารช่างที่ 1 จากพระนครศรีอยุธยามาตั้งไว้ที่จังหวัดราชบุรี และ เช่นเดียวกันมีการย้ายกองพันทหารช่างที่ 2 จากพระนครศรีอยุธยาไปอยู่ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา (ปรัชญา กรณ์ ละครพล, 2564, หน้า 63,112-113)

ในส่วนของผู้บังคับกองพันทหารช่างของอยุธยาที่นำกำลังพลเข้าร่วมกับคณะกู้บ้านกู้เมืองในปี พ.ศ. 2476 ได้แก่ 1) กองพันทหารช่างที่ 1 โดยพันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานธุ) 2) กองพันทหารช่าง ที่ 2 โดยพันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม (เงิน วราภิโมกษ์) 3) ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกอยุธยา คือ พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์) (นิคม จารุมณี, 2519, หน้า 154 : ร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 84) อนึ่ง มีข้อมูลระบุว่าพันโทพระวิเศษโยธาภิบาล และพันตรี หลวงลบบาดาล (ดี จารุปานธุ) ผู้นำกองกำลังทหารของอยุธยาทั้งสองท่านนี้ เคยเป็นสมาชิก

คณะนายทหารหนุ่ม ร.ศ.130 (ต่อมากลายเป็นกบฏ ร.ศ.130 สมัยรัชกาลที่ 6) โดยในบันทึกของ ร้อยตรีเนตร พูนวิวัฒน์ หนึ่งในแกนนำคณะ ร.ศ.130 ระบุว่า ร้อยตรีปาน สุนทรจันทร์ (ต่อมาเป็นพันโท พระวิเศษโยธาภิบาล) ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกอยุธยา และร้อยตรีดี จารุปานสุข (ต่อมาเป็นพันตรี หลวงลบดาตล) ผู้บังคับการกองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยา ได้เข้าร่วมประชุมกับคณะผู้ก่อการกบฏ ร.ศ.130 ด้วย ทั้งสองท่านเป็นนายทหารช่างที่ 1 รักษาพระองค์ (เหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์, 2564, หน้า 68) ต่อมา มีการโยกย้ายกองพันทหารช่างมาอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายทหารทั้งสองท่านนี้จึงต้องย้ายมาเป็นผู้บังคับบัญชากองพันทหารช่างที่นี้ด้วย ย่อมแสดงว่านายทหาร ทั้งสองท่านนี้เคยมีประสบการณ์ในการก่อการกบฏมาแล้ว จึงไม่ต้องสงสัยว่าทำไมจึงตัดสินใจเข้าร่วมกับ คณะกู้บ้านกู้เมืองอย่างเต็มที่

2.2 มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมการกบฏของกองพันทหารช่างอยุธยา

แรงจูงใจในการเข้าร่วมการกบฏบรรเดช พ.ศ.2476 ของกองพันทหารช่างอยุธยา น่าจะมีเหตุจูงใจ อย่างน้อย 2 ประการ คือ **ประการแรก** ความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์ **ประการที่สอง** ความเชื่อมั่นและ ศรัทธาในตัวพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) ดังจะได้กล่าวต่อไปตามลำดับ

ประการแรก ความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์ อันเป็นผลจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ทำให้ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกล่าวหาหลวงประดิษฐมนูธรรมว่ามีแนวคิด แบบคอมมิวนิสต์ หลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับการขอร้องจากรัฐบาลให้เดินทางออกนอกประเทศ และเมื่อพันเอกพระยาพลพยุหเสนาียึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาสำเร็จแล้ว พันเอก พระยาพลพยุหเสนาได้เชิญหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับประเทศไทย และร่วมเป็นรัฐมนตรีบริหาร ประเทศอีกด้วย พฤติการณ์ดังกล่าวของรัฐบาลพันเอกพระยาพลพยุหเสนา จึงเกิดความหวาดระแวง ภัยคอมมิวนิสต์ในหมู่เชื้อพระวงศ์และข้าราชการระดับสูง

ดังนั้น เมื่อบรรดานายทหารผู้นำหน่วยทหารจากต่างจังหวัดได้อ้างว่า รัฐบาลมีการกระทำอันเป็น คอมมิวนิสต์ ข้ออ้างดังกล่าวจึงทำให้ทหารได้บังคับบัญชาของตนมีความเชื่อตามและตกลงเข้าร่วมด้วย ทันที ดังจะยกตัวอย่างคำปราศรัยของพระองค์เจ้าบรรเดช ที่ทรงกล่าวกับชาวจังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2476 ถึงวัตถุประสงค์ในยกกำลังทหารของจังหวัดนครราชสีมาลงมากรุงเทพฯ ว่า “จำเป็นต้องยกทหารไปปราบปราม เพื่อมิให้สยามกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปอย่างรัสเซีย” (นาย หนวย, 2530, หน้า 463 ; อ.ก. รุ่งแสง, 2547, หน้า 290) หรือกรณีของร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ นายทหารม้าสระบุรี กล่าวกับนายสถานีรถไฟสระบุรี ตอนหนึ่งว่า “กรุงเทพฯ เกิดจลาจลของพวก คอมมิวนิสต์ ทหารม้าสระบุรีจะเข้าไปปราบปราม” (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 77)

ประการที่สอง ความเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) ข้อนี้ น่าจะ เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวโดยเฉพาะ เนื่องจากเมื่อเริ่มต้นการกบฏนั้น กำลังทหารจากต่างจังหวัดมีความ

เชื่อว่า พันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามท่านนี้จะเป็นหัวหน้าคณะกู้บ้านกู้เมือง แต่เมื่อทราบต่อมาภายหลังว่า พระองค์เจ้าบรมเดช คือ หัวหน้าคณะกู้บ้านกู้เมืองซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ เหล่าทหารจึงเกิดความสับสนและลังเลใจเพราะเกรงว่าจะนำระบบเก่ามาใช้อีก (นิคม จารุมณี, 2521, หน้า 158, 163) ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การกบฏครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเป็นที่รับรู้กันว่าพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามท่านนี้จบการศึกษามาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกเยอรมัน เมื่อเดินทางกลับมาก็เข้ารับราชการจนก้าวหน้าได้รับยศพันเอกประจำกรมเสนาธิการทหารบก และดำรงตำแหน่งสุดท้าย คือ เสนาธิการกองทัพบกที่ 1 พ.ศ. 2474 เมื่ออายุ 40 ปี จึงแน่นอนว่าต้องทำหน้าที่ครูผู้สอนวิชาการทหาร ย่อมมีลูกศิษย์ที่เป็นนายทหารอยู่ทั่วประเทศ ความรู้จักคุ้นเคยในฐานะครูกับศิษย์จึงน่าจะทำให้มีความสัมพันธ์แบบพิเศษ เช่น ข้อเขียนของ ณ เพ็ชรภูมิ (แพทย์หญิงโชติศรี ท่าราบ) บุตรสาวของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ระบุว่า ทุกคนครอบครัวของท่านมาพักอยู่ที่บ้านพักหลังหนึ่งในกองพันทหารช่างอยุธยาก่อนที่จะเกิดการกบฏ บ้านพักในกองพันทหารช่างอยุธยาที่แพทย์หญิงโชติศรี ท่าราบ กล่าวถึงนั้นก็คือ บ้านพักของพันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานฯ) ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยา นั้นเอง (บุญชู ขวาลศิลป์, 2562, หน้า 81) ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าหากพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามไม่มีความสนิทสนมคุ้นเคยหรือไว้วางใจพันตรีหลวงลบบาดาลแล้ว คงไม่มีความจำเป็นต้องยกครอบครัวมาพักอาศัยอยู่ด้วยเป็นแน่ และตัวพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามเองก็เดินทางมาพระนครศรีอยุธยาบ่อย ๆ โดยเฉพาะในช่วงเวลา ก่อนเกิดเหตุการณ์กบฏ ข้อมูลข้างต้นจึงน่าเชื่อได้ว่า พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานฯ) ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยา และพันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม (เงิน วรภิโมกข์) ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 2 อยุธยา นายทหารทั้งสองท่านน่าจะต้องเป็นลูกศิษย์ของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามด้วย (นายหนวย, 2521, หน้า 185)

ประเด็นนี้ นายหนวยระบุไว้ตอนหนึ่งว่า “ทหารช่าง 2 กองพันนี้ พระยาศรีสิทธิฯ ไว้วางใจตัวผู้บังคับกองพันทั้งสองมาก เพราะเคยเป็นลูกศิษย์มาก่อน และหลวงลบบาดาลนั้น เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขชาวโคราช สายสัมพันธ์สามพระยาขึ้นล่องกรุงเทพฯ ผ่านอยู่เสมอ เพียงแต่ขยิบตากก็รู้จักกัน หลวงลบบาดาลนั้นคือ พี่ชายร่วมสายโลหิตของพระยาฤทธิรงค์ธนะ (ทองคำ ไทไชโย) อีกด้วย พระยาศรีสิทธิฯ จะนำทหารช่างอยุธยา 2 กองพันนี้เป็นกำลังส่วนหน้าเข้ายึดดอนเมืองตามที่ได้ตกลงกันไว้” (นายหนวย, 2530, หน้า 460) สำหรับพันเอกพระยาฤทธิรงค์ธนะ (ทองคำ ไทไชโย) ท่านนี้เป็นแกนนำหลักของกองกำลังทหารจังหวัดนครราชสีมาที่เป็นฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองอยู่แล้ว และยังเป็นน้องชายแท้ ๆ ของพันตรีหลวงลบบาดาลผู้นำกองพันทหารช่างอยุธยาอีกด้วย จึงย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเข้าร่วมกับคณะกู้บ้านกู้เมืองเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากความเคลื่อนไหวของพันเอกพระยาฤทธิรงค์ธนะที่เดินทางติดต่อสื่อสารกับเครือข่ายผู้นำกำลังทหารทั้งที่กรุงเทพฯ และอยุธยา (ร้อยเอกหลวงโหมธรณารักษ์, 2492, หน้า 63)

3. บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในการกบฏบวรเดช

กองพันทหารช่างอยุธยาเริ่มเคลื่อนไหวที่จะเข้าร่วมกับคณะกู้บ้านกู้เมืองครั้งนี้ตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว ดังจะเห็นได้จากบันทึกของร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) ใน หนังสือชื่อ “เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ” และจากจดหมายของร้อยเอกขุนเริงรณชัย (ต่วน โกมารทัต) ที่มีไปถึงพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2476 (ขณะนั้นยังเป็นปีปฏิทินแบบเก่า ถ้านับปีปฏิทินแบบใหม่ต้องเป็นปี พ.ศ.2477) นายทหารทั้งสองท่านต่างก็เล่าตรงกันว่า การกบฏในครั้งนั้น นายทหารชั้นผู้น้อยได้คบคิดกันขึ้นก่อน แล้วจึงไปชวนนายทหารชั้นผู้ใหญ่เข้าร่วมในภายหลัง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2517, หน้า 29)

3.1 การมีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อวางแผนของกองพันทหารช่างอยุธยา

ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญระบุว่า ผู้ริเริ่มแผนการของคณะกู้บ้านกู้เมืองที่ค่ายทหารจังหวัด นครราชสีมา ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 นั้น ประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้ “นครราชสีมา มีพันโท พระปัจเจกนิกรพินาศ (แปลก เอกะศิริ) ประจำกองบังคับการ จังหวัดทหารบกนครราชสีมา ฯลฯ พันตรี หลวงโหมชิงชัย (เวก สุไชย) นายทหารฝ่ายเสนาธิการจังหวัดทหารบกนครราชสีมา ก่อนถูกย้ายไปเป็น เสนาธิการจังหวัดทหารบกอยุธยา สระบุรี ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) อยุธยา พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานทุ) พระนคร พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ท่าราบ) พันตรีหลวง พลหาญสงคราม (จิตร อัครนิพัทธ์)” (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 58-61)

อย่างไรก็ตาม จากบันทึกของร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ นายทหารฝ่ายเสนาธิการทหารบกพิษณุโลก ซึ่งเป็นผู้นำสำคัญในคณะกู้บ้านกู้เมือง ได้ระบุวันเวลาในการริเริ่มพบปะพูดคุยกันเรื่องการก่อการ เคลื่อนไหวครั้งนี้เป็นครั้งแรก ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2476 ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ (2546, หน้า 175) เขียนเล่าว่า “พันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม พันโทหลวงพลหาญสงคราม (จิตร อัครนิพัทธ์) ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ ได้นัดพบปะกันที่ร้านอาหารถนนราชวงศ์ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2476 ได้วางแผนการนำทหาร หัวเมืองจากพระนครศรีอยุธยา สระบุรี นครราชสีมา ปราจีนบุรี พิษณุโลก นครสวรรค์ ราชบุรี เพชรบุรี และกองทัพอากาศ เคลื่อนพลมาประชิดติดพระนคร ส่วนที่จะให้กำลังทหารกองพันต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ลูกขึ้นนั้น พระยาศรีสิทธิฯ กำลังดำเนินการประชุมและชักชวนอยู่”

ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2476 มีการประชุมครั้งที่สอง เป็นการประชุมนายทหารต่างจังหวัด ที่บ้านพันตรีหลวงพลหาญสงคราม แถวถนนราชวัตร มีผู้แทนหน่วยทหารต่าง ๆ ที่เข้าประชุม ดังนี้ (ร้อยโท จงกล ไกรฤกษ์, 2546, หน้า 175) “พันโทพระปัจเจกนิกรพินาศ (แปลก เอกะศิริ) แทนทหารนครราชสีมา พันโทพระเทพเวศร์นฤมิตร (ประเสริฐ อินทุเศรษฐ์) แทนกองทัพอากาศ พันโทหลวงโหมชิงชัย (เวก สุไชย) แทนทหารอยุธยา ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ แทนทหารพิษณุโลก ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) แทนทหารสระบุรี พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานทุ) แทนทหารช่างอยุธยา”

การประชุมครั้งที่ 3 ต้นเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 คณะนายทหารต่างจังหวัดได้ประชุมวางแผนเป็นครั้งสุดท้ายก่อนลงมือทำการ ที่บ้านพักของพันเอกพระยาไชยณรงค์ฤทธิ์รังค์ (อิง โปธิกันธิ์) ที่บ้านพักในจังหวัดนครราชสีมา (ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์, 2546, หน้า 176-177 ; ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 58-60) โดยร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ และร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ บันทึกไว้ตรงกันว่า คณะผู้ก่อการได้ติดต่อชักชวนนายทหารชั้นผู้ใหญ่อีกหลายคนมาร่วมด้วย ก่อนหน้าจะยกทัพเข้ามาพระนครไม่นานที่ประชุมได้ตกลงให้ดำเนินการตามแผน “ล้อมกวาง” (แผนล้อมกวาง คือ การชูให้กลัว) (ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์, 2564, หน้า 3) โดยให้กองทหารหัวเมืองทุกหัวเมืองยกเข้าประชิดปิดล้อมพระนครไว้ทุกด้านอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อบีบบังคับให้รัฐบาลปฏิบัติตามข้อเสนอที่ฝ่ายทหารหัวเมืองจะยื่นให้ โดยคาดหวังไว้ว่าวิธีการดังกล่าวนี้จะทำให้รัฐบาลตระหนกตกใจและไม่มีโอกาสต่อสู้ได้ ถ้ารัฐบาลไม่ยินยอมปฏิบัติตามโดยคิดต่อสู้ ก็จะทำให้กำลังทหารส่วนหนึ่งในพระนครซึ่งได้ติดต่อชักชวนไว้แล้วก่อการปฏิวัติยึดอำนาจรัฐบาลทันที ตามแผน “ล้อมกวาง” พันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามและพระองค์เจ้าบวรเดชมีความเห็นพ้องต้องกันในการที่จะดำเนินการตามนี้ และหวังจะอาศัยกำลังทหารจากต่างจังหวัดเป็นกำลังหลัก (นิคม จารุมณี, 2519, หน้า 161) ในที่ประชุมตกลงร่วมกันว่าให้จังหวัดนครราชสีมาเป็นที่ตั้งกองบัญชาการใหญ่ เพราะมีความเหมาะสมในทุก ๆ ด้านที่สุด โดยกำหนดวันที่เริ่มดำเนินการคือ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2476 (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 62-64)

ตามแผนการจากประชุมครั้งสุดท้ายที่นครราชสีมา คือ 1) ทหารช่างจากอยุธยา 2 กองพัน นำโดย พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม จะเข้ายึดกรมอากาศยานดอนเมือง แล้วทหาร ม.พัน 4 สระบุรี จะเข้าสนับสนุนกำลังส่วนหน้าของทหารช่าง โดยมีแผนการดังนี้ คือ 1) ทหารช่างและทหารม้าจะเคลื่อนที่ไปยึดแนวคลองบางเขนไว้ 2) กำลังส่วนใหญ่จากนครราชสีมาคือ ทหารราบ 2 กองพัน คือ ร.พัน 15 และ 16 ทหารปืนใหญ่ 2 กองพัน คือ ป.พัน 5 และ 6 เป็นทัพหลวง โดยพระองค์เจ้าบวรเดชตามลงไปยึดดอนเมืองเป็นกองบัญชาการ 3) ทหารลพบุรี และนครสวรรค์ นำโดยพลตรีพระยาเสนาสงคราม จะเคลื่อนลงไปสมทบที่ดอนเมือง ส่วนทหารพิษณุโลกจะเคลื่อนไปเป็นหน่วยหนุน 4) ทหารจากปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา จะเคลื่อนไปยึดสถานีหัวหมากและคลองตัน ส่งกำลังส่วนหน้าเข้ายึดสถานีมักกะสัน 5) ทหารราชบุรีและกองพันอิสระเพชรบุรี เคลื่อนมายึดสถานีตลิ่งชัน ส่งกำลังส่วนหน้าให้เข้ายึดสถานีบางกอกน้อยและสะพานพระรามหก 6) กำลังทหารในพระนครให้อยู่เฉย ๆ ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาล ส่วนทหารในกรมอากาศยานที่ดอนเมืองนั้นให้สนับสนุนทางอากาศ โปรยไปปลิว ลาดตะเวนติดต่อสื่อสาร เพราะเวลานั้นยังไม่มีวิทยุสื่อสาร มีแต่โทรเลขของการรถไฟและกรมไปรษณีย์โทรเลขซึ่งไม่สะดวกในการใช้สื่อสาร (นายหนวย, 2530, หน้า 462)

สรุปได้ว่า กองพันทหารช่างอยุธยามีส่วนร่วมในการกบฏครั้งแรกนี้ การวางแผน และการยกกำลังเข้าล้อมกรุงเทพฯ ตามแผนการ “ล้อมกวาง” ครั้งนี้

3.2 การสร้างขวัญและกำลังใจให้กับกำลังพลของกองพันทหารช่างอยุธยา ก่อนออกปฏิบัติการ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่ตกอยู่ในอำนาจของคณะกู้บ้านกู้เมือง ดังจะเห็นได้จากการรวมพลของทหารช่างอยุธยาที่สถานีรถไฟชุมทางบ้านภาชี เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2476 นั้น ร้อยโทเอกรินทร์ ภักดีกุล ซึ่งเป็นนายทหารระดับผู้นำกองพันทหารช่างอยุธยาได้ปาฐะประกาศต่อชาวอยุธยาว่า รัฐบาลพระพหลพลพยุหเสนา กำลังจะถอดพระปกเกล้าฯ ออกจากพระมหากษัตริย์และจะยกตนขึ้นเป็นแทน ดังนั้น คณะกู้บ้านกู้เมืองจึงต้องการยึดอำนาจการปกครอง โดยมีพันเอกพระยา-ฤทธิรงค์ธเนศ นั้บัญชาการอยู่ด้วย (ฉันทะ ใจจริง, 2559, หน้า 86) การปลุกเร้าเป็นไปอย่างต่อเนื่องเพื่อปลุกกระตือรือร้นชาวอยุธยาให้เข้าร่วมต่อต้านรัฐบาล จนมีเรื่องเล่าในหนังสือเกี่ยวกับเครื่องของคลังอีกด้วยว่า ชาวอยุธยา (น่าจะรวมถึงกำลังพลของกองพันทหารช่างอยุธยาด้วย) มีทั้งข้าราชการและทหารจำนวนมากได้แสวงหาขวัญ กำลังใจ และเพิ่มความอยู่ยงคงกระพันในการเข้าร่วมปฏิบัติการต่อสู้กับรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ด้วยการขอสักยันต์กับอาจารย์เฮง ไพรวัลย์ จอมขมังเวทย์ชาวอยุธยาในขณะนั้น อันมีที่ตั้งสำนักสักยันต์ที่วัดหันตรา ดังที่สุวิทย์ ชันธิวัทย์ และอิงอร สุพันธ์ธวัช (2554, หน้า 111) เขียนเล่าว่า “ราว พ.ศ. 2476 เกิดกบฏบวรเดช จึงมีทหารและข้าราชการมาให้ท่านสัก (ยันต์) เป็นจำนวนมาก การสักยันต์ครั้งนี้ อาจารย์เฮง ตั้งพิธีการสักยันต์ที่วัดหันตรา”

หลักฐานที่ยืนยันว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเขตอิทธิพลของคณะกู้บ้านกู้เมืองอย่างสำคัญ ได้แก่ เรื่องที่นายช่วง วิบูลย์ชาติ ผู้แทนตำบลหินมูล อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ได้รายงานต่อรัฐบาลว่า “มีภิกษุที่หนีภัยสงครามจากอยุธยาได้บอกเล่าสถานการณ์ที่อยุธยาว่า ฝ่ายกบฏได้ออกประกาศให้ชาวอยุธยาจับตัวนายกรัชมุนตรีและกล่าวหาว่ารัฐบาลเป็นกบฏ” (อ้างถึงใน ฉันทะ ใจจริง, 2559, หน้า 181)

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอที่จะยืนยันได้ว่า กองพันทหารช่างอยุธยาตกลงใจที่จะเข้าร่วมกับคณะกู้บ้านกู้เมืองอย่างเปิดเผย ความเคลื่อนไหวของกองพันทหารช่างอยุธยาจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ประกาศใช้กฎอัยการศึก มีความตอนหนึ่งว่า “...บัดนี้ได้เกิดมีการจลาจลขึ้นในท้องที่มณฑลกรุงเทพฯ กับมณฑลอยุธยา ซึ่งฝ่ายทหารมีความจำเป็นต้องใช้อำนาจและกำลังทหารเข้าระงับปราบปราม เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย เพราะฉะนั้นจึงให้ใช้กฎอัยการศึกในท้องที่มณฑลกรุงเทพฯ กับมณฑลอยุธยา ตั้งแต่วันที่ 12 ตุลาคม 2476 เป็นต้นไป (วิชัย สุวรรณรัตน์, 2514, หน้า 93 ; เสถียร ศุภโสภณ, 2535, หน้า 279)

3.3 การเคลื่อนกำลังเพื่อปฏิบัติการตามแผนล้อมกวางของกองพันทหารช่างอยุธยา

ก่อนเริ่มปฏิบัติการตามแผน พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ได้อพยพครอบครัวของท่านทั้งหมดไปอยู่ที่บ้านพักของพันตรีหลวงลบบาดาล ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยา จากนั้นจึงนำกำลังทหารช่างอยุธยา 2 กองพันด้วยตนเองเพื่อปฏิบัติการตามแผน (บุญชู ขวาลศิลป์, 2562, หน้า 81) ซึ่งแพทย์หญิง

โชติศรี ทาราบ บุตรสาวของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม) ได้เขียนเล่าว่า “วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2476 พ่อได้อพยพครอบครัวจากพระนครขึ้นไปพักที่บ้านพักของพันตรีหลวงลบบาดาล ผู้บังคับการกองพันทหารช่างอยุธยา โดยอาศัยเรือกลไฟของนายหลุย ศิริวัต บรรณาธิการและเจ้าของหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลินิวส์ มาส่งถึงที่อยุธยา (ณ เพ็ชรภูมิ, 2539, หน้า 67)

การเคลื่อนไหวของกองพันทหารช่างอยุธยาเริ่มต้นเมื่อเช้าตรู่ของวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 เมื่อพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม มีคำสั่งให้ร้อยตรีจร สหสรจินดา ผู้บังคับหมวดของกองพันทหารช่างที่ 2 คุณกำลังทหารหนึ่งหมวดเข้ายึดสถานีรถไฟอยุธยาไว้เป็นจุดแรก พร้อมกันนั้นก็สั่งให้ร้อยโทศิริ เหมะนิธิ ประจำกองพันทหารช่างที่ 2 คุณกำลังทหารสองหมวดเข้ายึดสถานีรถไฟชุมทางบ้านภาชีไว้ เพื่อเป็นการควบคุมเส้นทางลำเลียงของคณะกู้บ้านกู้เมือง (เสถียร ศกุนาธิ, 2535, หน้า 276) เวลาค่ำของวันเดียวกันนั้น ทหารช่างอยุธยาทั้ง 2 กองพันมีกำลังราว 600 คน โดยการนำของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม พร้อมด้วยพันตรีหลวงลบบาดาล ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 1 และพันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 2 ก็เคลื่อนพลเข้าสู่กรุงเทพฯ โดยทางเรือ

เช้ามืดของวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 กำลังพลของกองพันทหารช่างอยุธยาทั้ง 2 กองพันก็มาถึงรังสิตแล้ว แล้วยกพล ขึ้นทางบกที่นั่นจากนั้นก็เดินเท้ามาตามทางรถไฟเข้ายึดกรมอากาศยานที่ดอนเมือง และสถานีรถไฟหลักสี่ ดังปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ บรรยายว่า “วันที่ 12 ตุลาคม 2476 ทหารช่าง 2 กองพัน จากอยุธยาซึ่งได้ยกออกจากที่ตั้งมาแต่ตอนกลางคืน แบ่งกำลัง 1 หมวด เข้ายึดกองทัพอากาศ (ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า กรมอากาศยาน) ไว้ได้ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะหัวหน้าหรือเจ้ากรมอากาศยานต้องการให้ไปยึด จะเอาไว้เป็นเหตุผลแก้ตัวในเมื่อพลาดพลั้ง ทั้งนี้เป็นการจงใจให้ผู้น้อยที่ลังเลเกรงกลัวอาญาสิทธิ์ของกองทัพลำหัวเมืองด้วย ทหารช่างอีก 1 กองร้อย ล่องลำเข้ามายึดสถานีรถไฟบางเขน อีก 2 กองร้อย ยึดสถานีรถไฟหลักสี่ ที่เหลือกลับไปยึดสถานีรถไฟรังสิต” (ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์, 2546, หน้า 179)

อีกข้อมูลหนึ่ง คือ อ.ก.รุ่งแสง (พโยม โรจนวิภาต) ได้บรรยายว่า “เช้าวันที่ 12 ตุลาคม 2476 พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ซึ่งได้รับหน้าที่เป็นผู้นำทหารช่างอยุธยาได้ยกพลเข้ามาถึงดอนเมือง โดยมีพันตรีหลวงลบบาดาล นำกองทหารช่างอยุธยาเคลื่อนโดยทางเรือมาขึ้นที่คลองรังสิต และเข้ายึดกรมอากาศยานดอนเมืองไว้ได้เรียบร้อย ตั้งแต่อ่อนโยน” (อ.ก.รุ่งแสง, 2547, หน้า 298)

ไทรน้อย (เสลา เรขะรุจิ) เล่าว่า “กองพันทหารช่างอยุธยา 2 กองพัน ซึ่งประกอบด้วยสรรพอาวุธเต็มตามอัตราศึก ในการควบคุมของพันตรีหลวงลบบาดาล ได้เคลื่อนกำลังจากอยุธยาโดยทางน้ำ ยกพลขึ้นที่รังสิต แล้วเคลื่อนต่อมาตามแนวทางรถไฟเข้ายึดกรมอากาศยานเมื่อเวลา 04.00 น. บัดนี้ กรมอากาศยานทั้งกรม ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของทหารช่างทั้งสองกองพันโดยสิ้นเชิงแล้ว” (ไทรน้อย, 2565, หน้า 43-44)

นายหนวดย (ศิลาปะชัย ชาญเฉลิม) เล่าไว้ว่า “พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม นำทหารช่างอยุธยา 2 กองพัน ๆ ละ 2 กองร้อย ขึ้นทางเรือที่รังสิต ตั้งแต่ตอนดึกของคืนวันที่ 11 ตุลาคม อย่างเงียบเชียบ แล้วก็นำทหารเดินนับไม้หอมทางรถไฟเข้าสู่ตอนเมือง ประมาณตี 5 ทหารอยุธยาเดินลอยชายเข้ายึด กรมอากาศยานโดยไม่มีการต่อต้านจากเจ้าของถิ่น เพราะผู้บังคับบัญชาชั้นสูงสุดของกรมอากาศยานมาคอยรับอยู่” (นายหนวดย, 2530, หน้า 472)

เอกสารสำคัญของฝ่ายรัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา คือ โทรเลขกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน มีข้อความบางตอน ดังนี้ “ด้วยเมื่อเย็นวานนี้ ทหารช่างอยุธยาเคลื่อนมาถึงบางเขน และทหารนครราชสีมาเคลื่อนมาถึงตอนเมือง ...” (เสถียร ศกุนตเสถียร, 2535, หน้า 279; อนันต์ อมรรตริย, 2527, หน้า 75)

สำหรับ ณัฐพล ใจจริง (2559, หน้า 83) ได้ระบุว่า “ทัพหน้าของคณะกู้บ้านกู้เมืองที่นำโดยพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม และพันตรีหลวงลบบาดาล ได้นำกองกำลังกองพันทหารช่างอยุธยา ล่องเรือมาทางน้ำและยกพลขึ้นบกที่รังสิต และเข้ายึดพื้นที่วัดแครายทางใต้สถานีรถไฟบางเขน และสนามบินตอนเมืองได้เป็น ชุดแรก เมื่อเช้าตรู่ของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 เวลา 04.00 น. เช่นกัน”

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า กองพันทหารช่างจากอยุธยา 2 กองพัน ได้เดินทางออกจากอยุธยา โดยทางเรือตอนกลางดึกของวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 และมาถึงรังสิตประมาณ 03.00 นาฬิกา จากนั้นเดินเท้าไปที่กรมอากาศยานตอนเมืองตามทางรถไฟ ถึงกรมอากาศยานตอนเมืองประมาณ 04.00 นาฬิกา แล้วเข้ายึดตอนเมืองไว้ และใช้สโมสรอากาศยานเป็นที่ตั้งกองบัญชาการของคณะกู้บ้านกู้เมือง เพื่อรอเวลาให้กำลังหลักของพระองค์เจ้าบรมเดช จากนครราชสีมา และสระบุรีเดินทางมาถึงสนามบินตอนเมือง

3.4 การรับมือบทบาทภารกิจในการวางกำลังปิดล้อมกรุงเทพฯ ของกองพันทหารช่างอยุธยา

แม้ว่าฝ่ายทัพหลักพระองค์เจ้าบรมเดชจากนครราชสีมา จะมีการเลื่อนวันลงมือปฏิบัติการไป 1 วันก็ตาม แต่นับได้ว่า ภารกิจของทัพหน้า คือ กองพันทหารช่างอยุธยา 2 กองพัน สามารถทำได้สำเร็จตามแผน คือ การยึดกรมอากาศยานตอนเมืองและเขตพื้นที่บางเขน แต่ในสายตาของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ยังมองว่า ลำช้า อืดอาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองกำลังทหารจากนครราชสีมาที่จะยกกำลังมาถึงตอนเมือง ก็เป็นเวลาเที่ยงวันของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 ดังคำบอกเล่าของร้อยตรีบุญรอด เกษสมัย นายทหารคนสนิทของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามที่เล่าว่า “การเคลื่อนย้ายกำลังเป็นไปอย่างยืดยาด โอ้อ้อ เต็มไปด้วยพิธีรีตองของฝ่ายโคราช ทำให้พระศรีสิทธิสงครามหัวเสียและอารมณ์เสีย” (นายหนวดย, 2530, หน้า 472) ในส่วนของกองพันทหารช่างอยุธยามี 2 กองพันก็จริง แต่มีกองพันละ 2 กองร้อย รวม 2 กองพันเป็น 4 กองร้อยเท่านั้น ซึ่งนับว่า น้อยมากเพราะกำลังพลส่วนหนึ่งถูกแบ่งออกไปควบคุมสถานีรถไฟชุมทางบ้านภาชี แต่บังเอิญโชคดีที่กองพันทหารม้าที่ 4 จากสระบุรี นำโดยร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ เดินทางมาสมทบทันเวลา ผู้นำหน่วยกองพันทหารช่างอยุธยา คือ พันตรีหลวงลบบาดาล ได้รับมอบหมาย

จากพันธเอกพระศรีสิทธิสงครามให้ร่วมกันวางกำลังยึดพื้นที่บางเขนร่วมกับกองพันทหารม้าสระบุรีของ ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 86-87) โดยทหารทั้งสองหน่วยทำ หน้าที่ 1) ยึดพื้นที่ข้างทางรถไฟด้านทิศใต้คลองบางเขน 300 เมตร 2) ที่เหลือทั้งหมดให้รวมพลอยู่ที่โรงพัก บางเขน และที่ว่าการอำเภอบางเขน และ 3) จัดทหารช่าง 1 หมวดขึ้นมาสมทบทหารม้าในแนวหน้าสุด นอกนั้นเป็นกองหนุนอยู่ข้างหลัง (นายหนวย, 2530, หน้า 473) บ่ายของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 ฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองได้มอบหมายให้นาวาเอกพระแสงสิทธิการ (แสง นนทสูต) เป็นตัวแทนยื่นหนังสือ คำขาดต่อรัฐบาลฉบับแรก (นิคม จารุมณี, 2519, หน้า 177) แต่รัฐบาลก็กักตัวนาวาเอกพระแสงสิทธิการไว้ และไม่ยอมปฏิบัติตามคำขาด ต่อมาตอนเช้าของวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2476 ฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองได้ส่ง ตัวแทนยื่นข้อเรียกร้อง 6 ประการ เป็นครั้งที่สอง โดยมีพันเอกพระยาเวหาสน์ศิลปสิทธิ (หลง สิ้นสุข) เจ้ากรมอากาศยาน พันโทพระยาเทเวศร์อำนวยฤทธิ์ (ประเสริฐ อินทุเศรษฐ์) และเรือเอกเสนาะ รักธรรม ถือหนังสือไปมอบให้พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี แต่รัฐบาลก็ปฏิเสธอีก

ฝ่ายรัฐบาลได้พยายามเปิดการเจรจากับคณะกู้บ้านกู้เมืองเช่นกัน โดยตอนเช้าของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 รัฐบาลได้ส่งตัวแทน คือ พันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์ ร้อยโทขุนปิยะรัตนธัญญ์ ร้อยโทขุนไสว แสนยากร และนายดาบแสง จุลจาริตต์ เพื่อไปเจรจากับกองพันทหารช่างอยุธยาของคณะกู้บ้านกู้เมือง ที่ยกกำลังจากอยุธยาเข้ามายึดพื้นที่บางเขนให้กลับเข้ากรมกอง พันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์มาพบพันตรี หลวงลบบาดาล โดยมีหนังสือรับรองความปลอดภัยมาด้วย พันตรีหลวงลบบาดาลสั่งจับคณะผู้แทนทุกคน แล้วถูกนำตัวไปพบพระองค์เจ้าบรมเดช ก่อนที่จะส่งพันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์และคณะไปควบคุมตัวที่อยุธยา ซึ่งพันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์ได้บันทึกความทรงจำไว้ตอนหนึ่งว่า “คณะของเราถูกคุมตัวขึ้นรถไฟและลงสถานี ตอนเมือง พันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์ถูกนำไปเฝ้าพระองค์เจ้าบรมเดช... จากนั้นประมาณอีก 2-3 ชั่วโมง พวกเราก็ถูกคุมตัวขึ้นรถไฟไปลงสถานีอยุธยา มีรถยนต์มารับแล่นจากสถานีรถไฟ ตามลำน้ำรอบเกาะไป ขึ้นที่ท่าหน้าของกรมทหารช่าง พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์) ผู้บังคับการจังหวัดทหารบก อยุธยาได้สั่งกักเราทั้งสี่คนไว้ที่กองรักษาการณ์กรมทหารช่างอยุธยา” (แสง จุลจาริตต์ , 2548, หน้า 66-67 ; ฌฐพล ใจจริง, 2559, หน้า 103) การสั่งกักขังผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา โดยฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองนั้น ทำไปเพื่อเป็นการตอบโต้ฝ่ายรัฐบาลที่สั่งกักขังผู้แทนของฝ่ายตนนั่นเอง ในที่สุดการเจรจาก็ล้มเหลว เพราะต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับเงื่อนไขซึ่งกันและกัน รัฐบาลจึงตัดสินใจใช้กำลัง เข้าปราบปรามคณะกู้บ้านกู้เมืองทันที

ในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 ฝ่ายรัฐบาลได้เริ่มระดมยิงฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองก่อน พร้อมทั้ง ประกาศให้รางวัลนำจับคณะผู้ก่อการจลาจล คือ พระองค์เจ้าบรมเดช 1 หมื่นบาท พลตรีพระยา-เสนาสงคราม พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม และพันเอกพระยาเทพสงคราม คนละ 5 พันบาท (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2560, หน้า 126-127) จากนั้นฝ่ายรัฐบาลเริ่มโจมตีฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองด้วยปืนใหญ่ที่บางเขน และหลักสี่ จนเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง ถึงขั้นบาดเจ็บและเสียชีวิตของฝ่ายรัฐบาลเอง (ผิน ชุณหะวัณ,

2516, หน้า 17) ฝ่ายคณะกษัตริย์บ้านกูเมืองชาตแคลนอาวูธในการต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาล ซึ่งทำให้พระองค์เจ้าบวรเดช ต้องส่งกองทัพออกจากที่มั่นหลักสี่ บางเขน และดอนเมือง ตามลำดับ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2476 และในวันที่ 16 ตุลาคม ต่อมาฝ่ายรัฐบาลสามารถยึดดอนเมืองคืนได้จากคณะกษัตริย์บ้านกูเมืองซึ่งถอนกำลังออกไปแล้ว และในวันเดียวกันนั้นเอง เรือรบหลวงสุริยะมณฑลของรัฐบาลได้นำกำลังมาที่อยุธยา ควบคุมพื้นที่อยุธยาไว้ได้ และปลดปล่อยตัวประกันทั้ง 4 คน คือ พันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์และพวก (พลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ, 2516, หน้า 58)

3.5 การก่อกองกำลังและความพ่ายแพ้ของกองพันทหารช่างอยุธยา

การล่าถอยของกองกำลังฝ่ายคณะกษัตริย์บ้านกูเมือง เริ่มตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2476 พันตรีหลวงโหมชิงชัย ได้หลบออกจากดอนเมืองไปจังหวัดอยุธยามาเตือนครอบครัวของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ที่ได้มาพักอยู่ที่กองพันทหารช่างอยุธยาในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์กบฏครั้งนี้ ให้รีบย้ายไปอยู่ที่อื่นที่ปลอดภัยกว่า (พันตำรวจโทหลวงโหมรอนราญ, 2520, หน้า 53) ซึ่งตรงกับที่แพทย์หญิงโชติศรี ทาราบบันทึกไว้ว่า “เรายังอยู่ที่บ้านพักของผู้บังคับการทหารช่างอยุธยาต่อไปอีก 3 วัน แต่แล้วก็มีนายทหารคนหนึ่งมาเตือนแม่และบรรดาภรรยาของนายทหารทั้งหลายให้หาทางขยับขยายออกจากกรมทหารไปเสียโดยเร็ว เพราะไม่แน่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับครอบครัวของทหารช่างอยุธยา” (ณ เพ็ชรภูมิ, 2539, หน้า 9)

ในขณะที่กองกำลังคณะกษัตริย์บ้านกูเมืองล่าถอยนั้น พระองค์เจ้าบวรเดชได้ทรงออกคำสั่งกับพันตรีหลวงลบบาตาล ผู้บังคับกองพันทหารช่างอยุธยาให้ทำลายทางรถไฟ สะพานรถไฟ เพื่อขัดขวางการติดตามของทหารฝ่ายรัฐบาล (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 152) ซึ่งกองพันทหารช่างอยุธยาได้ปฏิบัติการรื้อทำลายเส้นทางรถไฟและสะพานรถไฟ ตั้งแต่สถานีดอนเมืองเป็นต้นไป นายทหารระดับผู้นำของกองพันทหารช่างอยุธยาที่ได้ตามเสด็จพระองค์เจ้าบวรเดช ไปที่จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ พันตรีหลวงลบบาตาล ร้อยโทเอกราชรินทร์ ภักดีกุล ร้อยโทหม่อมหลวงชวนชื่น กำภู เป็นต้น (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 201, 205-206) ซึ่งภายหลังการเสียชีวิตของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ที่สถานีรถไฟหินลับ อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ทหารฝ่ายคณะกษัตริย์บ้านกูเมืองก็แตกกระจัดกระจายกันหลบหนีพระองค์เจ้าบวรเดชทรงลี้ภัยไปยังอินโดจีน นายทหารชั้นผู้ใหญ่ใช้วิธีการเดินทางบก จากบุรีรัมย์เข้าดินแดนเขมร ส่วนนายทหารชั้นผู้น้อยก็ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของตนเอง แต่ก็มีบางส่วนตัดสินใจอยู่ในไทยต่อไป เพราะคาดว่าด้วยเหตุที่เป็นทหารชั้นผู้น้อย จึงไม่น่าจะได้รับโทษหนัก (พันตำรวจโทหลวงโหมรอนราญ, 2520, หน้า 67-72) ส่วนคนอื่น ๆ ที่ถูกตั้งข้อหา กบฏและหนีไปต่างประเทศ เช่น นาวาเอกพระยาตราภัยพิพัฒน์ พันเอกพระยาสุรพันธ์เสนี เป็นต้น ส่วนทหารช่างอยุธยาในระดับล่างที่เข้าร่วมกับคณะกษัตริย์บ้านกูเมือง ยอมแพ้และให้ทหารฝ่ายรัฐบาลปลดอาวุธที่จังหวัดสระบุรี (เพ็ชร์ ภูผา, 2556, หน้า 111)

ภาพที่ 1 ทหารช่างอยุธยา (สวมหมวกแก๊ป) ถูกควบคุมตัวโดยทหารฝ่ายรัฐบาล (สวมหมวกกะโล่)
ที่มา : ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์, 2558, หน้า 19

4. ผลจากความพ่ายแพ้และชะตากรรมของกองพันทหารช่างอยุธยาหลังการกบฏ

วันที่ 23-24 ตุลาคม พ.ศ.2476 ฝ่ายรัฐบาลประสบความสำเร็จในการปราบปรามกองกำลังของคณะกู้บ้านกู้เมือง (ต่อมาฝ่ายรัฐบาลเรียกชื่อว่า ฝ่ายกบฏ) จนพ่ายแพ้ไปแล้ว มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บทั้งสองฝ่าย พันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้บัญชาการกองผสมในการปราบปรามกบฏได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษ รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาสั่งจับกุมคุมขังฝ่ายกบฏไว้ประมาณ 600 คน (ม.ร.ว. พุทธิศาน ชุมพล, 2560, หน้า 201) วันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชกระแสแนะนำรัฐบาลว่า เพื่อเป็นการยุติการจลาจลอย่างละมุนละม่อม จึงสมควรที่รัฐบาลจะประกาศอภัยโทษให้แก่ผู้ร่วมก่อการจลาจล ตลอดจนนายทหารและบุคคลที่ไม่ใช่หัวหน้าหรือคนสำคัญในการกระทำครั้งนี้เสียโดยเร็ว” แต่รัฐบาลปฏิเสธโดยอ้างว่า จะต้องดำเนินคดีให้ถึงที่สุดเสียก่อนจึงจะพิจารณาให้อภัยโทษได้ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553, หน้า 388 ; นายหนวย, 2530, หน้า 2569-570) ซึ่งรัฐบาลดำเนินการลงโทษฝ่ายกบฏ ดังนี้

4.1 การจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ.2476 วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ.2476 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ.2476 ขึ้น พร้อมด้วยคณะกรรมการอัยการพิเศษสำหรับฟ้องคดี มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับการกบฏและจลาจลไม่ว่าผู้ต้องหาจะเป็นทหารหรือพลเรือนก็ตาม จะมีวิธีการพิจารณาเช่นเดียวกับศาลทหาร คำพิพากษาถึงเป็นเด็ดขาดไม่มีอุทธรณ์ฎีกา และผู้ต้องหาไม่มีทนายแก้ต่าง (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 หน้า 624, วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2476) ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2477 ในจำนวนผู้ถูกจับ 600 คน มีการส่งฟ้อง 318 คน พบว่า มีความผิดต้องโทษ 296 คน ในจำนวนนั้น

ต้องโทษประหารชีวิต 6 คน จำคุกตลอดชีวิต 244 คน (ภูธร ภูมะธน, 2521, หน้า 150 ; นายหนวย, 2530, หน้า 601-603) โดยสรุปมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับคณะกู้บ้านกู้เมืองที่ถูกศาลพิเศษพิจารณาสอบแล้ว 600 คน รวมทั้งเจ้านาย ข้าราชการทหารพลเรือน นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง รวมถึงการสั่งปิดหนังสือพิมพ์รายวัน เช่น หนังสือพิมพ์บางกอกเดลินิวส์ เดลิเมล์ ฯลฯ ระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่วันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2476 ถึงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ.2478 มีการส่งฟ้องต่อศาลพิเศษ 80 เรื่อง จำเลย 323 คน ส่งเรื่องให้อัยการฟ้องที่ฟ้องศาลอื่น 13 คน สอบสวนแล้วปล่อยไป 264 คน ฟ้องและขอให้ศาลพิเศษออกหมายจับ 1 เรื่อง จำนวน 21 คน สอบสวนแล้วส่งกระทรวงยุติธรรมพิจารณาทางปกครอง 7 คน รัฐบาลสั่งระงับไม่ฟ้อง 117 คน (เพราะหลักฐานอ่อนหรือเป็นเรื่องไม่สำคัญ) แต่ถูกปลดไล่ หรือให้ออกจากราชการแล้ว (วีระวัลย์ งามสันติกุล, 2559, หน้า 243)

สำหรับจำเลยศาลพิเศษ พ.ศ.2476 ที่เป็นผู้นำทหารช่างอยุธยา คือพันโทพระวิเศษโยธาภิบาล พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม ได้แก้ต่างว่าถูกพันโทหลวงโหมชิงชัยข่มขู่ให้ปฏิบัติตาม นอกจากนั้นยังมี ร้อยเอกหลวงสันตติสงคราม นายทหารฝ่ายเสนาธิการจังหวัดทหารบกอยุธยา ร้อยเอกขุนจินดายุทธจิตต์ นายทหารฝ่ายการเงินอยุธยา พันตรีหลวงจบกกระบวนยุทธ นายทหารจังหวัดทหารบกอยุธยา (รายนี้ถูกกักขังเป็นเวลา 8 เดือนกับ 8 วัน และถูกปล่อยตัวไปโดยถือว่าไม่มีความผิด (พันตรีหลวงจบกกระบวนยุทธ, 2520, หน้า30) พลตรีพระยาวิชัยสุนทร นายทหารกองหนุน พันตำรวจโท พระปราบริบฎ ผู้กำกับการตำรวจภูธรมณฑลอยุธยา บุคคลเหล่านี้ถูกพิพากษาลงโทษจำคุกตลอดชีวิตลงมาถึงจำคุก 6-9 ปี และ 10-20 ปี (ภูธร ภูมะธน, 2521, หน้า 125-126) สำหรับพันตรีหลวงลบบาดาลได้หลบหนีไปอยู่ที่อินโดจีนของฝรั่งเศส จึงไม่ได้มีคำพิพากษาลงโทษแต่อย่างใด

4.2 การถอดยศและบรรดาศักดิ์ พ.ศ.2476 เป็นอีกมาตรการหนึ่ง ที่รัฐบาลกระทำต่อผู้ต้องหาในคดีกบฏบวรเดช พ.ศ.2476 กล่าวคือ ในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 รัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนา ได้มีประกาศถอดยศและบรรดาศักดิ์ บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกบฏ โดยรัฐบาลอ้างว่า “ด้วยความปรากฏว่าข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนบางนาย ได้ประพฤติดนไม่สมควรที่จะดำรงอยู่ในยศและบรรดาศักดิ์ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ถอดผู้มีรายนามข้างท้ายนี้ออกจากยศและบรรดาศักดิ์ มีจำนวนทั้งสิ้น 24 คน” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50, หน้า 2244) เมื่อพิจารณาจากจากรายชื่อผู้ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ ทั้งสิ้น 24 คนนี้ พบว่ามีผู้นำกองพันทหารช่างอยุธยาจำนวน 3 ท่าน ที่ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ ได้แก่ 1) พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์) 2) พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม (เงิน วราภิโมกษ์) 3) พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานธุ) ผลที่เกิดขึ้นจากกบฏบวรเดชที่ผู้นำคนสำคัญของกองพันทหารช่างอยุธยา สรุปได้จากตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมกับกฎบัตรของผู้นำกองพันทหารช่างอยุธยา

รายชื่อ	ถูกจับได้ในระหว่างเหตุการณ์กบฏ	เข้ามอบตัวกับฝ่ายรัฐบาล	หนีไปต่างประเทศ (กัมพูชา)	ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์	ถูกจำคุกที่บางขวางและเกาะตะรุเตา	ได้รับอภัยโทษเมื่อ พ.ศ.2487
1. พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์)	✓	-	-	✓	✓	✓
2. พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปาณฯ)	-	-	✓	✓	-	✓
3. พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม (เงิน วราภิโมกข์)	-	✓	-	✓	✓	✓
4. ร้อยโทเอกรินทร์ ภัคติกุล	-	✓	-	-	✓	✓
5. ร้อยโทหม่อมหลวงชวนชื่น กำภู	-	✓	-	-	✓	✓
6. ร้อยตรีขจร สหสรจินดา	-	✓	-	-	✓	✓
7. ร้อยตรีบุญรอด เกษสมัย	✓	-	-	-	✓	✓
รวม	2	4	1	3	6	7

ที่มา : รวบรวมจาก ภูธร ภูมะธน (2521), อ.ก.รุ่งแสง (2547), ม.ร.ว.นิมิตมงคล นวรัตน์ (2564, เลื่อนศรภักย์พิพัฒน์ (2546), ร้อยเอกหลวงไหมรอนราญ (2492), และเจิม จิตต์ประณีต (2558) และราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 หน้า 2244

จากตารางที่ 1 พบว่า บรรดานายทหารระดับผู้นำหน่วยกองพันทหารช่างอยุธยาทุกคนได้รับพระราชทานอภัยโทษครบทั้ง 7 คน ในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ เมื่อปี พ.ศ.2487 รองลงมาถูกจำคุกที่บางขวาง และย้ายไปจำคุกที่เกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล มี 6 คน คือ พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม ร้อยโทเอกรินทร์ ภัคติกุล ร้อยโทหม่อมหลวงชวนชื่น กำภู ร้อยตรีขจร สหสรจินดา และร้อยตรีบุญรอด เกษสมัย ที่เข้ามอบตัวกับฝ่ายรัฐบาล มี 4 คน คือ พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม ร้อยโทเอกรินทร์ ภัคติกุล ร้อยโทหม่อมหลวงชวนชื่น กำภู และร้อยตรีขจร สหสรจินดา ที่ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ มี 3 คน คือ พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม และพันตรีหลวงลบบาดาล และรายชื่อที่ถูกจับได้ในระหว่างการกบฏ มี 2 รายคือ พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล และร้อยตรีบุญรอด เกษสมัย ส่วนที่หลบหนีไปต่างประเทศ (กัมพูชา) มีเพียงรายเดียว คือ พันตรีหลวงลบบาดาล

บทสรุป

ความเกี่ยวข้องระหว่างกองพันทหารช่างอยุธยากับกฎบัตรฉบับนั้น เกิดจากความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้นำของกองพันทหารช่างอยุธยากับพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ท้าวราบ) ผู้นำคนสำคัญของคณะกู้บ้านกู้เมืองในฐานะครูอาจารย์กับลูกศิษย์ ประกอบกับความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ที่เชื่อกันว่า

แพร่ระบาดมาจากบุคคลในรัฐบาลพ้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเอง จึงเป็นแรงจูงใจหรือเหตุผลที่ทำให้ กองพันทหารช่างอยุธยา 2 กองพัน เข้าร่วมในการกบฏบวรเดชครั้งนี้

บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในเหตุการณ์กบฏบวรเดช ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการ ประชุมวางแผน 3 ครั้ง 2) การสร้างขวัญและกำลังใจก่อนการปฏิบัติการทางทหาร 3) การเคลื่อนกำลังทาง เรือเพื่อปฏิบัติการตามแผนล้อมกวาง 4) การรับมอบหมายภารกิจในการวางกำลังปิดล้อมกรุงเทพฯ 5) ภารกิจในการล่าถอยและความพ่ายแพ้ ซึ่งผลจากการพ่ายแพ้ของกองพันทหารช่างอยุธยาในการกบฏ ครั้งนี้ ทำให้ผู้นำคนสำคัญของกองพันทหารช่าง ต้องประสบชะตากรรมต่าง ๆ เช่น ถูกจับกุม และถูกคำพิพากษาลงโทษโดย ศาลพิเศษที่รัฐบาลตั้งขึ้น ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ รวมถึงการถูกคุมขังที่ เกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล ที่หลบหนีไปต่างประเทศมีเพียงรายเดียว ผลสุดท้ายกองพันทหารช่างอยุธยา ทั้งสองกองพันนี้ได้ถูกยุบเลิกไป แต่อย่างไรก็ตาม บรรดานายทหารที่เป็นแกนในการกบฏบวรเดชทุกคน ต่างก็ได้รับการพระราชทานอภัยโทษและได้คืนยศและบรรดาศักดิ์ ในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ปี พ.ศ. 2487

บรรณานุกรม

จกกล ไกรฤกษ์, ร้อยโท. (2546). **อยู่อย่างเสือ**. กรุงเทพฯ: Knowledge Center.

จบกกระบวนยุทธ, พันตรีหลวง. (2520). **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตรีหลวง**

จบกกระบวนยุทธ. กรุงเทพฯ: น้าอักษร.

เจิม จิตต์ประณีต. (2558). **ความเป็นอยู่และชีวิตของนักโทษการเมือง ตอนที่ 1. วารสารรัฐสมิแล**, 36(1), 77-84.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2517). **14 ตุลา : คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช**. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2560). **ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสยาม พ.ศ.2475-2500**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชาดา นนทวัฒน์. (2552). **กบฏแผ่นดินแย่งชิงอำนาจ**. กรุงเทพฯ: ยิปซี.

ไชยวัฒน์ ยนเปี่ยม. (2528). **ฝันร้ายของเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา.

ณ เพ็ชรภูมิ (แพทย์หญิงโชติศรี ท่าราบ). (2539). **กำสรวลพระยาศรีฯ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ณัฐพล ใจจริง. (2559). **กบฏบวรเดช : เบื้องแรกปฏิวัติสยาม 2475**. กรุงเทพฯ:

ศิลปวัฒนธรรม.

ไทยน้อย (เสลา เรขะรุจิ). (2565). **แม่ทัพบวรเดช**. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.

ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (บรรณาธิการ). (2558). **สมุดภาพพระยาพลพลพยุหเสนา ภาค 2 : ปราบ**

กบฏ พ.ศ. 2476. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2553). **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475**. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.

- นายหนวย (ศิลปชัย ชาญเฉลิม). (2521). **ทหารเรือปฏิวัติ**. กรุงเทพฯ: วชิรินทร์การพิมพ์.
- _____. (2530). **เจ้าฟ้าประชาธิปก : ราชนัษัณิราศ**. กรุงเทพฯ: ป. สัมพันธ์ พาณิชัย.
- นิคม จารุณณิ. (2519). **กบฏบวรเดช พ.ศ.2476**. วิทยานิพนธัอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิมิตมงคล นวรัตน์, ม.ร.ว.. (2564). **เมืองนิมิตและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.
- บัญชา ขวาลศิลป์, พลเอก. (2562). **2475 เส้นทางคนแพ้**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ประจวบ อัมพะเสวต. (2543). **พลิกแผ่นดิน : ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475-14 ตุลาคม 2516**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ปรัชญาภรณ์ ละครพล. (2564). **กองทัพคณะราษฎร**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ปิยะนาถ บุนนาค. (2553). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516**. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผิน ชุณหะวัณ, จอมพล. (2516). **การกบฏ ปี 2476**. อนุสรณในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลผิน ชุณหะวัณ ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร 7 พฤษภาคม 2516. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- พทธีสาณ ชุมพล, ม.ร.ว. (2560). **ประชาธิปก ประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เพลิง ภูผา (นามแฝง). (2556). **กบฏบวรเดช**. กรุงเทพฯ: สยามความรู้.
- ภูธร ภูมะธน. (2521). **ศาลพิเศษ พ.ศ.2476 พ.ศ.2478 และ พ.ศ.2481**. วิทยานิพนธัปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยาตาเบ, ยาสุกิจิ. (2563). **บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475 : การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศสยาม**. เออีจิ มูราซึมา และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (แปล). กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ระยัปศรี กาญจนวงค์. (2530). **การฝึกหัดक्रमณทลกรุงเก่า พ.ศ.2448-2475 : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์**. (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา : วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 ตอน 0 หน้า 635-638 วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2476, พระราชบัญญัติจัดการรักษาป้องกันรัฐธรรมนูญ .**
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 หน้า 2242 วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2476, ประกาศถอดยศและบรรดาศักดิ์. เลื่อน ศราภัยวานิช. (2564). ผืนจริงของข้าพเจ้า ผืนร้ายของข้าพเจ้า 10,000 ไมล์ของข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ: ปัญญา.**

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 หน้า 624 วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2476, พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ.

พุทธศักราช 2476.

ฤทธิรงค์ธเนศ, พันเอกพระยา. **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันเอก พระยาฤทธิรงค์ธเนศ**

(ทองคำ ไทไขโย). วัดสมานมิตร จังหวัดนครราชสีมา 1 เมษายน 2512.

ว.ช. ประสงค์. (วิชัย ประสงค์). (2505). **แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า**. พระนคร : สำนักพิมพ์มดุง
ชาติ.

วิชัย สุวรรณรัตน์. (2514). การปฏิวัติ รัฐประหาร และกบฏหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475
ใน **ลัทธิการเมือง**. หน้า 84-130. ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เศรษฐพร คูศิริพิทักษ์ และแสวง รัตนม
คลมาศ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

วีรวัลย์ งามสันติกุล. (2559). **ประชาธิปไตยปกาสสมัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2547). **การเมืองการปกครองไทย พ.ศ.1762-2500**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมา
ธรรม.

สังวรยุทธกิจ, พลเรือตรี หลวง. (2516). **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ**
(สังวร สุวรรณชีพ). ณ วัดธาตุทอง ถนนสุขุมวิท วันพฤหัสบดีที่ 27 ธันวาคม พุทธศักราช 2516.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

สุวิทย์ ชันธิวิทย์ และอิงอร สุพันธุ์วนิช. (2554). **เฮง ไพรวัลย์ : สดุดีอดปมาจารย์ทางไสยศาสตร์**
ฆราวาสห้าแผ่นดินเมืองสยาม. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.

เส้าทอน ศุภโสภณ. (2535). **ชีวิตและการต่อสู้ของพระยาทรงสุรเดช**. กรุงเทพฯ: บริษัท ศรีเอทีฟ พับ
ลิชชิงจำกัด.

แสง จุลจาริตต์. (2548). เพลย์ที่แนวหลัง. **ศิลปวัฒนธรรม**, 26(12), 64-70.

หน่วยทหารช่างที่เคยมีที่ตั้งอยู่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2565, จาก
<http://cgsc.ac.th>.

โหมรอนราย, พันตำรวจโท หลวง. (2520). **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโทหลวง**
โหมรอนราย (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา). ณ เมรุวัดตรีศเทพ 5 กุมภาพันธ์ 2520. กรุงเทพฯ:
บุญส่งการพิมพ์.

โหมรอนราย, ร้อยเอก หลวง. (2492). **เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ**. พระนคร : โรงพิมพ์นครชัย.

อ.ก. รุ่งแสง (ไพยม โรจนวิภาต). (2547). **พ. 27 สายลับพระปกเกล้า**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วลีศรีเอช.

อนันต์ อมรรตย์. (บรรณาธิการ). (2527). **แม่ทัพบรรดเดช**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จิรวรรณอนุสรณ์.

เมืองชาติตระการ : เมืองด่านทางล้นข้างของกรุงศรีอยุธยา

Mueang Chat Trakan: The Border City on the Lan Chang Side of Ayutthaya

ธีระวัฒน์ แสนคำ / Teerawatt Sankom

อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
Special lecturer, Mahamakut Buddhist University, Sri Lanchang Campus

วันที่รับบทความ 21 เมษายน 2565 / แก้ไขบทความ 18 มกราคม 2566 / ตอบรับบทความ 21 มีนาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และบทบาทความเป็นเมืองด่านของชุมชนโบราณเมืองชาติตระการในสมัยกรุงศรีอยุธยา จากการศึกษาพบว่าเมืองชาติตระการเป็นชุมชนโบราณในที่ราบหุบเขาแม่น้ำแควน้อย ท้องที่ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ และมีพัฒนาการความเป็นเมืองในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 เมืองชาติตระการเป็นเมืองบริวารเมืองหนึ่งของเมืองพิษณุโลก เป็นแหล่งสินค้าของป่า และตั้งอยู่บนเส้นทางโบราณระหว่างเมืองพิษณุโลกกับอาณาจักรล้านช้าง เนื่องจากตั้งอยู่ในเส้นทางโบราณที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างเมืองพิษณุโลกไปยังอาณาจักรล้านช้างได้ เมืองชาติตระการจึงมีสถานะเป็นเมืองด่าน ดังปรากฏหลักฐานว่า พ.ศ.2127 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชโปรดให้ปิดด่านเมืองชาติตระการเพื่อป้องกันชาวไทยใหญ่ที่จะหลบหนีไปในเขตอาณาจักรล้านช้าง

คำสำคัญ : เมืองชาติตระการ เมืองด่าน กรุงศรีอยุธยา

Abstract

This article aims to study physical appearance, historical development and the role as a border city of Mueang Chat Trakan ancient community in the Ayutthaya period. The results indicate that Mueang Chat Trakan is an ancient community, surrounded by ditches and embankments, located in the plain of the Khwae Noi River valley in Chat Trakan subdistrict, Chat Trakan district, Phitsanulok province. Urban development started around the 20th – 21st Buddhist century. Mueang Chat Trakan was one of Mueang Phitsanulok's satellite towns. It was a source of forest products and located on the ancient route between Mueang Phitsanulok and the Lan Chang Kingdom. Because of this, Mueang Chat Trakan was considered a border city, as evidenced by the fact that King Naresuan ordered

the closure of Mueang Chat Trakan's checkpoint to prevent the Tai Yai people from escaping into the Kingdom of Lan Chang in 1584.

Keywords : Mueang Chat Trakan, Border City, Ayutthaya

บทนำ

เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่สุดในเขตลุ่มแม่น้ำน่านในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-24 เนื่องจากมีที่ราบลุ่มกว้างขวางอุดมสมบูรณ์และมีทรัพยากรที่สำคัญ เช่น เกลือสินเธาว์ เหล็ก และของป่า เป็นต้น นอกจากนี้ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองยังเป็นชุมทางการคมนาคมในภูมิภาค ทำให้มีผู้คนจำนวนมากเข้ามาตั้งถิ่นฐานภายในเมืองพิษณุโลก จนทำให้เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองใหญ่ที่สำคัญในอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา และในสมัยกรุงศรีอยุธยาเมืองพิษณุโลกมีเมืองบริวารจำนวน 10 เมือง ได้แก่ เมืองนครไทย เมืองไทยบุรี เมืองศรีภิรมย์ เมืองพรหมพิราม เมืองชุมชมรสาแดง เมืองชุมแสงสงคราม เมืองชาติตระการ เมืองนครชุม เมืองเทพบุรี และเมืองนครป่าหมาก (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2554, หน้า 119)

เมืองชาติตระการเป็นเมืองบริวารที่อยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองพิษณุโลก ปัจจุบันปรากฏร่องรอยเป็นชุมชนโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบในท้องที่ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก และเป็นเมืองสุดท้ายของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาที่อยู่ต่อแดนกับอาณาจักรล้านช้างในเส้นทางระหว่างเมืองพิษณุโลกกับกลุ่มบ้านเมืองในลุ่มน้ำหมันและลุ่มน้ำเหืองของอาณาจักรล้านช้าง จึงทำให้เมืองชาติตระการมีสถานะเป็นเมืองด่านของกรุงศรีอยุธยาด้วย แต่ทว่าเรื่องราวพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองชาติตระการยังไม่เป็นที่รับรู้ทั่วไปนัก

เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเมืองด่านในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่ นักประวัติศาสตร์มักให้ความสำคัญหรือให้ความสนใจกับเมืองด่านที่ตั้งอยู่ต่อแดนกับพม่า เนื่องจากว่าปรากฏหลักฐานสถานะความเป็นเมืองด่านที่ชัดเจนในการทำสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่า แตกต่างจากเมืองด่านทางด้านอาณาจักรล้านช้างที่ปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์ไม่มาก จึงทำให้เรื่องราวของเมืองด่านเหล่านี้ไม่ค่อยเป็นที่สนใจและการศึกษาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง

ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงพยายามที่จะศึกษาลักษณะทางกายภาพ บริบทพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และสถานะความเป็นเมืองด่านของชุมชนโบราณเมืองชาติตระการในสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมไปถึงข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโบราณแห่งนี้ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจและเติมเต็มให้กับงานการศึกษาเรื่องเมืองด่านหรือด่านแดนในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาที่มีผู้ศึกษาไว้บ้างแล้วก่อนหน้านี้

1.ลักษณะทางกายภาพของชุมชนโบราณเมืองชาติตระการ

เมืองชาติตระการ อยู่ในเขตบ้านชาติตระการ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนโบราณรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาด 300 x 150 เมตร ปัจจุบันยังพอมีแนวคันดินและคูน้ำสองชั้นทางด้านตะวันตกปรากฏให้เห็น ส่วนด้านตะวันออกติดกับลำน้ำภาค ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองชาติตระการเป็นที่ราบหุบเขาแคบ ๆ ในลุ่มแม่น้ำแควน้อย บริเวณที่ตั้งของตัวเมืองชาติตระการอยู่ทางทิศตะวันตกของจุดที่ลำน้ำคับไหลมาบรรจบกับลำน้ำภาคประมาณ 200 เมตร และห่างจากจุดที่ลำน้ำภาคไหลมาบรรจบกับแม่น้ำแควน้อยราว 4 กิโลเมตร แม่น้ำแควน้อยนี้ถือเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลมาจากเมืองนครไทยที่อยู่ทางตะวันออกของเมืองชาติตระการ เป็นเมืองที่มีความสำคัญเมืองหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย เนื่องจากเป็นเมืองชายแดนสำคัญของกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาที่ต่อแดนกับอาณาจักรล้านช้าง (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2555, หน้า 19-32)

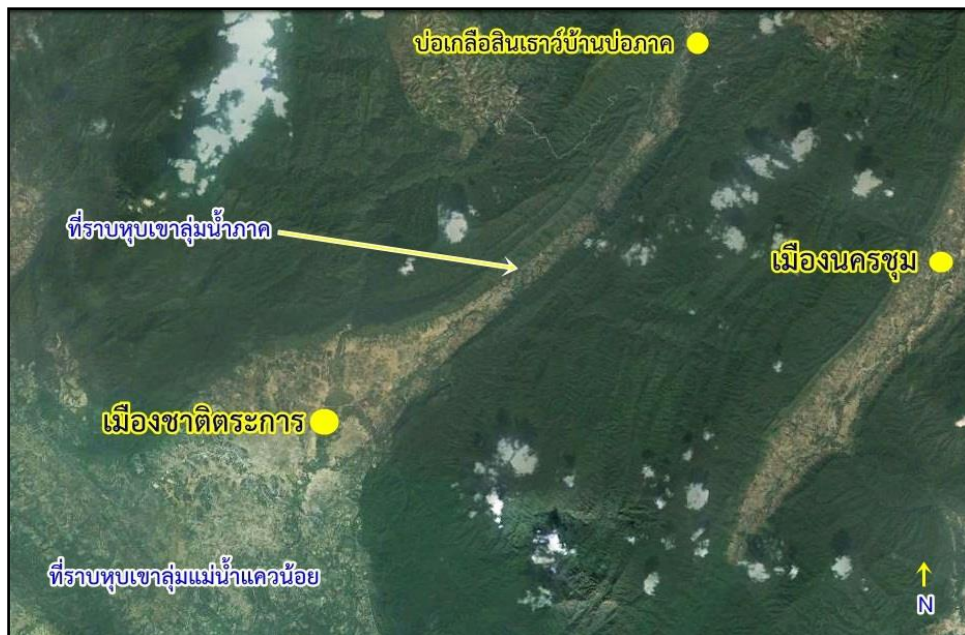
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงลักษณะทางกายภาพบริเวณที่ตั้งชุมชนโบราณเมืองชาติตระการ

ที่มา: ปรับปรุงจาก Google Earth, 12 เมษายน 2565

ภายในบริเวณคูน้ำและกำแพงดินมีโคกเนินและมีร่องรอยของวัดเก่า ซึ่งปัจจุบันได้ถูกปรับให้เป็นบริเวณโรงเรียนบ้านชาติตระการ พบเศษภาชนะดินเผาเคลือบแบบสังคโลกสุโขทัย ภาชนะแบบจีนสมัย

ราชวงศ์หมีง ภาชนะดินเผาแบบเผาแกร่งแบบที่เรียกว่าไหหิน และเศษภาชนะดินเผาแบบธรรมดากระจายอยู่ ของที่พบเหล่านี้จัดเป็นของในสมัยอยุธยาตอนต้นลงมา (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546, หน้า 49)

เมืองชาติตระการมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ เกลือสินเธาว์ ซึ่งมีบ่อเกลือโบราณอยู่ริมลำน้ำภาคในเขตบ้านบ่อภาค ตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งอยู่ในที่ราบหุบเขาเหนือเมืองชาติตระการขึ้นไปทางทิศเหนือราว 30 กิโลเมตร บ่อเกลือแห่งนี้ปรากฏหลักฐานในแผนที่โบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งพบในพระบรมมหาราชวังระบุชื่อว่า “บ่อผาก” (Santane Phasuk and Philip Stott, 2004, หน้า 130) และจากการสำรวจทางโบราณคดียังพบว่าบริเวณใกล้เคียงกับบ่อเกลือโบราณยังมีแหล่งเตาโบราณที่ผลิตภาชนะดินเผาทรงกระบอก ซึ่งสันนิษฐานว่าใช้สำหรับบรรจุเกลือโดยเฉพาะอีกด้วย (ปราณี แจ่มขุนเทียน, 2536, หน้า 105-108) ปัจจุบันชาวบ้านบ่อภาคยังคงมีการผลิตเกลือเพื่อบริโภคและส่งขายให้กับชุมชนข้างเคียงในช่วงหน้าแล้ง

ภาพที่ 2 แผนที่บริเวณที่ราบหุบเขาลุ่มน้ำภาคและตำแหน่งที่ตั้งเมืองชาติตระการ

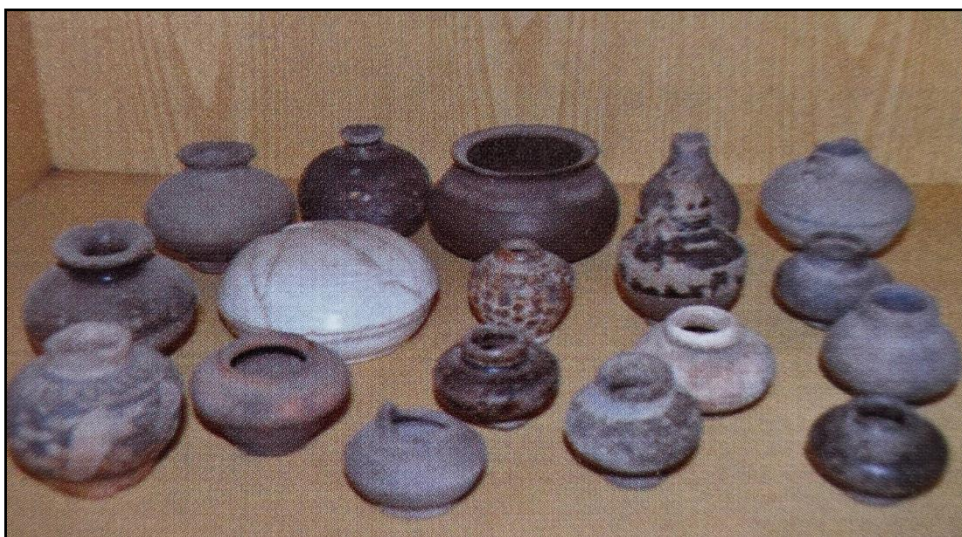
ที่มา: ปรับปรุงจาก Google Earth, 12 เมษายน 2565

2. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณเมืองชาติตระการ

บริเวณเทือกเขาในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกชาติตระการ ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับที่ตั้งชุมชนโบราณเมืองชาติตระการ ได้มีการพบร่องรอยการเข้ามาอยู่อาศัย ประกอบพิธีกรรมและเคลื่อนผ่านของผู้คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังปรากฏมีการพบภาพสลักลวดลายเรขาคณิตและภาพเขียนสีบนผนังหินหลายแห่ง เช่น ผากระดานเลข ผาขีด ถ้ำกาเล็กและถ้ำกาใหญ่ เป็นต้น (ปราณี แจ่มขุนเทียน และคณะ,

2552, หน้า 5-7) สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อราว 1,500-2,000 ปีมาแล้ว ได้มีผู้คนผ่านมายังบริเวณที่ราบหุบเขา ลุ่มแม่น้ำแควน้อยซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองชาติตระการ แต่ผู้คนกลุ่มนี้ไม่น่าจะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณเมืองชาติตระการ

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในบริเวณชุมชนโบราณเมืองชาติตระการ อาจกล่าวได้ว่า เมือง ชาติตระการน่าจะมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยในช่วงสมัยสุโขทัยตอนปลาย หรือราวต้นพุทธศตวรรษ ที่ 20 ดังปรากฏเครื่องสังคโลกจากแหล่งเตาสุโขทัยและแหล่งเตาศรีสัชนาลัย แต่ก็ยากที่จะกำหนดว่า เมืองชาติตระการได้ถูกตั้งขึ้นหรือมีสถานะความเป็นเมืองตามหน่วยการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยแล้ว เพราะยังขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์มารองรับ

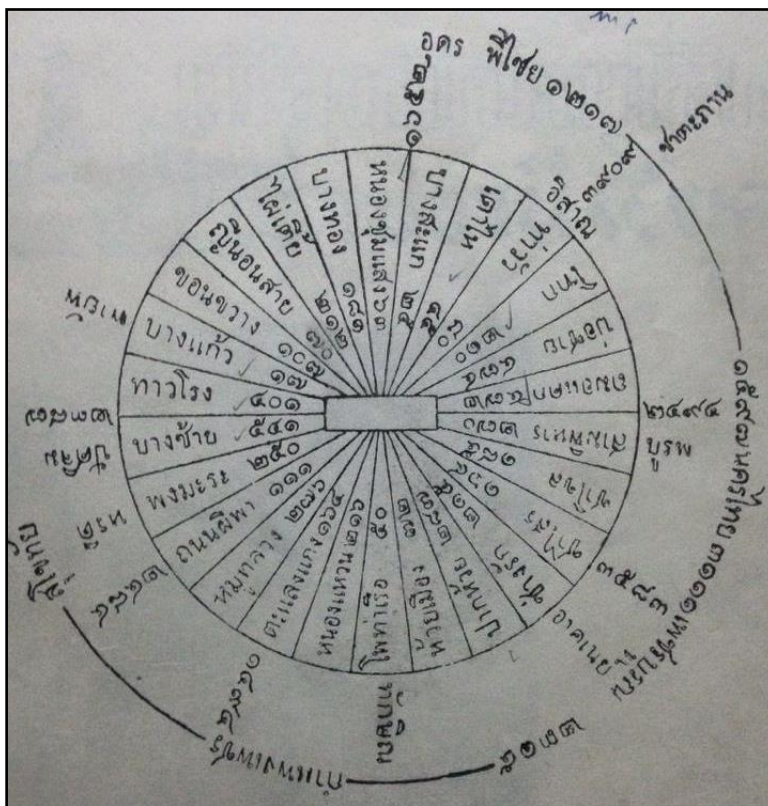
ภาพที่ 3 เครื่องสังคโลกและเครื่องปั้นดินเผาแบบอื่นที่พบในเขตเมืองชาติตระการ

ที่มา: ขวัญทอง สอนศิริ, 2553, หน้า 111

ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เมืองชาติตระการน่าจะเป็นเพียงชุมชนระดับหมู่บ้าน ที่เป็นจุดแวะพักบนเส้นทางระหว่างเมืองพิษณุโลกกับเมืองนครไทยและบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำโขง ต่อมา ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 จึงมีสถานะความเป็นเมืองภายใต้การปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา การขยายตัวของชุมชนและก่อรูปเป็นเมือง น่าจะเกิดจากผลกระทบของการขยายตัวทางการค้า และการกวาดต้อนไพร่พลชาวหัวเมืองฝ่ายเหนือ ที่ทำให้ชาวเมืองบางส่วนต้องหนีเข้าป่าและเดินทางอพยพ ไปอยู่บ้านเมืองที่ห่างไกลในหุบเขา หากพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพก็จะพบว่า บริเวณที่ตั้งของ เมืองชาติตระการเป็นที่ราบหุบเขาแคบ ๆ และอยู่บนเส้นทางระหว่างเมืองพิษณุโลกกับบ้านเมือง ในลุ่มแม่น้ำโขงที่ห่างไกลจากเมืองพิษณุโลก จึงเป็นไปได้ว่ามีผู้คนจำนวนมากหลบหนีการกวาดต้อนไพร่พล ขึ้นมาอยู่ที่เมืองชาติตระการตามเส้นทางเส้นนี้

ชื่อเมืองชาติตระการ ปรากฏหลักฐานครั้งแรกในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.2127 ก่อนการกวาดต้อนทศวรรษหัวเมืองฝ่ายเหนือว่า “ชาติระการ” หรือ “ชาติการ” เป็นชุมชนเมืองด่านแห่งหนึ่งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงส่งม้าเร็วไปบอกให้ปิดด่านเพื่อป้องกันชาวไทยใหญ่จะหลบหนีไปเขตล้านช้าง (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3, 2542, หน้า 280. ; พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, 2505, หน้า 202-203)

หลังจากการฟื้นฟูเมืองพิษณุโลก พ.ศ.2135 เมืองชาติตระการน่าจะเป็นชุมชนขนาดใหญ่จนได้รับการตั้งเป็นเมืองขึ้น ดังปรากฏชื่อเมืองชาติตระการในแผนที่เมืองพิษณุโลกในตำราพิชัยสงคราม ซึ่งเขียนว่า “ชาตะกาน” เป็นเมืองบริวารที่อยู่ห่างจากเมืองพิษณุโลกประมาณ 3,909 เส้น ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2527, หน้า 22) หรือประมาณ 156.360 กิโลเมตร (ความยาว 1 เส้นเท่ากับ 20 วาหรือ 40 เมตร) เมือง “ชาตะกาน” ในแผนที่เมืองพิษณุโลกในตำราพิชัยสงครามน่าจะเป็นเมืองเดียวกันกับเมืองชาติตระการ เนื่องจากมีชื่อเมืองที่ออกเสียงใกล้เคียงกันและตรงกับตำแหน่งทิศที่ตั้งในแผนที่

ภาพที่ 4 ลำเนาแผนที่เมืองพิษณุโลกในตำราพิชัยสงคราม
ที่มา: นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2527, หน้า 22

แผนที่เมืองพิษณุโลกที่ปรากฏในตำราพิชัยสงครามนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2527, หน้า 22) สันนิษฐานว่า แผนที่เมืองพิษณุโลกทำขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และได้รับการคัดลอกในสมัยต่อมา ในแผนที่ดังกล่าวได้ที่แสดงข้อมูลเกี่ยวกับชื่อ ตำแหน่งที่ตั้ง และระยะห่างจากศูนย์กลางเมืองพิษณุโลกของชุมชนรอบเมืองพิษณุโลก ผู้เขียนสันนิษฐานว่า เมืองและชุมชนต่าง ๆ ในแผนที่เมืองพิษณุโลกเป็นชุมชนชั้นในหรือชุมชนที่อยู่รอบ ๆ เมืองพิษณุโลกที่มีอยู่หลังจากการฟื้นฟูเมืองพิษณุโลก พ.ศ.2135 ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเป็นการฟื้นฟูภายหลังจากการเพ็ชรชาวเมืองพิษณุโลกเมื่อ พ.ศ.2127 (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2554, หน้า 102)

ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 22-23 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การค้าเฟื่องฟู เมืองชาติตระการน่าจะเป็นฐานทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญเมืองหนึ่งของพิษณุโลก เนื่องจากว่าเมืองนี้ตั้งอยู่ในเขตที่มีทรัพยากรของป่า เช่น ไม้ฝาง ครั่ง และขี้ผึ้งจำนวนมาก (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2554, หน้า 121) ในขณะเดียวกันก็น่าจะมีชาวล้านช้างเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ภายในเมืองชาติตระการด้วย ดังมีการพบภาชนะดินเผาแบบเผาแกร่งแบบที่เรียกว่า ไหหิน มีสีสันและรูปแบบที่พบคล้ายคลึงกันกับของที่พบในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนกระจายอยู่ในเขตเมืองชาติตระการ แสดงให้เห็นถึงการเป็นชุมชนที่สัมพันธ์กับการเคลื่อนย้ายและตั้งถิ่นฐานของชาวล้านช้างในสมัยอยุธยา (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552, หน้า 318-319)

ต่อมาในปลาย พ.ศ.2369 เจ้าอนุวงศ์ พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ซึ่งเป็นประเทศราชของกรุงเทพมหานคร ได้พยายามต่อต้านการขยายอำนาจเข้าไปยังดินแดนล้านช้างของกรุงเทพฯ โดยยกกองทัพกระจายไปตามเมืองต่างๆ ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง โดยมีจุดหมายจะเข้าตีกรุงเทพฯ กองทัพเวียงจันทน์ส่วนหนึ่งได้ยกมาทางเมืองหล่มสักซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับเมืองพิษณุโลกทางทิศตะวันออก ขณะเดียวกันกองทัพเวียงจันทน์ยังได้ยกเข้ามากวาดต้อนผู้คนในเขตเมืองนครไทย เมืองนครชุมและเมืองน้ำปาดซึ่งอยู่ใกล้เมืองชาติตระการไปยังเมืองด่านซ้ายและเมืองเลย เพื่อจะนำไปเป็นไพร่พลที่เมืองเวียงจันทน์ต่อไป (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2556, หน้า 113-126) จากเหตุการณ์นี้น่าจะทำให้เมืองชาติตระการซึ่งอยู่ใกล้กับเมืองดังกล่าวและอยู่ในเส้นทางระหว่างเมืองนครไทยกับเมืองน้ำปาดได้รับผลกระทบจากสงครามดังกล่าว จนทำให้เมืองเดิมต้องถูกทิ้งร้างก็เป็นได้

เมื่อสงครามสงบลงใน พ.ศ.2371 ผู้คนที่กลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะย้ายลงมาอยู่บริเวณบ้านป่าแดงทางใต้ของตัวเมืองเก่าใกล้กับแม่น้ำแควน้อยซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอชาติตระการในปัจจุบัน เมืองชาติตระการยังคงมีสถานะความเป็นเมืองบริวารของเมืองพิษณุโลกตามเดิม นอกจากนี้ยังพบว่า มีชาวลาวจำนวนหนึ่งถูกกวาดต้อนหรือเกลี้ยกล่อมให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองชาติตระการด้วย ดังปรากฏหลักฐานที่เจดีย์ศิลปะลาวที่วัดป่าแดง ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ (ปราณี แจ่มขุนเทียน, 2536, หน้า 52-54) ซึ่งเมื่อพิจารณาจากรูปแบบศิลปะแล้วน่าจะสร้างขึ้นโดยชาวลาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานหลังจากเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์แล้ว

สำหรับที่มาของชื่อเมือง “ชาตะกาน” หรือ “ชาติตระการ” ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีที่มาจากอย่างไร แต่มีผู้รู้ในท้องถิ่นอธิบายไว้ว่า ชื่อเมืองชาติตระการเพี้ยนมาจาก “เมืองข้าล่าการ” ซึ่งเป็นเมืองที่คอยส่งข่าวชายแดนให้แก่เมืองพิษณุโลกทราบ แต่เมืองตั้งอยู่ห่างไกลจึงส่งข่าวล่าช้า จึงถูกเรียกว่าเมืองข้าล่าการ และเพี้ยนเป็นเมืองชาติตระการในปัจจุบัน (ขวัญทอง สอนศิริ, 2553, หน้า 111) อย่างไรก็ตาม ชื่อ “ชาตะกาน” ยังเป็นชื่อที่คล้ายคลึงกับชุมชนโบราณระดับหมู่บ้านในสมัยกรุงศรีอยุธยาหลายแห่งรอบตัวเมืองพิษณุโลก เช่น ชาโคล และชาโล (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2527, หน้า 22) เป็นต้น ส่วนแผนที่โบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งพบในพระบรมมหาราชวังระบุชื่อชุมชนโบราณตำแหน่งเดียวกับที่ตั้งเมืองชาติตระการในแผนที่ว่า “เมืองสัตะการ” (Santanee Phasuk and Philip Stott, 2004, หน้า 130.)

ภาพที่ 5 แผนที่โบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแสดงที่ตั้งเมืองชาติตระการหรือ “เมืองสัตะการ”
ที่มา: Santanee Phasuk and Philip Stott, 2004, หน้า 130

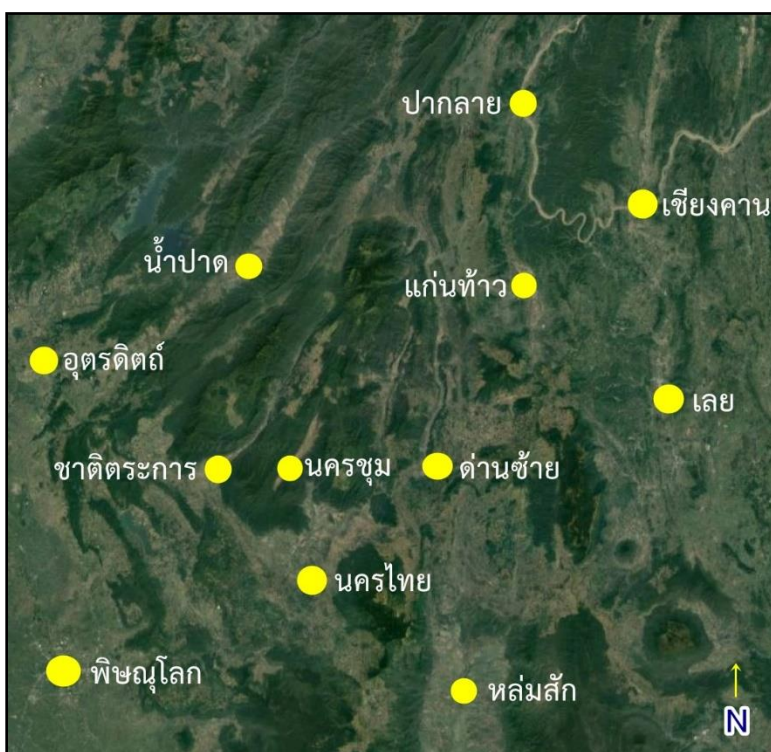
3.เมืองชาติตระการตั้งอยู่บนเส้นทางโบราณระหว่างบ้านเมืองในกลุ่มน้ำน่านกับกลุ่มน้ำโขง

เมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่ตั้งของเมืองชาติตระการก็จะพบว่า เมืองชาติตระการตั้งอยู่บนเส้นทางโบราณระหว่างเมืองพิษณุโลกและบ้านเมืองในกลุ่มแม่น้ำน่านกับบ้านเมืองในกลุ่มแม่น้ำโขง กล่าวคือ เส้นทางในหุบเขาลุ่มน้ำภาคถัดจากบ้านบ่อภาคซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองชาติตระการมีเส้นทางโบราณที่ข้ามภูเขาในอุทยานแห่งชาติภูสอยดาว เพื่อไปยังด่านภูมิต่างๆทางทิศเหนือในเขตอำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี

ซึ่งเป็นด่านสำคัญที่สามารถเชื่อมต่อไปยังเมืองปากลายและบ้านเมืองสำคัญในกลุ่มน้ำโขงอย่างเมืองหลวงพระบางได้ หรือจะเดินทางขึ้นเหนือต่อไปยังเมืองน่านและเมืองน้ำปาดก็ได้ โดยเส้นทางนี้น่าจะเป็นเส้นทางที่ครัวเรือนคนไทยใช้อพยพหนีไปเมืองน่านเมื่อ พ.ศ.2005 (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1, 2542, หน้า 216)

ในขณะเดียวกันทางทิศตะวันออกของบ้านบ่อภาคก็มีเส้นทางโบราณที่ข้ามภูเขาในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกชาติตระการไปยังบ้านเมืองในกลุ่มน้ำหมันและกลุ่มน้ำเหือง เช่น เมืองด่านซ้าย และเมืองแก่นท้าว ซึ่งเป็นเมืองชายแดนของอาณาจักรล้านช้าง โดยเฉพาะเมืองด่านซ้ายยังเป็นที่ตั้งของพระธาตุศรีสองรักซึ่งสร้างขึ้นเพื่อปันเขตแดนระหว่างกรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรล้านช้างในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2554, หน้า 5-37)

นอกจากนี้ ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองชาติตระการยังเป็นเส้นทางที่แยกไปทางตะวันตกเฉียงเหนือไปยังเมืองตรอนและเมืองอุดรดิตถ์ที่อยู่ในลุ่มแม่น้ำน่านเหนือเขตเมืองพิษณุโลกขึ้นไปได้อีกด้วย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552, หน้า 320)

ภาพที่ 6 แผนที่ตำแหน่งเมืองโบราณที่มีเส้นทางโบราณเชื่อมตามหุบเขากับเมืองชาติตระการ
ที่มา: ปรับปรุงจาก Google Earth, 12 เมษายน 2565

จากการสำรวจของศรีศักร วัลลิโภดม (2552, หน้า 125-126) พบว่า ลักษณะของภาษาชนดินเผาแบบ ไทหินนั้นพบมากตามชายทุ่ง ชายลำนํ้าในบริเวณรอบนอกของชุมชนโบราณเมืองชาติตระการ มีสีสันและ รูปแบบที่พบคล้ายคลึงกันกับของที่พบในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ส่วนใหญ่เป็นภาษาชน ที่ใส่กระดูกคนตายแล้วนำมาฝัง ภาษาชนดินเผาแบบนี้ยังมีการพบในเขตชุมชนโบราณเมืองนครไทยซึ่งอยู่ ใกล้เคียงกัน

นอกจากนี้ ตามบริเวณถ้ำและเชิงเขาในเขตอำเภอชาติตระการและอำเภอนครไทยยังมีการพบ ภาพสลักลวดลายเรขาคณิตบนผนังหินหลายแห่ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับการสลักและการเขียนผนังของ เพิงหินที่พบตามเพิงหินบนไหล่เขาภูพานในเขตอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี แสดงให้เห็นว่าในสมัยก่อน ประวัติศาสตร์นั้นมีกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน มาตั้งหลักแหล่งอาศัย และคงมีความสัมพันธ์ไม่มาก ก็น้อยกับบรรดาผู้คนโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คือ แถบเทือกเขาภูพานในเขตจังหวัด อุดรธานี (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552, หน้า 125-126)

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏ บรรดาชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดีที่พบ ตามลุ่มแม่น้ำแควน้อยไปในเขตอำเภอชาติตระการและอำเภอนครไทย ไปจนถึงอำเภอด่านซ้ายซึ่งรวมถึง บริเวณพระธาตุศรีสองรัก ส่วนใหญ่พบโบราณสถานวัตถุที่มีอายุในสมัยอยุธยาตอนต้นลงมาแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้รวมทั้งบริเวณที่พบเศษภาษาชนดินเผาเคลือบแบบสังคโลกด้วย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552, หน้า 318) ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น เมืองชาติตระการเป็นเมืองในอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาที่ ตั้งอยู่บนเส้นทางโบราณระหว่างบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำน่านของกรุงศรีอยุธยากับบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำโขง ของอาณาจักรล้านช้าง

4.เมืองชาติตระการกับสถานะความเป็นเมืองด่านในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ชื่อเมืองชาติตระการปรากฏหลักฐานครั้งแรกในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา รว พ.ศ. 2127 ก่อนการกวาดต้อนท้าวหัวเมืองฝ่ายเหนือว่าเป็นเมืองด่านแห่งหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขณะดำรงพระยศเป็นพระมหาอุปราชาทรงโปรดให้ส่งม้าเร็วไปบอกให้ปิดด่าน เพื่อป้องกันครัวชาวไทยใหญ่ที่หนีการตามจับของพม่าจะหลบหนีจากเมืองกำแพงเพชรไปเขตอาณาจักร ล้านช้าง ดังปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ความว่า

“...ขณะนั้นพญากำแพงเพชรส่งข่าวไปถวายว่า ไทยใหญ่เรียงเลื้อยเสียด้าน เกียกกาย ขุนปลัด มังทรางมังนิว อ้าวหลวง กับนายม้าทั้งปวง อันอยู่ ณ เมือง กำแพงเพชร พาคครัวอพยพหนีฆ่า พม่ามอญตามไปทัน ได้รับพุ่งกัน ตาบลหนองปลิงเป็น สามารถ พม่ามอญแตกแก่ไทยใหญ่ ไทยใหญ่ทั้งปวงยกไปทางเมืองพระพิษณุโลก สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทราบดังนั้น ก็ให้ม้าเร็วไปบอกแก่หลวงโกษาและลูกขุน อันอยู่รักษาเมืองพระพิษณุโลกว่า ไทยใหญ่ซึ่งหนีมานั้นเกลือกจะไปเมืองอื่นให้แต่งออก

อายัดด่านเพชรบูรณ์ เมืองนครไท ชาตระการแสเขา ให้มันคงไว้อย่าให้ไทยใหญ่
ออกไปรอด หลวงโกษาและลูกขุนทั้งปวงทราบดังนั้นก็แต่งออกไปกำชับค่ายทั้งปวงโดย
รับสั่ง ฝ่ายไทใหญ่ก็พาครอบครัวตรงเข้ามาเมืองพิษณุโลก หลวงโกษาและลูกขุนทั้งปวงก็
รับพิทักษ์รักษาไว้...” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3, 2542, หน้า 280)

ในพระราชพงศาวดารฉบับอื่นก็กล่าวถึงเหตุการณ์นี้เช่นเดียวกัน แต่ส่วนที่กล่าวถึงชื่อเมือง
ชาติตระการและด่านเมืองต่าง ๆ นั้น มีการเขียนที่ต่างจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ
พันจันทนุมาศ (เจิม) เล็กน้อย เช่น พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (2505, หน้า 202-203)
เขียนว่า “ให้แต่งออกอายัดด่านเพชรบูรณ์เมืองนครไทยชาตการแสเขาให้มันคงไว้” ส่วนพระราช
พงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน เขียนว่า “ให้แต่งออกอายัดด่านเพชรบูรณ์
เมืองนครไท ชาตระการ แสเข้าให้มันคงไว้” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 2, 2542,
หน้า 75)

ชื่อด่านที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารนั้นล้วนแสดงให้เห็นถึงสถานะความเป็นเมืองด่านของ
กรุงศรีอยุธยาที่ควบคุมเส้นทางที่เชื่อมไปยังอาณาจักรล้านช้าง เมืองเพชรบูรณ์เป็นเมืองที่ควบคุมเส้นทาง
ตามลุ่มแม่น้ำป่าสักเชื่อมไปยังบ้านเมืองของอาณาจักรล้านช้างในลุ่มแม่น้ำเลย (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2558,
หน้า 55-67) เมืองนครไทยควบคุมเส้นทางจากเมืองพิษณุโลกที่เชื่อมไปยังบ้านเมืองของอาณาจักร
ล้านช้างในลุ่มแม่น้ำหมันและลุ่มแม่น้ำเหือง และเมืองชาติตระการซึ่งควบคุมเส้นทางจากเมืองพิษณุโลกที่
เชื่อมไปยังบ้านเมืองของอาณาจักรล้านช้างในลุ่มแม่น้ำโขงและเมืองน่านดังได้กล่าวมาแล้ว

ส่วนชื่อ “แสเขา”, “แสเนเขา” หรือ “แสเข้า” ซึ่งปรากฏต่อท้ายชื่อเมืองชาติตระการนั้น สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นเมืองเดียวกันกับเมืองแสเขาหรือแสรงเซรา
ที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ยกทัพขึ้นมาตีพร้อมกับเมืองนครพิงค์เมื่อ พ.ศ.1915
แต่ทรงยังไม่ทราบว่าปัจจุบันเมืองแสเขาหรือแสรงเซราคือเมืองอะไร (พระราชพงศาวดารฉบับ
พระราชหัตถเลขา, 2505, หน้า 377) ในขณะที่คณะกรรมการโครงการชำระและจัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือ
ชุดประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก พ.ศ. 2539 ได้อธิบายคำว่า “แสเข้า” ที่ปรากฏในพระราช
พงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน ว่าหมายถึงแต่เข้า (ประชุมพงศาวดารฉบับ
กาญจนาภิเษก เล่ม 2, 2542, หน้า 75)

ภาพที่ 7 ร่องรอยสภาพคันดินและคูน้ำที่ล้อมรอบตัวเมืองชาติตระการที่ปรากฏในปัจจุบัน
ที่มา: ชีระวัฒน์ แสนคำ, 2565, [ถ่ายภาพ]

ในพระราชกำหนดแก้ไขกฎหมายตราสามดวงที่รวบรวมและชำระขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้บัญญัติเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและหน้าที่ของเจ้าเมือง ผู้รักษาเมือง ผู้รั้งเมือง กรรมการเมืองและขุนหมื่นชาวด่าน ในการควบคุมป้องกัน ดูแลรักษา บำรุงด่าน การหาไพร่ไปเป็นชาวด่านและการปฏิบัติต่อชาวด่าน เนื้อหาในพระราชกำหนดเก่าสะท้อนให้เห็นว่า กรุงศรีอยุธยาหรือกรุงเทพมหานครในช่วงแรกได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับด่านแดนและชาวด่าน เนื่องจากว่าด่านแดนเป็นพื้นที่สำคัญในการควบคุมผู้คนที่สัญจรไปมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจตราบุคคลที่อาจลักลอบเข้าเมือง และการยกทัพเข้ามาของศัตรู จึงจำเป็นที่เจ้าเมือง กรรมการเมืองและขุนหมื่นชาวด่านต้องดูแลรักษาด่านให้มั่นคง จัดเตรียมอาวุธให้พร้อม หากเห็นว่ารักษาด่านนั้นไม่ได้ก็ให้พยายามปิดเส้นทางไม่ให้สัญจรไปมาได้ ให้พยายามเกณฑ์คนที่พึ่งลาสิกขาหรือไพร่ที่ไม่มีสังกัดมาเป็นชาวด่าน และห้ามเกณฑ์ชาวด่านไปใช้ในกิจการอื่นโดยพลการ ดังปรากฏเนื้อหาในพระราชกำหนดเก่าวว่า

“อนึ่ง ผู้จะออกไปรักษาเมืองแลรั้งเมืองครองเมืองก็ดี อย่าให้เอาสมสังกัดพันไว้เปนสมกำลังเอง ครั้นออกไปถึงเมืองแล้ว ให้ถามกิจการสำหรับเมืองแลด่านทางตำบลใดจะไปต่อแดนตำบลใด แล้วให้เจ้าเมืองกรรมการไปตรวจดูจงทุกตำบลทั้งทางบกทางเรือ ถ้าเห็นปรักหักพังมีมั่นคงก็ให้ศรัอมแปลงทำขึ้นให้มั่นคง ถ้าที่ด่านเก่าไม่ชอบกล เหนที่ใดซับซ้อนชอบกลก็ให้ยกย้ายไปตั้งให้ชอบกล ถ้าทางตำบลใดเห็นว่าศัตรูหมุ่ร้าย

จะเล็ดลอดมาได้และรักษายาก ก็ให้ตัดไม้ทับทางตำบลนั้นเสีย แล้วให้ลงขวากหนาม
จงบั่นหนา

อนึ่ง ให้ขุนหมื่นชาวด่านคุมไพร่สมควรสัพไปด้วยเครื่องศาสตราวุธลัดกันอยู่
รักษาด่านแลไปกระเวนด่านถึงแดนต่อแดนบันจบกันทางบกทางเรือทุกตำบลจงทุก
เดือนอย่าให้ขาด ถ้าได้ราชการประการใดก็ดี แลพบลาวมอญพม่าไทใหญ่เขมรราษฎร
ไปค้าขายทางบกทางเรือหาตราเบิด่านมิได้ก็ดี มีผู้ถือตราเบิด่านแลลาวมอญพม่าไท
ใหญ่เขมรราษฎรแปลกปลอมนอกตราเบิด่านก็ดี แลถือตราปลอมตราเบิด่านมาก็ดี
ให้กุมเอาตัวผู้แปลกปลอมมานั้นส่งเข้าไปยังลูกขุนศาลา อย่าให้หลบหลีกหนีเป็น
เหตุการณประการใดได้

อนึ่ง ให้บำรุงชาวด่านแลให้ตั้งส้องเกลี้ยกล่อม เอาสมีสักใหม่ซึ่งหา
สารบาญชีมิได้เอาไว้เป็นชาวด่าน แลให้บอกสารบาญชีเข้าไปให้แจ้ง ถ้าแล
สัคดีเกินเอาชาวด่านไปราชการสิ่งใด อย่าเพอให้ส่งชาวด่านนั้น แลให้บอกหนังสือเข้าไป
ยังลูกขุนศาลาก่อน เมื่อใดมีหนังสือออกมาว่าประการใดจึงให้ทำตาม” (พระราชกำหนด
เก๋า, 2529, หน้า 187-188)

ข้อความในพระราชกำหนดส่วนนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ตำแหน่งที่ตั้งของด่านไม่ได้อยู่บริเวณเดียวกับ
เขตแดนเสมอไป หากแต่อยู่ลึกเข้ามาห่างจากเขตแดนพอสมควร แต่เวลาชาวด่านลาดตระเวนจะต้อง
ลาดตระเวนตรวจตราไปจนถึงบริเวณที่เป็นเขตแดนต่อแดนระหว่างกัน ดังนั้น เขตแดนระหว่าง
กรุงศรีอยุธยากับล้านช้างด้านเมืองชาติตระการจึงไม่ใช่ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองชาติตระการ หากแต่น่าจะอยู่
ไกลออกไปทางทิศเหนือของเมืองชาติตระการบริเวณใดบริเวณหนึ่งตามเส้นทางโบราณที่ได้กล่าวมาแล้ว

ร่องรอยสถานะความเป็นเมืองด่านของเมืองชาติตระการยังปรากฏผ่านความทรงจำของ
คนในท้องถิ่นเกี่ยวกับที่มาของชื่อเมืองชาติตระการว่าเพี้ยนมาจาก “เมืองข้าล่าการ” ซึ่งเป็นเมืองที่คอยส่ง
ชาวชายแดนให้แก่เมืองพิษณุโลกทราบ แต่เมืองตั้งอยู่ห่างไกลจึงส่งข่าวล่าช้า จึงถูกเรียกว่า เมืองข้าล่าการ
และเพี้ยนเป็นเมืองชาติตระการในปัจจุบัน (ขวัญทอง สอนศิริ, 2553, หน้า 111.) และมีผู้กล่าวว่า
เมืองชาติตระการเป็นเมืองหน้าด่านเมืองหนึ่งของเมืองนครไทย (ปราณี แจ่มขุนเทียน, 2542, หน้า 248)
ซึ่งสะท้อนให้เห็นร่องรอยความเป็นเมืองด่านของเมืองชาติตระการอีกด้านหนึ่ง

บทสรุป

จากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ผู้เขียนได้แสดงมาทั้งหมดข้างต้นนี้ก็จะทำให้
เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองชาติตระการ ที่เริ่มต้นก่อร่างสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นในบริเวณ

ที่ราบหุบเขาลุ่มน้ำแควน้อยใกล้กับบริเวณที่ลำนํ้าภาคไหลมาบรรจบกับแม่น้ำแควน้อย จากนั้นก็ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาจนเป็นเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ และอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา เมืองชาติตระการได้กลายเป็นเมืองที่อยู่ในเส้นทางระหว่างเมืองพิษณุโลกของกรุงศรีอยุธยากับบ้านเมืองในลุ่มน้ำโขงของอาณาจักรล้านช้าง การเดินทางไปมาของพ่อค้าและผู้คนจากสองลุ่มแม่น้ำทำให้เมืองชาติตระการมีสถานะเป็นเมืองด่านของกรุงศรีอยุธยาด้วย ดังปรากฏหลักฐานว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงส่งม้าเร็วไปบอกให้ปิดด่านเมืองชาติตระการเพื่อป้องกันชาวไทยใหญ่จะหลบหนีไปเขตอาณาจักรล้านช้างเมื่อ พ.ศ.2127

ในขณะเดียวกัน เมืองชาติตระการก็ยังเป็นแหล่งทรัพยากรสินค้าและของป่าที่สำคัญ เช่น เกลือสินเธาว์ ไม้ฝาง ครั่งและซีผึ้ง ทำให้เมืองชาติตระการเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีความสำคัญในลุ่มแม่น้ำแควน้อย และเป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความรุ่งเรืองของเมืองพิษณุโลกในลุ่มแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นหัวเมืองใหญ่ที่เมืองชาติตระการขึ้นอยู่กับในฐานะเมืองบริวาร จึงไม่แปลกที่จะปรากฏชื่อเมืองชาติตระการหรือ “ชาติตะกาน” ในแผนที่เมืองพิษณุโลกที่ปรากฏในตำราพิชัยสงครามสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งสันนิษฐานว่าทำขึ้นในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

อย่างไรก็ดี ด้วยหลักฐานด้านเอกสารประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงสถานะความเป็นเมืองด่านของเมืองชาติตระการในสมัยอยุธยาอยู่อย่างจำกัด แต่การปรากฏชื่อเมืองชาติตระการในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่าง ๆ ว่าเป็นเมืองด่านเมืองหนึ่งทางด้านล้านช้าง ซึ่งสอดคล้องกับตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนโบราณเมืองชาติตระการที่อยู่บนเส้นทางโบราณที่เชื่อมระหว่างบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำน่านกับลุ่มแม่น้ำโขง ก็เป็นหลักฐานหรือข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นถึงสถานะความเป็นเมืองด่านของกรุงศรีอยุธยาที่ควบคุมเส้นทางที่เชื่อมไปยังอาณาจักรล้านช้างได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันแม้ว่าชุมชนโบราณเมืองชาติตระการจะกลายเป็นเมืองร้างไปแล้ว แต่ชื่อ “ชาติตระการ” ก็ถูกทางราชการนำมาใช้เป็นชื่ออำเภอ นอกจากนี้ ยังมีการนำชื่อ “ชาติตระการ” มาใช้เป็นชื่อของน้ำตกขนาดใหญ่ที่มีความงดงามในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกชาติตระการซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก ในขณะเดียวกันประชากรชาวอำเภอชาติตระการส่วนใหญ่ก็เป็นกลุ่มชาวลาวที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่หลังศึกเจ้าอนุวงศ์ จนทำให้ในพื้นที่อำเภอชาติตระการมีการสำรวจพบงานศิลปกรรมแบบศิลปะลาวกระจายอยู่ทั่วไป รวมทั้งลักษณะทางวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาและงานฝีมืออย่างผ้าทอ ก็สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในพื้นที่ซึ่งมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

ขวัญทอง สอนศิริ (บรรณาธิการ). (2553). **พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนบางกลางท่าว)**

พระปฐมกษัตริย์ ผู้สร้างชาติไทย. พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.

- ธีระวัฒน์ แสนคำ. (2554). **เมืองพิษณุโลก : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2555). เมืองนครไทย: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองชุมทางคมนาคมระหว่างรัฐลุ่มน้ำโขงกับรัฐลุ่มน้ำเจ้าพระยา. **อารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน**, 3(ฉบับพิเศษ), 19-32.
- _____. (2556). **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์**. เพชรบูรณ์: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- _____. (2558). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองเพชรบูรณ์ในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา**. เพชรบูรณ์: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ). (2527). **ศรีรามเทพนคร: รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1**. (2542). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 2**. (2542). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**. (2542). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ปราณี แจ่มขุนเทียน. (2536). **แนวทางอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- _____. (2542). **การศึกษาชุมชนโบราณเมืองนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก**. พิษณุโลก: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม.
- ปราณี แจ่มขุนเทียน และคณะ. (2552). **ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก**. พิษณุโลก: เทศบาลนครพิษณุโลก.
- พระราชกำหนดเก่า. (2529). ใน **ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวงตรา 3 ดวง เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา**. (2505). พระนคร: โอเดียนสโตร์.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2554). จารึกพระธาตุศรีสองรัก: มรดกความทรงจำแห่งจังหวัดเลย ว่าด้วยสัญญาทางไมตรีศรีอยุธยา-ศรีสัตนาคนหุต พ.ศ. 2103 ใน **วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ). 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6**. (หน้า 5-37). กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2552). เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
_____. (2546). ลุ่มน้ำน่าน ประวัติศาสตร์โบราณคดีของพิษณุโลก “เมืองนอกแตก”. กรุงเทพฯ:
มติชน.

Santanee Phasuk and Philip Stott. (2004). **ROYAL SIAMESE MAPS: War and Trade in
Nineteenth Century Thailand.** Bangkok: River Books.

นิมิตในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

Visions in Royal Chronicle of the Ayutthaya Kingdom: Phan Chantanumat (Choem) Version

กนกพชรวรรธน์ เพ็งยงธารณรัตน์ / Kanokphacharauaorarat Piangtathanarat

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University

นภาพานต์ นาคทอง / Napakan Nakthong

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University

ปานิสา เจริญสุข / Panisa Jaroensuk

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University

ออมสิน เกษร / Aomsin Kesorn

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University

ปฐมพงษ์ สุขเล็ก / Phathompong Suklek

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University

วันที่รับบทความ 20 พฤศจิกายน 2565 / แก้ไขบทความ 22 กุมภาพันธ์ 2566 / ตอรับบทความ 21 มีนาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิมิตในพระราชพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ด้านรูปแบบการเกิดนิมิต ผลการศึกษาพบว่า นิมิตคือกลางบอกเหตุที่สื่อถึงเหตุการณ์ในกายภาพหน้าทั้งที่เป็นนิมิตดี อาทิ การมีชัยเหนือศัตรู การแสดงถึงบุญญาธิการ และที่เป็นนิมิตร้าย อาทิ การพ่ายแพ้ศัตรู บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย รูปแบบการเกิดนิมิตมี 2 รูปแบบ คือ การเกิดนิมิตรูปแบบความจริง หมายถึง การรับรู้นิมิตด้วยประสาทสัมผัสทั่วไป และรูปแบบความฝัน หมายถึง การรับรู้นิมิตขณะหลับด้วยการฝัน โดยไม่พบรูปแบบการเกิดนิมิตในรูปแบบความฝันที่เป็น นิมิตร้าย การนำเสนอนิมิตที่เกิดขึ้นในรูปแบบความจริงมักปรากฏเนื้อหาการเห็นพระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์อันเป็นนิมิตสำคัญที่บ่งบอกว่าเกิดเหตุการณ์มงคลต่อไป

คำสำคัญ : นิमित พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา พันจันทนุมาศ (เจิม)

Abstract

The objective of this article was to study the visions appeared in Royal Chronicle of the Ayutthaya Kingdom: Phan Chantanumat (Choem) Version. Regarding the patterns of vision occurrence, the results indicated that a vision referred to an omen of future happenings, which could be both good and bad. The good visions, for instance, were victories against enemies and great acts of merit, whereas the bad ones were defeats and riots. There were 2 patterns of vision occurrence: reality and dream. The former perceived visions with the general senses, while the latter perceived visions through dreams while sleeping. However, bad visions via dreams were not found. Good visions that occurred in the reality pattern usually expressed the miracles of Buddha's relics foreshadowing the auspicious events in the future.

Keywords : Visions, Royal Chronicle, The Ayutthaya Kingdom, Phan Chantanumat (Choem)

บทนำ

สังคมไทยมีวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ที่เก่าแก่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นทั้งที่ปรากฏเป็นมุขปาฐะและบันทึกเป็นลายลักษณ์ อาทิ วัฒนธรรมด้านอาหารการกิน วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย วัฒนธรรมด้านการรักษาโรค และวัฒนธรรมด้านความเชื่อ โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านความเชื่อที่อาจกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลด้านจิตใจต่อสังคมไทยนับตั้งแต่อดีต อาทิ ความเชื่อเรื่องลางร้ายต่าง ๆ ว่า ถ้าเกิดเหตุนี้แล้วจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นในอนาคต จึงต้องรีบแก้ไขหรือหาทางป้องกัน ดังปรากฏหลักฐานจารึกวัดพระเชตุพน เรื่องอาทิให้โพธิบาทมีเนื้อหากล่าวถึง “อุบาทว์ที่เกิดขึ้นจากเทวดาทั้ง 8 พระองค์ คือ พระอินทร์ พระเพลิง พระยม พระนารายณ์ พระวรุณ พระพาย พระโสม พระไพลสพ และกล่าวถึงวิธีการบวงสรวงสังเวยมนตร์สำหรับบูชาแก้อุบาทว์ (ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน, 2554, หน้า 784) โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องลางสังหรณ์ลางบอกเหตุต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า “นิमित” ดังที่ ปรัชญา ปานเกตุ (2560, หน้า 578) ได้ให้ความหมายว่า “เครื่องหมาย ลางบอกเหตุ” ความเชื่อเรื่องนิमितหรือลางบอกเหตุมีความน่าสนใจ เพราะยังปรากฏสืบทอดความเชื่อนี้นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันด้วยการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่น อาทิ จิ้งจกร้องทัก เชื่อว่าเป็นนิมิตรร้าย หมายถึง ลางบอกเหตุร้ายสื่อถึงว่าจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นในอนาคต พระอาทิตย์ทรงกลด เชื่อว่าเป็นนิมิตรดี หมายถึง ลางบอกเหตุดีสื่อถึงว่าจะเกิดเรื่องมงคลขึ้นในอนาคต ซึ่งความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุเหล่านั้นมีผลต่อการดำเนินชีวิตว่าต้องระมัดระวังอันตรายเป็นพิเศษหากเกิด “นิมิตรร้าย” หรือเร่งดำเนินการต่อไปด้วยความมั่นใจหากเกิด “นิมิตรดี”

ความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุนี้ยังปรากฏในงานเขียนประเภทต่าง ๆ ทั้งในตำราเดินทัพ ตำราทำนายความฝัน หรือแม้กระทั่งในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ที่ได้สอดแทรกความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุ หรือนิมิตต่าง ๆ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทยด้านความเชื่อ ดังที่ พวงพยอม ยลถนนอม (2537) ศึกษาเรื่องความฝันจากวรรณคดีไทย ชลดา เรื่องรักษ์ลิต (2549) ศึกษาเรื่องความฝันกับเหตุดีเหตุร้ายในวรรณคดีไทย อันเป็นการส่งผลให้ผู้อ่านรับรู้ว่าจะเกิดเรื่องดีหรือเรื่องร้ายต่อตัวละครนั้น ๆ ต่อไป น่าสังเกตว่าลางบอกเหตุที่ได้รับการศึกษามักเป็นลางบอกเหตุที่อยู่ในรูปแบบความฝัน แต่ความเป็นจริงแล้วยังปรากฏลางบอกเหตุในรูปแบบอื่นอีกด้วย ดังที่ได้ยกตัวอย่างในตอนต้นที่กล่าวถึง การได้ยินเสียงจิ้งจกร้องทัก การได้เห็นพระอาทิตย์ทรงกลด ทั้งสองลางบอกเหตุนี้รับรู้ได้โดยไม่ใช้ความฝัน สอดคล้องกับ ปฐมพงษ์ สุขเล็ก (2563, หน้า 130) ได้ศึกษานิมิตร้ายในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวถึงรูปแบบการเกิดนิมิตว่า “สามารถปรากฏได้ 2 รูปแบบคือ 1) รูปแบบความจริง สามารถรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส 2) รูปแบบความฝัน รับรู้ด้วยการฝันเท่านั้น”

นิมิตหรือลางบอกเหตุจึงมีความน่าสนใจทั้งในด้านความเชื่อ ด้านรูปแบบการเกิดนิมิต รวมถึงด้านการใช้สัญลักษณ์ทางเนื้อหาที่สื่อว่าจะเกิดเรื่องดีหรือเรื่องร้ายต่อบุคคลนั้น นอกจากงานเขียนประเภทวรรณคดีอันเป็นบันเทิงคดีแล้ว งานเขียนอีกประเภทหนึ่งที่มีความน่าสนใจ คือ งานเขียนประเภทบันทึกประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)” หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “พระราชพงศาวดารฉบับ จ.ศ.1157” มีความเก่าแก่และมีความน่าสนใจ ดังปรากฏหลักฐานว่า มีการชำระในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังที่ อุบลศรี อรรถพันธ์ (2524, หน้า 29-30) กล่าวว่า “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ในบานแผนกระบุว่า พระราชพงศาวดารเล่มนี้ชำระปี พ.ศ.2338 (จ.ศ.1157) ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” และจากการศึกษาได้สันนิษฐานว่าสำนวนเนื้อหาบางส่วนอาจเขียนขึ้นตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงธนบุรี ดังที่ อุบลศรี อรรถพันธ์ (2524, หน้า 105) ได้ศึกษาถึงการชำระพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่า “เนื้อความตอนต้นของพระราชพงศาวดารเป็นสำนวนเก่าที่อาจแต่งขึ้นในสมัยในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือธนบุรี... พระราชพงศาวดารฉบับ จ.ศ.1157 (พ.ศ.2338) เป็นพระราชพงศาวดารฉบับแรกที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาณาจักรอยุธยาละเอียดกว่าฉบับที่ชำระก่อน ๆ” สำหรับในส่วนหนึ่งของเนื้อหาที่มีความสมบูรณ์เพราะได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาครบทุกพระองค์ตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ยกตัวอย่างเนื้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเกิดนิมิตด้วยการฝันว่าได้สังหารจระเข้ตัวใหญ่ได้สำเร็จ ก่อนที่จะไปทำศึกกับพระมหาอุปราชา ดังนี้

“...เมื่อเพลลา 10 ทุ่ม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสุบินนิมิตว่า น้ำนองท่วมป่ามา ฝ่ายประจิมทิศลุลยลธิ์เที่ยวไปพบมหาภูมิลีตัวใหญ่ ได้สัประยุทนาการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประหารภูมิลีตาย ประทมนั้นขณะนั้นตรัสให้โหรทำนาย พระโหราธิบติกราบทูลทำนายว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวง จะได้ซึ่งมหายุทธหัตถี แต่ทว่าพระองค์จะมีชัย จะไล่ประหารปัจจามิตรข้าศึก ดุจพระสุบินว่าเที่ยวลุลยกระแสน้ำ...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 306)

จากข้อความข้างต้นเหตุการณ์นี้เป็นนิมิตที่รับรู้ได้ในรูปแบบความฝัน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงสังหารพระเชีได้สำเร็จ ซึ่งพระเชีนั้นก็คือฝ่ายข้าศึกซึ่งถือว่าเป็นนิมิตดี เป็นลางบอกเหตุว่า จะเกิดเรื่องมงคล เพราะหลังจากเหตุการณ์นี้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้มีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชาในศึกยุทธหัตถี

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจศึกษา “นิมิต” อันหมายถึงลางบอกเหตุที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องนิมิตลางบอกเหตุของวัฒนธรรมไทยในอดีตทั้งในเรื่องลางบอกเหตุดีและร้าย ว่าปรากฏรูปแบบการเกิดนิมิตอย่างใดบ้าง และมีนิมิตดีและนิมิตร้ายอย่างไร

รูปแบบการเกิดนิมิตในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

จากการศึกษาพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้บันทึกเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจำนวน 34 พระองค์ พบนิมิตอันเป็นลางบอกเหตุว่าจะเกิดเรื่องดีและเรื่องร้ายหลายเหตุการณ์ ปรากฏรูปแบบการเกิดนิมิต 2 รูปแบบ คือ นิมิตที่เกิดในรูปแบบความจริง และนิมิตที่เกิดในรูปแบบความฝัน ดังนี้

1. นิมิตที่เกิดในรูปแบบความจริง หมายถึง การรับรู้นิมิตที่ไม่ใช่ความฝัน อาจรับรู้ได้จากการมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรับรส และการสัมผัส ดังที่ ปฐมพงษ์ สุขเล็ก (2563, หน้า 109) ให้นิยามศัพท์เฉพาะของนิมิตรูปแบบความจริงว่า “ลางบอกเหตุที่เกิดขึ้นขณะต้นที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสต่าง ๆ” สามารถจำแนกนิมิตที่เกิดในรูปแบบความจริงเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 นิมิตดี เป็นลางบอกเหตุว่าจะเกิดเรื่องมงคลขึ้นถือว่าเป็นศุภนิมิต พบในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ยกตัวอย่างดังนี้

ในสมัยรัชกาลขุนวรวงศาธิราช ตอนที่ฝ่ายขุนอินทรเทพ หมั้นราชเสน่หาและหลวงศรียศไปอธิษฐานเสี ยงเทียนต่อหน้าพระพุทธรูปขอเอาพระพุทธรูปเป็นทีนับถือให้ประจักษ์แจ้งว่าพระเพียรราชจะมีบุญบารมีมีชัยเหนือขุนวรวงศาธิราชหรือไม่ ดังความว่า

“...ฝ่ายขุนอินทรเทพ หมื่นราชเสน่หา หลวงศรียศ จึงว่า เราคิดการครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก จำจะไปอธิษฐานเสี่ยงเทียนจำเพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้าปฎิมากรเจ้า ขอเอาพระพุทธรูปเป็นที่นับถือให้ประจักษ์แจ้ง ว่าพระเทียรราชาทอดด้วยบุญบารมี จะเป็นที่สาธุปถัมภกปกป้องอาณาประชาราษฎร์ได้หรือมิได้ประการใด... ครั้นค่ำลงวันนั้น ฝ่ายขุนอินทรเทพ หมื่นราชเสน่หา หลวงศรียศ พระเทียรราชา ก็ชวนกันพันเทียน 2 เล่ม ชี้ฝั่งหนักเท่ากัน ด้ายไสนั้นนับเส้นเท่ากัน เล่มเทียนนั้นสั้นยาวเท่ากัน แล้วก็พากันไปอุโบสถวัดป่าแก้ว ฝ่ายพระเทียรราชากราบถวายนมัสการพระพุทธปฎิมากรเจ้า โดยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วจึงกระทำเสี่ยงวลีสัจจาธิษฐาน... ครั้นอธิษฐานเสร็จแล้วก็จุดเทียนทั้งสองเล่มนั้นเข้า ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพไปถึงเห็นเทียน ขุนวรวงศาธิราชยาวกว่าเทียนพระเทียรราชาก็โกรธ... ก็คายขานหมากดิบทิ้งไป จะได้ตั้งใจทั้งเอาเทียน ขุนวรวงศานั้นหาไม่ได้ เป็นศุภนิมิตเหตุพอทิ้งไปต้องเทียนขุนวรวงศาธิราชดับลง คนทั้งห้าก็บังเกิดโสมนัสยิ่งนัก...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 227-228)

จากเหตุการณ์ข้างต้น ขุนพิเรนทรเทพได้คายขานหมากดิบ บังเอิญไปต้องเทียนของขุนวรวงศาดับลง เหตุการณ์นี้จึงเป็นนิมิตที่เกิดขึ้นรูปแบบความจริง สามารถสัมผัสได้ทางตา คือ การมองเห็นเทียนของขุนวรวงศาดับ ถือว่าเป็นนิมิตดี ดังปรากฏการใช้คำศัพท์ในเหตุการณ์นี้ว่า “เป็นศุภนิมิต” และใช้คำศัพท์แสดงอาการว่า “บังเกิดโสมนัส” เพราะหลังจากการเสี่ยงเทียนครั้งนี้ พระเทียรราชาสามารถปราบขุนวรวงศาได้สำเร็จและได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์ต่อไป

ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกำลังยกทัพหลวงออกไปรบในศึกยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา ดังความว่า

“...ทรงเครื่องสำหรับราชรถยุทธสรรพเสร็จ เสด็จยังเกยคอยฤกษ์ทอดพระเนตรเห็น พระสารีริกบรมธาตุเสด็จปาฏิหาริย์ ช่วงเท่าผลส้มเกลี้ยงมาแต่ทักษิณทิศเวียนเป็นทักษิณาวฏแล้วเสด็จผ่านไปอุดรทิศ ทรงปิติสฐานไปทั้งพระองค์ ยกพระหัตถ์ถ้อยทักชนัสโมธาน อธิษฐานขอสวัสดิชัยแก่ปรปักษ์...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 306)

จากเหตุการณ์ข้างต้น ระหว่างเตรียมนำทัพไปทำศึกกับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เห็นพระบรมสารีริกธาตุเสด็จแสดงปาฏิหาริย์ เหตุการณ์นี้จึงเป็นนิมิตที่เกิดขึ้นรูปแบบความจริง สามารถสัมผัสได้ทางตาคือการมองเห็นพระบรมสารีริกธาตุแปลงรัศมีเท่าผลส้มเกลี้ยง

เสด็จลอยมา ถือว่าเป็นนิมิตดี เพราะหลังจากเหตุการณ์นี้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้มีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชาในศึกยุทธหัตถี

ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระเชษฐาธิราช ตอนเจ้าพระยากรลาโหมสุริวงษ์ก่อกบฏต่อสมเด็จพระเชษฐาธิราช แล้วถวายพระราชบัลลังก์ให้สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ เจ้าพระยากรลาโหมสุริวงษ์ได้เตรียมกำลังพลและเสียงสัจจาธิฐาน หลังจากนั้นได้เห็นพระสารีริกธาตุเสด็จมาแล้วจึงเริ่มก่อการกบฏดังความว่า

“...ครั้นเพลา 8 หุ่มนั่งคอยฤกษ์พร้อมกัน เห็นพระสารีริกธาตุเสด็จมาแต่ประจิมทิศผ่านไปปราจีนทิศ ได้นิมิตเป็นมหายานมงคลฤกษ์อันประเสริฐก็ยกพลเข้าประตุมงคลสูตร ให้ทหารเอาขวานฟันประตูเข้าไปได้ ด้วยเดชกฤษฎาภินิหารอันใหญ่ยิ่งหาจะมีผู้ใดจะออกต่อต้านมิได้ ก็รุกเข้าไปถึงห้องสนามใน...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 376)

จากเหตุการณ์ข้างต้น เจ้าพระยากรลาโหมสุริวงษ์เห็นพระบรมสารีริกธาตุเสด็จมาทางทิศตะวันตก แล้วจึงยกพลเข้าประตุมงคลสูตร ให้ทหารเอาขวานฟันประตูเข้าไปโดยไม่มีผู้ต้านทานได้ เหตุการณ์นี้จึงเป็นนิมิตที่เกิดขึ้นรูปแบบความจริง สามารถสัมผัสได้ทางตา คือ การมองเห็นพระบรมสารีริกธาตุเสด็จลอยมา ถือว่าเป็นนิมิตดี ดังปรากฏการใช้คำศัพท์ในเหตุการณ์นี้ว่า “นิมิตเป็นมหายานมงคลฤกษ์” เพราะสามารถชิงราชบัลลังก์สมเด็จพระเชษฐาธิราชแล้วถวายพระราชบัลลังก์ให้สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ได้สำเร็จ น่าสังเกตว่า การใช้คำศัพท์ในเหตุการณ์นี้ยังใช้คำว่า “ด้วยเดชกฤษฎาภินิหาร” แสดงให้เห็นบุญญาธิการอันยิ่งใหญ่ของเจ้าพระยากรลาโหมสุริวงษ์ที่สื่อว่าจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ในภายภาคหน้าซึ่งต่อมาเจ้าพระยากรลาโหมสุริวงษ์ได้ปราบดาภิเษกเป็น “สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง”

ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตอนพิธีพระบรมราชาภิเษกสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปรากฏว่ามีน้ำที่มึนกลิ่นหอมหลังตกลงมาจากเพดานในโรงพระราชพิธี ดังความว่า

“...ในวันแรกตั้งราชพิธีนั้น เพลาค่ำแล้วประมาณค่ำสองหุ่มน มีพระสุคนธ์ทกขาวบริสุทธิ์ตกลงมาแต่เพดานในโรงพระราชพิธีเป็นอัศจรรย์ พระมหाराชครู พระราชครูแลปลัดพระราชครู ประพฤติการพระราชพิธีปราบดาภิเษก และพระราชพิธีราชาภิเษก และถวายพระนามกรบวรพระราชศิริสวัสดิพิพัฒนามงคลตามบุรพประเพณีพระมหากษัตริราชเจ้าแต่ก่อน...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 391)

จากเหตุการณ์ข้างต้น บังเกิดเหตุอัศจรรย์คือมีน้ำหอมหลังตกลงมาจากเพดานโรงพิธีระหว่างพระราชพิธีราชาภิเษกสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น เหตุการณ์นี้จึงเป็นนิมิตที่เกิดขึ้นรูปแบบความจริงสามารถสัมผัสได้ทางตา คือ การมองเห็นน้ำที่หลังตกลงมา และสัมผัสได้ทางจมูก คือ การได้กลิ่นหอมถือว่าเป็นนิมิตดี ดังปรากฏการใช้คำศัพท์ในเหตุการณ์นี้ว่า “อัศจรรย์” อันแสดงถึงความพิเศษและบุญญาธิการของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะในภายภาคหน้าสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม และทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง รวมถึงมีการติดต่อกับต่างชาติจนได้รับการยกย่องในการเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกจนได้รับการเทิดพระเกียรติเป็น “มหาราช” อีกด้วย

นอกจากนิมิตดีที่พบในฝ่ายกรุงศรีอยุธยาแล้วนั้น ยังพบการกล่าวถึงนิมิตในฝ่ายศัตรูเช่นกัน ดังในสมัยรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช ตอนที่พระเจ้าหงสาวดียกทัพตีกรุงศรีอยุธยาในช่วงที่ผลัดแผ่นดินใหม่จากขุนวรวงศามาเป็นพระเทียรราชา (สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช) ดังความว่า

“...ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีทอดพระเนตรดูบนอากาศ เห็นพระอาทิตย์แจ่มดวงหมดเมฆหมอก แล้วศิขรินาห์นำหน้าทัพ ครั้นเห็นศุภนิมิตราชฤกษ์ดังนั้น ก็ให้ลั่นฆ้องชัยอุโฆษแตรสังข์อินทเกริ่นพร้อมกัน ก็ตรัสให้ขับพลเข้าโจมตีทัพสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 236)

จากเหตุการณ์ข้างต้น สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเห็นดวงอาทิตย์เจิดจรัสไร้มฆหมอกมาดบัง แล้วมีนกแร้งบินนำหน้าทัพ เหตุการณ์นี้จึงเป็นนิมิตที่เกิดขึ้นรูปแบบความจริง สามารถสัมผัสได้ทางตา คือ การมองเห็นดวงอาทิตย์เจิดจรัสบนท้องฟ้าไร้มฆหมอก ถือเป็นนิมิตดี ดังปรากฏการใช้คำศัพท์ในเหตุการณ์นี้ว่า “ศุภนิมิต” เพราะหลังจากเหตุการณ์นี้สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีสามารถเอาชนะทัพของกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ และสมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์

1.2 นิมิตร้าย เป็นกลางบอกเหตุว่าจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นถือว่าเป็นอุบาทว์ พบในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ยกตัวอย่างดังนี้

ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ตอนปลายรัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 บ้านเมืองเกิดความไม่สงบสุขและเกิดเหตุการณ์ผิดปกติต่าง ๆ อาทิ งามของช้างแตก เกิดแผ่นดินไหว เกิดอินทรีในอากาศ ดังความว่า

“...ศักราช 866 ปีชวดฉศก (พ.ศ.2047) ครั้งนั้นงาเบื่องช้างข้างต้นเจ้าพญาปราบแตกออกไป อนึ่งในเดือน 7 นั้น คนทอดบัตรสนเท่ห์ ครั้งนั้นให้ฆ่าขุนนางเสียมาก

ศักราช 867 ปีนุสัตศก (พ.ศ.2048) น้ำน้อยข้าวตายฝอยสิ้น อนึ่งแผ่นดินไหว และเกิดอุบาทว์หลายประการ

ศักราช 871 ปีมะเส็งเอกศก (พ.ศ.2052) ในเพลารাত্রีภาค เห็นอากาศนิมิต เป็นอินทนู แต่ทิศเหนือผ่านทิศพายัพมีพรรณสีขาว อยู่มา ณ วัน 1^๓ 12 สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ 34 ปี...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 223)

จากเหตุการณ์ข้างต้น ช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 บ้านเมืองอยู่ในความโกลาหล เกิดความผิดปกติที่ผิดธรรมชาติ และเหตุร้ายขึ้นหลายประการ คือ งามีงาข้างต้นแตกออก น้ำน้อย เกิดแผ่นดินไหว และเกิดอินทนูบนท้องฟ้า เหตุการณ์นี้จึงเป็นนิมิตที่เกิดขึ้นรูปแบบความจริง สามารถสัมผัสได้ทางตา คือ การมองเห็น อาทิ การเกิดอินทนูบนท้องฟ้า และการสัมผัสที่รับรู้ถึงการเกิด แผ่นดินไหว ถือว่าเป็นนิมิตร้าย ดังปรากฏการใช้คำศัพท์ในเหตุการณ์นี้ว่า “เกิดอุบาทว์” เพราะหลังจาก เกิดเหตุการณ์เช่นนี้บ้านเมืองเกิดความไม่สงบสุข และสมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าได้เสด็จสวรรคต

ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระยอดฟ้า ตอนสมเด็จพระยอดฟ้าเสด็จออกสนาม เกิดเหตุการณ์งาข้างหัก เป็น 3 ท่อน ข้างร้องเป็นเสียงคนร้องให้ ดังความว่า

“...ครั้นศักราช 890 ปีชวดสัมฤทธิศก (พ.ศ. 2071) ณ วัน 7^๓ 5 คำ สมเด็จพระยอดฟ้าเสด็จออกสนามพร้อมด้วยหมู่ขุนอำมาตย์มนตรีเฝ้าพระบาทยุคลเป็นอันมาก ดำรัสสั่งให้อาข้างบำรุงงาขึ้น บังเกิดทุจรีนิมิต งาข้างพญาไฟนั้นหักเป็น 3 ท่อน ครั้นเพลาค่าข้างต้นพระฉัตรหันต์ให้ร้องเป็นเสียงคนร้องให้ ประการหนึ่งประตูไพชยนต์ ร้องเป็นอุบาทว์...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 225)

จากเหตุการณ์ข้างต้น เป็นเหตุการณ์ที่บ้านเมืองระส่ำระสายเพราะเกิดความวุ่นวายภายในราชวงศ์ และเกิดเหตุการณ์ผิดปกติต่าง ๆ เหตุการณ์นี้จึงเป็นนิมิตที่เกิดขึ้นรูปแบบความจริง สามารถสัมผัสได้ทางตา คือ การมองเห็นงาข้างหักเป็นสามท่อน และการสัมผัสทางหูที่ได้ยินเสียงข้างต้นพระฉัตรหันต์ส่งเสียงเป็นเสียงคนร้องให้ เหตุการณ์เหล่านี้ถือว่าเป็นนิมิตร้าย ดังปรากฏการใช้คำศัพท์ในเหตุการณ์นี้ว่า “บังเกิดทุจรีนิมิต” และ “อุบาทว์” เพราะหลังจากเกิดเหตุการณ์เช่นนี้บ้านเมืองเริ่มเกิดทุกข์ด้วยแม้อยู่หัวศรีสุดาจันทร์ได้มีความเส่นหากับพันบุตรศรีเทพ (ขุนวรวงศาธิราช) ต่อมาแม้อยู่หัวศรีสุดาจันทร์จึงให้ขุนวรวงศาธิราชครองราชย์สำเร็จราชการแทนสมเด็จพระยอดฟ้า

ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พบตอนทัพหลวงของพระมหาอุปราชาเสด็จมาทำศึกกับสมเด็จพระนเรศวรแล้วเกิดลมพายุพัดต้องพระมหาเศวตฉัตรของพระมหาอุปราชาเสียหาย ดังความว่า

“...รุ่งขึ้นพระมหาอุปราชาที่เสด็จกรีธาทัพหลวงมาโดยมรรคาวิถี เพลาชายแล้ว 3 นาฬิกา บังเกิดวายุเวรัมภวาท พัดหวนหอบธุลีฟุ้งผันเป็นกงจักร กระทบถูกมหาเศวตฉัตร ซึ่งกันมาหลังพระคชาธารนั้นพับลง พระมหาอุปราชาทอดพระเนตรเห็น ดังนั้นก็ตกพระทัย...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 304)

จากเหตุการณ์ข้างต้น ทัพหลวงของพระมหาอุปราชาที่เสด็จมาทำศึกกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในระหว่างทางได้เกิดลมพายุพัดหวนขึ้นจนกระทบมหาเศวตฉัตรหักเสียหาย ซึ่ง “ฉัตร” เป็นสัญลักษณ์มงคลอันหมายถึงอำนาจและราชบัลลังก์ เหตุการณ์นี้จึงเป็นนิमितที่เกิดขึ้นรูปแบบความจริงสามารถสัมผัสได้ทางตาคือการมองเห็นมหาเศวตฉัตรเสียหาย ถือว่าเป็นนิมิตรร้าย เพราะหลังจากเหตุการณ์นี้พระมหาอุปราชาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้จนต้องสิ้นพระชนม์ในศึกยุทธหัตถี

2.นิमितที่เกิดขึ้นในรูปแบบความฝัน หมายถึง การรับรู้นิमितด้วยการฝัน ดังที่ ปฐมพงษ์ สุขเล็ก (2563, หน้า 109) ให้นิยามศัพท์เฉพาะของนิมิตรูปแบบความฝันว่า “ลางบอกเหตุที่เกิดขึ้นขณะหลับที่รับรู้ลางบอกเหตุด้วยการฝัน” นิमितในรูปแบบความฝันพบเพียงนิมิตเท่านั้น ยกตัวอย่างดังนี้

ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกำลังจะทำศึกกับกรุงหงสาวดี ขณะบรรทมได้เกิดสุบินว่า เกิดน้ำไหลเชี่ยวมาทางทิศตะวันตกและได้ต่อสู้กับจระเข้ใหญ่จนมีชัยชนะ ดังความว่า

“...เมื่อเพลา 10 หุ่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสุบินนิมิตว่า น้ำนองท่วมปามา ฝ่ายประจิมทิศลุยชลธิ์เที่ยวไปพบมหากุมภีร์ตัวใหญ่ ได้สัประยุทธ์นาการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประหารกุมภีร์ตาย ประทมตื่นขณะนั้นตรัสให้โหรทำนาย พระโหราธิบติกราบทูลทำนายว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวง จะได้ซึ่งมหายุทธหัตถี แต่ทว่าพระองค์จะมีชัยจะไล่ประหารปัจจามิตรข้าศึก ดุจพระสุบินว่าเที่ยวลุยกระแสน้ำ...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 306)

จากเหตุการณ์ข้างต้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สุบินว่า ได้ต่อสู้กับจระเข้ใหญ่และสามารถสังหารจระเข้ได้ในที่สุด เหตุการณ์นี้รับรู้ได้ในรูปแบบความฝัน ถือว่าเป็นนิมิตดี เพราะหลังจากเหตุการณ์นี้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้มีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชาในศึกยุทธหัตถี อีกทั้งในเนื้อความยังได้เน้น

ย้าถึงกลางบอเหตุดีด้วยการนำเสนอคำทำนายของโหรว่า “แต่ทว่าพระองค์จะมีชัย จะไล่ประหาร
ปัจจามิตรข้าศึก ดุจพระสุบินว่าเที่ยวลุดกระแสน้ำ”

ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ตอนสมเด็จพระเจ้าปราสาททองสุบินว่า
สมเด็จพระนรินทรราชาเข้าฝันให้เปลี่ยนชื่อปราสาทใหม่ ดังความว่า

“...สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุบินนิมิตว่าสมเด็จพระนรินทรราชา เสด็จลงมา
นั่งแท่นพระองค์ไสยาสน์ตรัสว่าบอกว่าให้ตั้งจักรพยุหะ แล้วสมเด็จพระนรินทรราชา
หายไปในเวลาเช้าเสด็จออกขุนนาง ทรงพระกรุณาตรัสเล่าสุบินให้พลูตาจารย์
ทั้งปวงฟัง พระมหาราชครู พระครูโปรหิตโหราพลูตาจารย์ถวายนพการณทำนายว่า
เพลาวานนี้ทรงพระกรุณาให้ชื่อพระมหาปราสาทว่า ศิริยศโสธรรมมหาพิมารบันยังค์
นั้นเห็นไม่ต้องนาม สมเด็จพระนรินทรราชาจึงลงมาบอกให้ตั้งจักรพยุหะ อันจักรพยุหะนี้
เป็นที่ตั้งใหญ่ในมหาพิไชยสงคราม อาจล้มเสียได้ซึ่งปัจจามิตรทั้งหลายขอพระราชทาน
เอานามจักอันนี้ ให้ชื่อพระมหาปราสาทว่า จักรวัติไพชยนต์มหาปราสาท ตาม
ลัคนาเทพสังหรณ์ในพระสุบินนิมิตอันประเสริฐ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสได้ทรงฟัง ก็มี
พระทัยปรีดายิ่งนัก จึงให้แปลงชื่อพระมหาปราสาทตามคำพระมหาราชครูทั้งปวง...”

(ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 3, 2542, หน้า 379)

จากเหตุการณ์ข้างต้น สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้สุบินว่าสมเด็จพระนรินทรราชาเสด็จลงมานั่ง
แท่นพระองค์ไสยาสน์ตรัสว่าบอกว่าให้ตั้งจักรพยุหะแล้วสมเด็จพระนรินทรราชาหายไปในเวลาเช้า
เหตุการณ์นี้รับรู้ได้
ในรูปแบบความฝัน ถือว่าเป็นนิมิตดี ดังปรากฏการใช้คำศัพท์ในเหตุการณ์นี้ว่า “พระสุบินนิมิตอัน
ประเสริฐ” และใช้คำศัพท์แสดงอาการว่า “พระทัยปรีดา” เพราะได้ฝันถึงพระอินทร์คือเทวราชผู้เป็นใหญ่
พระองค์จึงตั้งชื่อปราสาทใหม่ว่าจักรวัติไพชยนต์มหาปราสาทตามนิมิตอันเป็นมงคล

บทสรุป

ผลการศึกษานิมิตในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ด้านรูปแบบ
การเกิดนิมิต พบการเกิดนิมิต 2 รูปแบบ คือ นิมิตในรูปแบบความจริง จำแนกเป็นนิมิตดีและนิมิตร้าย
นิมิตในรูปแบบความฝัน พบเพียงนิมิตดีเท่านั้น นิมิตในรูปแบบความจริงปรากฏมากกว่านิมิตในรูปแบบ
ความฝัน และเมื่อพิจารณาลักษณะความเป็นนิมิตดีนิมิตร้าย พบว่าปรากฏเหตุการณ์ที่เป็นนิมิตดีมากกว่า
นิมิตร้าย ทั้งนี้อาจสะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องกับเนื้อหาในพระราชพงศาวดาร คือ การบันทึกเรื่องราวที่
แสดงถึงบารมีที่บ่งบอกถึงเดชานุภาพของผู้ปกครอง รวมถึงการเหตุการณ์ผิดปกติอันแสดงถึงบารมี

ที่ลดน้อยลงเพื่อให้ผู้อื่นขึ้นปกครองแทน การเกิดนิมิตจึงเกิดขึ้นในรูปแบบความจริงมากกว่ารูปแบบความฝัน เพราะนิมิตในรูปแบบความจริงสามารถสัมผัสได้ชัดเจนและมีผู้รับรู้ได้อย่างกว้างขวาง

การนำเสนอนิมิตในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) บางเหตุการณ์มีลักษณะคล้ายคลึงกับการนำเสนอนิมิตในวรรณคดี อาทิ การนำเสนอนิมิตร้ายตอนลมพายุพัดมหาเศวตฉัตรของพระมหาอุปราชาทักเสียหาย สอดคล้องกับการเกิดนิมิตในวรรณคดีไทยที่ปรากฏนิมิตด้วยการเกิดฟ้าผ่าราชรถเสียหายระหว่างเดินทางไปทำศึก ซึ่งเหตุการณ์ต่อมาฝ่ายที่เกิดนิมิตฟ้าผ่าราชรถก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ดังที่ ปฐมพงษ์ สุขเล็ก (2563, หน้า 112) ศึกษาเรื่องนิมิตร้ายในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวถึงเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่สร้างความเสียหายต่อสิ่งของที่เป็นสัญลักษณ์สำคัญของตัวละครที่กำลังออกรบ อาทิ ตอนทศกัณฐ์กำลังยกทัพไปรบกับฝ่ายพระราม ปรากฏเกิดฟ้าผ่าจนรถฉัตรเสียหาย ได้กล่าวว่า “การเกิดฟ้าผ่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติแต่เหตุการณ์นี้มีความเชื่อมโยงกับวัตถุของผู้เกิดนิมิตร้าย คือ ราชรถซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการเดินทางหรือการออกรบ” เมื่อพิจารณานิมิตในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ปรากฏนิมิตเป็น 2 ลักษณะ คือ ทั้งนิมิตดีสำหรับเป็นลางบอกเหตุว่าจะเกิดเรื่องเป็นมงคลในภายภาคหน้า และนิมิตร้ายสำหรับเป็นลางบอกเหตุว่าจะเกิดเรื่องอวมงคลในภายภาคหน้า สอดคล้องกับลักษณะนิมิตลางบอกเหตุที่ปรากฏในวรรณคดีไทย ดังที่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิต (2549, หน้า 801-802) ศึกษาเรื่องความฝันกับเหตุตিনিมิตร้ายในวรรณคดีไทย ที่ได้แบ่งประเภทความฝันในวรรณคดีไว้เป็น 2 ประเภท คือ ความฝันบอกเหตุดีและความฝันบอกเหตุร้าย ซึ่งหมายถึงเป็นลางบอกเหตุดีและเป็นลางบอกเหตุร้ายของตัวละครหรือบุคคลนั้น ๆ นั่นเอง

อีกสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจ คือ เรื่องพระบรมสารีริกธาตุในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ที่มักกล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุหลายเหตุการณ์เพื่อบ่งบอกว่าเป็นนิมิตดีจะเกิดเรื่องมงคลขึ้น เนื่องจากเป็นสิ่งมงคลและสูงค่ายิ่งของพุทธศาสนิกชน ซึ่งสอดคล้องกับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น (2558, <https://kk.mcu.ac.th/relics/intro.html>) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุว่า “พระบรมสารีริกธาตุเป็นธาตุพิเศษอันเกิดจากพระวรกายของพระพุทธเจ้าผู้ทรงประกอบด้วยพระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาธิคุณ ภายหลังการเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระบรมสารีริกธาตุจึงเป็นสิ่งมีคุณค่ายิ่งกว่าปูชนียวัตถุอื่นใดในโลกนี้ เพราะเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” จากคำกล่าวนี้จึงแสดงให้เห็นว่า พระบรมสารีริกธาตุนั้นเป็นสิ่งมงคลของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ การกล่าวถึงการพบพระบรมสารีริกธาตุในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) จึงเป็นการบ่งบอกเหตุการณ์ว่าจะเกิดเรื่องมงคลเกิดขึ้น

บทความนี้จึงแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการเกิดนิมิตในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ที่ไม่ได้ปรากฏเฉพาะนิมิตฝันเท่านั้น แต่ยังปรากฏนิมิตในรูปแบบความจริงด้วย

ซึ่งนิมิตเหล่านี้เป็นการบ่งบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าในสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งนิมิตดี และนิมิตร้าย คล้ายคลึงกับบทบาทของนิมิตที่ปรากฏในงานเขียนประเภทวรรณคดีที่บ่งบอกเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้า นิมิตที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) จึงเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องนิมิตโชคลางที่ปรากฏในอดีตและยังคงสืบทอดต่อมาถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2549). ความฝันกับเหตุดีเหตุร้ายในวรรณคดีไทย. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, 31(3), 799-819.

ปฐมพงษ์ สุขเล็ก. (2563). นิมิตร้ายในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วรรณวิทัศน์, 20(2), 105-137.

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. (2554). (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3. (2542). กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ปรัชญา ปานเกตุ. (2560). ศัพทานุกรมวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.

พวงพยอม ยลถนนอม. (2537). ความฝันจากวรรณคดีไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขา ภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. (2558). ความรู้เกี่ยวกับ พระบรมสารีริกธาตุ. ค้นเมื่อ 25 ตุลาคม 2565 จาก kk.mcu.ac.th/relics/intro.html.

อุบลศรี อรรถพันธ์. (2524). การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

“ผักไห่” : ในชีวิตและความทรงจำของบุคคลสำคัญระดับชาติ

Phak Hai: In the Lives and Memories of National Figures

ปิยะ มือนันต์ / Piya Mee - Anunt

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
Assistant Professor Responsible to Social Studies Program of the Faculty of Education,
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

วันที่รับบทความ 14 ตุลาคม 2565 / แก้ไขบทความ 7 มีนาคม 2566 / ตอรับบทความ 21 มีนาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและการถอดความเรื่องราวทางประวัติศาสตร์-ท้องถิ่นของอำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ข้อเขียน บันทึกความทรงจำที่เป็นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ โดยพื้นที่ของอำเภอผักไห่ในอดีต ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อม สังคม ผู้คน วิถีชีวิต ได้เข้าไปอยู่ในงานเขียน เอกสารอ้างอิง ตำราทางประวัติศาสตร์ของบุคคลสำคัญระดับชาติ ไม่ว่าจะเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระบิดาช่างศิลป์แห่งกรุงสยาม พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา-ดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย รวมถึงงานเขียนของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรี คนที่ 13 ของประเทศ นอกจากนี้ยังมีงานเขียนอื่นที่ไม่ว่าจะเป็น นิราศสุพรรณบุรี ของหมื่นพรหมสมพัตร เพลงยาวนายตาบุตรสุนทรภู่ ที่ได้กล่าวถึงผักไห่เอาไว้ด้วย โดยในปัจจุบันอำเภอผักไห่ แม้จะเป็นเพียงอำเภอเล็ก ๆ อำเภอหนึ่งในเขตปกครองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่เรื่องราวของอำเภอนี้ สำคัญอย่างยิ่งในระดับชาติ ที่จะใช้เป็นข้อมูลศึกษา สภาพท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตผู้คน ในช่วงเวลาไม่น้อยกว่าสองร้อยปีที่ผ่านมา ผ่านช่วงชีวิตและงานเขียนของบุคคลสำคัญที่เป็นตัวแทนของชนชั้นปกครอง ข้าราชการระดับสูง หรือสามัญชน ดังนั้น ผักไห่จึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่อำเภอหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ยังเป็นพื้นที่ท้องถิ่นในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยในอดีต เชื่อมโยงสู่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว และการรับรู้อย่างภาคภูมิใจของคนผักไห่รุ่นใหม่ในปัจจุบัน

คำสำคัญ : ผักไห่ ชีวิตและความทรงจำ บุคคลสำคัญระดับชาติ

Abstract

The objective of this academic article was to study and paraphrase the local history of Phak Hai district, Phranakhon Si Ayutthaya province. The key information was collected via relevant documents, books, writings, and memoirs which are historical archives. The areas of Phak Hai in the past, including environments, society, people and way of life, were included in many pieces of writings, references, and historical textbooks belonging to national dignitaries such as the Royal Writings of King Chulalongkorn (Rama V of the Chakri Dynasty), the Royal Writings of HRH Prince Narisara Nuwattiwong, the Father of Siamese Artisans, the Writings of Prince Damrong Rajanubhab, the Father of Thai History, as well as the writings of M.R. Kukrit Pramoj, the 13th Prime Minister of Thailand. Phak Hai district, furthermore, was mentioned in other genres of writings such as Niras Suphanburi composed by Muen Promsompatsorn and Nai Tab (Sunthorn Phu's son) Love Poem. Although Phak Hai today is just a little district in Phranakhon Si Ayutthaya province, its stories are considered extremely important at the national level since they could be used as educational information to study local conditions, culture, traditions, and people's way of life in the past two hundred years through the lives and writings of prominent figures representing the ruling class, high-ranking government officials, or even ordinary people. Consequently, Phak Hai is not only a district of Phranakhon Si Ayutthaya province, but it is also a local area filled with the history of Thai society in the past, linked to a rapid social change and the proud recognition of the new generation of Phak Hai people in the present day.

Keywords : Phak Hai, Lives and Memories, National Figures

บทนำ

“โอกาสหน้า พี่จะมาหาใหม่ ไม่ลืมคนชื่อวิไล บ้านผักไห่ อยุธยา แม่คุณคนสวย
พี่จะมาช่วยทำนา เห็นข้าวมันขึ้นราคา อยากมีพ่อตาทำนาดู”

ท่อนหนึ่งของเพลง “สาวผักไห่” ขับร้องโดยชาตรี ศรีชล เป็นเพลงที่เคยโด่งดังสุดขีดในช่วง พ.ศ. 2518 ทำให้คนจำนวนมากในรุ่นนั้นรู้จักชื่อผักไห่และร้องเพลงนี้กันจนติดปาก มีการนำมาขับร้องใหม่อีกหลายครั้ง โดยนักร้องที่โด่งดังในยุคเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นยอดรัก สลักใจ สดใส รุ่งโพธิ์ทอง จักรพันธ์ ทรบุรีธีรโชติ (อาบครบุรี) พุ่มพวง ดวงจันทร์ หรือแม้แต่่นักร้องขวัญใจวัยรุ่นยุคปัจจุบันอย่าง นนท์-ธนัท

จำเริญ ในอารมณ์ของเพลงยังมีพื้นฐานความจริงของยุคสมัยเมื่อเกือบห้าสิบปีที่ผ่านมา เช่น ข้าวราคาแพง ในช่วง พ.ศ.2516 ข้าวขาดตลาดจนคนต้องเข้าคิวซื้อข้าวสาร ระหว่าง พ.ศ.2517 - 2518 รวมถึงบรรยากาศ สภาพแวดล้อมทางสังคมของเมืองไทย ที่เห็นความแตกต่างด้านความเจริญของชนบทกับเมืองหลวง สำหรับคนรุ่นใหม่อาจจะรู้จักและคุ้นเคยชื่อของผักไห่ จากข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์หรือรายการโทรทัศน์ถึงความโด่งดังของ “บ้านเขียว” บ้านโบราณของขุนพิทักษ์บริหาร ขุนนางไทยสมัยรัชกาลที่ 5 รวมถึงเรื่องเล่าความลึกลับและสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์

“ผักไห่” ปัจจุบันเป็นชื่ออำเภอหนึ่งในเขตการปกครองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คำว่า “ผักไห่” ค้นจากพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 บอกว่า ไห้ หรือ ผักไห่ เป็นชื่อไม้เถาชนิด *Momordica Charantia* L. ในวงศ์ Cucurbitaceae ผลขรุขระ รสขม กินได้ จากข้อมูลของอำเภอผักไห่ ใน ThaiTambon.com มีข้อมูลว่าเมื่อในอดีตพื้นที่แถวนี้และละแวกใกล้เคียง มีผักชนิดหนึ่งเรียกว่า มะระขึ้นขึ้นเต็มไปหมด ซึ่งอดีตนั้นชาวบ้านจะเรียกว่า ผักไห่ แต่จากการตรวจสอบจากหนังสือ “อักขรภิธานศรับท์” ของหมอบรัดเลย์ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2416 เมื่อเกือบร้อยสามสิบปีมาแล้ว ไม่ปรากฏมีคำว่า “มะระ” มีแต่คำว่า “ผักไห่” ซึ่งให้ความหมายไว้ว่า “เป็นผักต้น เป็นเถาเลื้อย ไป ไบมันเป็นแฉก ๆ ลูกมีรสขม เขาต้มกินกับข้าวได้”

ภาพที่ 1 บ้านเรือนริมแม่น้ำน้อยที่ไหลผ่าน
อำเภอผักไห่
ที่มา : ปิยะ มือนันต์, 2565, [ภาพถ่าย]

ภาพที่ 2 ผลของมะระขึ้นกที่เข้าใจกันว่าเป็นผักไห่
ที่มา : ปิยะ มือนันต์, 2565, [ภาพถ่าย]

จากการตรวจสอบหลักฐานด้านวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง คือ *นิราศสุพรรณ* ของนายมี หรือ หมื่นพรหมสมพัตร หรือนายมี ศิษย์เอกสุนทรภู่ กวีคนสำคัญช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้กล่าวถึงอำเภอผักไห่ ไว้ในนิราศเรื่องนี้ เมื่อปีมะโรง 2387 ขณะเดินทางไปเก็บอาหารทางเมืองสุพรรณบุรี ขากลับได้เดินทางมาทางบ้าน ปากไห่ (ผักไห่) ว่า (หมื่นพรหมสมพัตร, 2506, หน้า 21)

แต่เที่ยวลัดทุ่งท่าเหมือนหน้าน้ำ	ทั้งสองลำลองเลื่อนจนเพื่อนหลง
ไปถึงบ้านปากไห้เหมือนใจจง	แล้วกวงออกทุ่งเที่ยวมุงมอง
เห็นบัวหลวงบัวชมหน้าชมนอก	ช่างงามนอกนับแสนดูแน่นหนอง
เห็นบัวขาวขาวล้วนนวลละออง....	

โดยในนิราศสุพรรณได้เรียกท้องถิ่นนี้ ปากไห้ ไม่ใช่คำว่า ผักไห้ เหมือนในปัจจุบัน ซึ่งถ้าพิจารณาจากนิราศเรื่องนี้ ผักไห้ อาจจะไม่ใช่ผักชนิดหนึ่งอย่างที่เข้าใจ หรือแม้แต่ใน “เพลงยาวนายตาบ” บุตรสุนทรภู่ ที่เขียนเมื่อคราวตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มายังอยุธยา และเดินทางมายังพื้นที่อำเภอผักไห้ เมื่อ พ.ศ.2414 รวมถึงตัวของกวีโบราณท่านนี้ ยังเคยมาพักอยู่ที่อำเภอผักไห้ และยิ่งไปกว่านั้นนายตาบเองยังมีภรรยาเป็นหญิงชาวบ้านตำบลตาลาน ในเขตอำเภอผักไห้ อีกด้วย แต่ได้เสียชีวิตลงไปกว่า 2 ปี ก่อนจะเขียนเพลงยาวบทนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่นายตาบ เศร้าโศก และอาลัยอาวรณ์อย่างมาก โดยในเนื้อความ เพลงยาวนายตาบ ช่วงหนึ่งกล่าวว่า (อเนก นาวิกมูล, 2553, หน้า 224)

จนเวลาสิ้นแสงสุริย์ฉ่น	ถึงป่าโมกเรือมาพร้อมหน้ากัน
เรือหลวงนายสิทธิ์นั้นคอยละห้อยใจ	โปรดเกล้าฯเข้าผูกกับท้ายพระที่นั่ง
คงคาหลังแลเขียวเป็นเกลียวไหล	เข้าคลองเอกราชเร็วคริล
ตามน้ำไหลออกคลองลาดน้ำเค็ม	พวกขุนนางต่างตามหลามข้างหลัง
ไม่รอรั้งแจวหน่วงจ้วงเต็มเล่ม	ระยะทางไกลททายาทลาดน้ำเค็ม
ฝิพายเต็มเหนี่ยวอ่อนไม่ผ่อนพัก	พอยามหนึ่งถึงสถานย่านปากไห้
เห็นโคมไฟตามแดงแจ้งประจักษ์	เขาดั้งเครื่องบูชาดูหน้ารัก
เสด็จพักหลับปลาในสาคร...	

จะเห็นว่า เนื้อความเพลงยาวนายตาบ บุตรสุนทรภู่ นอกจากจะเขียนชื่อ ผักไห้ เป็น ปากไห้ แล้วยังมีการกล่าวถึง ลาดน้ำเค็ม ซึ่งปัจจุบันเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอผักไห้อีกด้วย

ในประวัติของมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และหนังสือ “สารคดีอยุธยา 2538” กล่าวว่า อำเภอผักไห้ เป็นอำเภอที่อยู่เขตปกครองของจังหวัดอยุธยา และจากข้อมูลหลักฐาน หนังสือ “400 ปีแห่งการสวรรคต สมเด็จพระนเรศวร (พ.ศ.2148-2548)” กล่าวว่า ในเส้นทางการเดินทัพของทหารพม่าที่ยกเข้ามาโจมตีกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของพระองค์ท่านนั้น ปรากฏข้อความตอนหนึ่งว่า... “ฝ่ายกองทหารพม่าของพวกหงสาวดีเที่ยวเล็ดลอดสอดแนมเข้ามาได้จนถึงบางกระทิง ใกล้บ้านผักไห้ในแขวงจังหวัดพระนคร ...” ทั้งหมดนี้ แสดงว่า อำเภอผักไห้นั้นประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน อย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ก็เป็นชุมชนที่ไม่ใหญ่โต และมีบทบาททาง

การเมืองไม่มากมายนัก จวบจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ได้ทรงแบ่งเขตการปกครองของอยุธยา ออกเป็น 4 แขวง ได้แก่ 1.แขวงนครใน 2.แขวงอุทัย 3.แขวงรอบกรุง 4.แขวงเสนา อำเภอดำไก่ แต่เดิมไม่ได้ชื่อว่า “อำเภอดำไก่” แต่พื้นที่ของดำไก่อ้างเป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ แห่งหนึ่งที่รวมอยู่ในแขวงเสนา ซึ่งมีอาณาเขตรวมอำเภอดำไก่ อำเภอสนา อำเภอบางบาล และอำเภอบางไทรในปัจจุบันทั้งหมดไว้ด้วย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงเห็นว่า แขวงเสนามีประชาชนอาศัยกันอยู่อย่างหนาแน่น และมีอาณาเขตกว้างขวางมาก ยากแก่การปกครอง จึงได้แบ่งแยกเขตเสนาตอนเหนือเป็นแขวงเสนาใหญ่ และตอนใต้เป็นแขวงเสนาน้อย ใน พ.ศ.2438 ได้จัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล จึงได้แบ่งเสนาใหญ่ออกเป็น 2 ตอน ตอนบนให้เป็นเสนาใหญ่ (อำเภอดำไก่) ตอนใต้ ให้เป็นแขวงอำเภอสนากลาง (อำเภอสนา) และแบ่งส่วนเสนาน้อยออกเป็น 2 แขวง คือ แขวงเสนาใน (อำเภอบางบาล) และแขวงเสนาน้อย (อำเภอบางไทร)

สำหรับที่ว่าการแขวงอำเภอสนาใหญ่ (อำเภอดำไก่) ครั้งแรกตั้งอยู่ที่ตำบลอมฤต หมู่ที่ 3 เหนือคลองบางทอง โดยมีหลวงวารีโยธารักษ์ (อ่วม) เป็นนายอำเภอคนแรกและเป็นต้นตระกูล “ญาณวารี” ต่อมาในปี พ.ศ.2440 ได้ย้ายที่ว่าการแขวงอำเภอสนาใหญ่ (อำเภอดำไก่) ไปตั้งชั่วคราวที่ศาลาท่าน้ำวัดตาลานเหนือ และต่อมาก็ได้ย้ายมาตั้งที่หมู่ที่ 4 ตำบลดำไก่ โดยได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอดำไก่ เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อตำบลที่ตั้งอยู่ เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ.2460 และก็ได้ใช้ชื่ออำเภอดำไก่ มาจนทุกวันนี้ นอกจากนี้จากหลักฐานจดหมายเหตุฯ ยังกล่าวถึงอำเภอดำไ้ไว้ดังนี้ “ตำบลดำไ้ให้นับบริบูรณ์ ครึกครื้นกว่าเมืองสุพรรณบุรีเป็นอย่างมาก...” แสดงให้เห็นว่าอำเภอดำไ้ในอดีตมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรม ประเพณี และเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำสำคัญสายหนึ่ง เป็นพื้นที่เชื่อมต่อหรือเส้นทางการเดินทางผ่านไปยังท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงได้สะดวก ไม่ว่าจะเป็นสุพรรณบุรี ปทุมธานี อ่างทอง หรือแม้แต่กรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร สัตว์น้ำหลายชนิด เช่น ปลาพันธุ์ต่าง ๆ สมกับคำว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ”

โดยเรื่องราวของอำเภอดำไ้ ที่ได้ศึกษาและมีข้อมูลเชื่อมโยงผูกพันกับบุคคลสำคัญระดับชาติ โดยเข้าไปอยู่ในงานเขียน เอกสารอ้างอิง ตำราทางประวัติศาสตร์ โดยกล่าวถึงสภาพท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตผู้คน ของอำเภอดำไ้ในช่วงเวลาไม่น้อยกว่าสองร้อยปีที่ผ่านมา อย่างพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และงานเขียนหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรี

ภาพที่ 3 และภาพที่ 4 พระครูสุทธาจารย์วัตร อดีตเจ้าอาวาสวัดตึกคชทิริญ และงานพระราชทานเพลิงศพ
ที่มา : ม.ป.ป., [ภาพถ่าย]

1. ล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 : ความผูกพันกับท้องถิ่นอยุธยาและเพื่อนต้นที่ฝากให้

ข้อมูลจาก เพลงยวนายตาบ บุตรสุนทรภู่ ที่ตีพิมพ์ในวารสารศิลปากร ฉบับเดือนกุมภาพันธ์ กับเมษายน พ.ศ.2493 ได้เขียนถึงการประหารชีวิตอ้ายอ่วมและพรรคพวก ซึ่งเป็นฆาตรกรปล้น ฆ่า ช่มชู้ในเขตภาคกลางและลุ่มแม่น้ำน้อย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขณะที่นายตาบตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ประพาสทุ่งอยุธยา ช่วงปลายปี พ.ศ.2414 โดยการประหารครั้งนี้ใช้วิธีการเอาขวานผ่าอกบ้าง เอาขวานสับให้ตัวขาดเป็นสองท่อนบ้าง รวมถึงการเอาดาบฟันคอหรือบางคนถูกขังคุก สถานที่หนึ่งในการประหาร คือ พื้นที่ของวัดชีตาเห็น หรือวัดชีโพน อำเภอผักไห่ ในปัจจุบัน

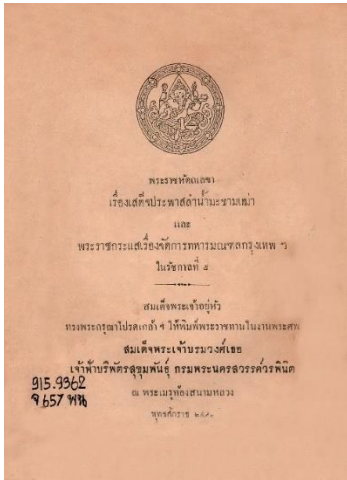
การเสด็จพระราชดำเนินมายังผักไห่ หรือปากไห้ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ้าดูจากหลักฐานบันทึกต่าง ๆ พระองค์ได้เสด็จมาเพียงครั้งหรือสองครั้ง แต่แต่ละครั้งพระองค์ไม่ได้ใช้เวลาอยู่ที่เพียงแค่วันเดียว นอกจากเพลงยวนายตาบ บุตรสุนทรภู่ ยังมีพระนิพนธ์ของพลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้พระนิพนธ์เรื่อง “จดหมายเหตุนายทรงอานุภาพ” ทรงนิพนธ์ขึ้นในโอกาสตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต้นเป็นครั้งแรก ในระหว่างวันที่ 12 กรกฎาคม ถึงวันที่ 10 สิงหาคม ร.ศ.123 หรือ พ.ศ.2447 พระนิพนธ์เรื่องนี้เขียนเป็นจดหมายโดยใช้นามแฝงว่าจากนายทรงอานุภาพหุ้มแพร พระนิพนธ์นี้ได้กล่าวถึงการเสด็จประพาสต้นมาผักไห่ ของรัชกาลที่ 5 อยู่ด้วย ถือเป็นเรื่องดีที่มีคุณค่าในฐานะเป็นบันทึกพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการดูแลทุกข์สุขราษฎรอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในถิ่นชนบทห่างไกลจากกรุงเทพมหานคร

แต่ที่ถือว่าเป็นหลักฐานทรงคุณค่า และเป็นที่น่าภาคภูมิใจของชาวผักไห่เป็นอย่างมากคือ พระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 เขียนถึงสยามมกุฎราชกุมาร (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า รัชกาลที่ 6) โดยในวันที่ 24 ตุลาคม ร.ศ.127 หรือ พ.ศ.2451 พระองค์ได้เสด็จทอดกฐินพระราชทาน

ที่วัดตึกคชหิรัญ ในอำเภอผักไห่ มีเนื้อความยาวหลายย่อหน้า ถือเป็นเอกสารสำคัญหน้าหนึ่งในประวัติศาสตร์ช่วงรัชสมัยของพระองค์ พระราชหัตถเลขาตั้งกล่าว ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือชื่อ “พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสลำน้ำมะขามเฒ่า และพระกระแสเรื่องจัดการทหารมณฑลกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ 5” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เมื่อ พ.ศ.2493 โดยเนื้อความในพระราชหัตถเลขาเป็นการเขียนเล่าแบบสบาย ๆ ซึ่งผู้อ่านคือสยามมกุฎราชกุมาร (รัชกาลที่ 6) หรือคนในยุคนั้นอ่านแล้วก็เข้าใจได้ แต่บางประโยคคนในยุคปัจจุบัน คงต้องหาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจพอสมควร

โดยเนื้อความของวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ได้เสด็จประพาสมาทางลำน้ำจากเมืองชัยนาท สุพรรณบุรี อ่างทอง และมาถึงลาดชะโด ผักไห่ ในวันนี้ โดยที่ผักไห่ บริเวณคลองลาดชะโดและแม่น้ำน้อย มีราษฎรมารับเสด็จกันอย่างเนืองแน่น และได้มีการร้องรำทำเพลง แข่งเรือกันอย่างสนุกสนาน หลังจากนั้นพระองค์ได้ลงเรือไปหาซื้อข้าวของต่าง ๆ ที่ขายกันอยู่ตามเรือนแพสองฝั่งของแม่น้ำ โดยตั้งพระทัยจะหาวัดในการทอดกฐินสักวัดหนึ่ง เมื่อมาถึงวัดชีตาเห็น (หรือวัดชีโพนในปัจจุบัน) ได้พบกับพระครูวินัยธร หรือพระครูอ้า เจ้าคณะแขวงเสนาใหญ่ (อำเภอผักไห่) เจ้าอาวาสวัดตึกคชหิรัญมารับเสด็จด้วย เมื่อได้สนทนากัน พระองค์จึงทรงจองที่จะทอดกฐินที่วัดตึกทันที โดยกำหนดเป็นวันที่ 24 ตุลาคม ส่วนวันที่ 23 ตุลาคมนั้น พระองค์ได้เสด็จลงเรือไปช่วยนายช่างกับอำแดงพลับ ซึ่งเป็นเพื่อนต้นคนสำคัญ จัดทอดกฐินที่วัดหัวเวียง เมื่อเสร็จแล้วจึงเสด็จมายังวัดฤทัย อำเภอผักไห่ ก่อนจะเตรียมเป็นเจ้าภาพทอดกฐินที่วัดตึก ในวันรุ่งขึ้น (ดำรงราชานุภาพ, 2565, หน้า 126 - 160)

วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2451 ช่วงเช้าพระองค์เสด็จไปลาดชะโดก่อน เพื่อเยี่ยมสมบุญ ภรรยาของหลวงวารีโยธารักษ์ (อ่วม) ซึ่งเป็นต้นสกุล ญาณวารี และถือว่าเป็นเพื่อนต้นคนสำคัญคนหนึ่งของพระองค์ ที่ผักไห่แห่งนี้ เนื่องด้วยมีความคุ้นเคยกันมานาน ตั้งแต่ครั้งที่พระองค์เสด็จประพาสต้น และมายังอยุธยาในหลาย ๆ ครั้ง หลังจากนั้นพระองค์ได้เสด็จกลับมาเป็นเจ้าภาพในการทอดกฐินที่วัดตึกคชหิรัญ ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำน้อย ตรงข้ามกับวัดชีตาเห็นหรือวัดชีโพน วัดตึกนั้นเป็นวัดที่จีนช่างหรือหลวงอภัยเมตรา กับอำแดงเงิน ถวายบ้านมีลักษณะที่เป็นตึกหรือเก๋งจีนให้เป็นวัด พระองค์จึงทรงตั้งชื่อว่า วัดตึกคชหิรัญศรัทธาราม กฐินพระราชทานในครั้งนี้ มีคนมีชาวผักไห่และใกล้เคียงมาร่วมทำบุญและเฝ้ารับเสด็จกันจำนวนมาก

ภาพที่ 5 ปกหนังสือพระราชหัตถเลขา
เรื่องเสด็จประพาสลำน้ำมะขามเฒ่า
ที่มา : กรมศิลปากร, 2505

ภาพที่ 6 ภาพรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้น กับคณะเสด็จ
ลำน้ำมะขามเฒ่าฯ ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
รหัส ภ.003 หวญ 8-2
ที่มา : เอนก นาวิกมูล, 2565, www.silpa-mag.com

ในพระราชหัตถเลขาฯยังเขียนถึงบรรยากาศของงานบุญกฐินในครั้งนี่ว่าสนุกสนาน ถ้าจัดในกรุงเทพ คงไม่สนุกได้อย่างที่ฝึกให้ฉัน ดังความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาว่า (กรมศิลปากร, 2505, หน้า 36-38)

“วัดนี้เป็นบ้านจีนข้าง หลวงอภัยอำแดงเงินภรรยาจีนข้างตาย อำแดงเงินถวาย
เป็นวัดเป็นตึกอย่างจีนสัก 5 - 6 หลัง บ้านใหญ่อยู่หันหน้าลงทางแม่น้ำ ตัวอำแดงเงิน
นั้นเองก็ยังอยู่ อายุ 74 ปี แต่ลูกเต้าก็มีเป็น 4 คน ศรัทธาขึ้นมาถวายบ้านเป็นวัด แต่
พระซึ่งเป็นผู้รับแต่ก่อนไปทำการไม่สำเร็จเลยร้างไปคราวหนึ่งจนพระครูวินัยธรรม (อ่า)
ฐานา สมเด็จพระวันรัต (แดง) ซึ่งเป็นชาวตำบลนี้ ขึ้นมาอยู่จัดการเรียไร่ทำพระอุโบสถ
ผูกพัทธสีมา และทำการเปรียญหลังใหญ่ต่อออกไปทางหลังบ้าน หันหน้าลงคลอง จึงให้
ชื่อว่าวัดตึก ตึกนั้นคือแก่งจีน คนนั้นคือข้าง หิริญ เงิน จึงตกลงเป็น ตึกคชหิริญศรัทธา
ราม นำชมความอุตสาหะทำเป็นอย่างใหม่ไม่ใช่เจ็กเป็นฝรั่งปนเจ็กเกลี้ยง ๆ แต่แน่น
หนาดีพอใช้ พระประธานฝีมือหลวงกลมาบรรจง เป็นแม่ลูกอินซึ่งควรจะดีกว่านี้ เป็นที่
น่าเสียใจอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ใช่เสียทีเดียวนัก การเปรียญทำใหญ่โตดีเห็นจะไม่มีวัดไหนเท่า
สัปรุขะนี้ได้หลายร้อย สะอาดหมดจด ราษฎรพากันไปคอยอยู่มาก มีไตรและของ
ไทยทานไปช่วยจนนับไม่ถ้วน...

แต่เงินยกส่วนที่ตาช้างกับยายพล้ออกเสียแล้ว ยังเป็นเงินถึง 798 บาท ส่งเดิม ย่อยกันอยู่เสมอ จนกรฐินแล้ว การทอดกฐินวันนี้จัดเป็นอย่างข้างนอก คือ ตั้งลั้แลเป็น ช้างในอยู่ข้างฐานพระอย่างวัดอรุณ แต่ราชอาสน์อยู่ที่หน้าที่บูชาทีเดียว เจ้านาย ข้าราชการและราษฎรเข้าไปนั่งในโบสถ์เต็ม เว้นว่างอยู่แต่ที่วางของบริขารและไทยทาน ถวายกฐินโยงสายสิญจน์ ถือทั่วกัน และว่าพร้อม ๆ กันอย่างเมื่อวานนี้ เจ้าอธิการว่าผ้า พระกฐินทานเกือบจะถูก แต่คงจะไม่ได้สังเกตไว้ถ้วนถี่ทั้งประหม่าด้วย จึงไม่เหมือน บางกอก แต่ยังใช้ได้ สวดญัตติและกราล ก็ถูกต้องเป็นที่เรียบร้อย อนุโมทนาที่สวดดี เกือบจะไม่รู้สึกว่พระหัวเมือง ถ้าหากว่าเหมือนกฐินเมื่อวานนี้ 2 วัดจะเป็นที่น่าเสียดาย เป็นอันมาก ด้วยเครื่องบริขารและไทยทานกับทั้งเงินไม่มีกฐินไหนเท่า แต่เครื่องบริขาร ไม่ได้ถวายด้วยมือ เพราะเหลือที่จะขนถวายได้ เต็มไปทั้งนั้นจึงได้ถวายด้วยวาจา ในสิ่ง ซึ่งแบ่งไม่ได้เป็นของบริขารแห่งองค์กฐิน สิ่งซึ่งแบ่งได้ให้แจกพระสงฆ์ 11 รูป ได้ครอง ไตร 5 แต่ยังได้สบง 2 ผืน จีวรผืนหนึ่งกับสิ่งของอื่น ๆ มีกาน้ำ โคม ถ้วยแก้ว หมอน และอื่น ๆ อีกบ้าง

เสร็จการกฐินแล้วออกมาตักบาตรเลี้ยงพระที่การเปรียญ ราษฎรพากันหาข้าว แกงและสิ่งของมาคนละเล็กคนละน้อยแต่มากมายเหลือเกิน ถ้าพระจะมีบาตรองค์ละสัก 4 บาตรก็เห็นจะรับข้าวไม่พอ ปล่อยให้เขาเข้าไปตักกันเป็นที่สนุกสนานมาก การกฐิน เช่นนี้โดยจะเล่นในกรุงเทพฯ คงไม่สนุกได้อย่างนี้ พวกราษฎรเหล่านี้กล้าเข้ามานั่ง พุดจาเข้าหมู่กันได้ไม่สะทสะท้าน ดูเป็นที่ปติยินดีกันมาก พระยาลแล้วจึงได้กลับมาลง เรือครุฑเหิรเห็จขึ้นตามลำแม่น้ำน้อยพักกินข้าวที่วัดหน้าโคก ออกจากวัดนั้นเป็นที่น้ำท่วมแลเห็นเหมือนทะเล ตามทางลำแม่น้ำนี้มีบ้านเรือนคนติดต่อกันหนาตลอดเหมือน อย่างในกรุงเก่า ตามตลิ่งมักจะมีที่ดอน วัดเก่า ๆ ก็มีหลายวัด เมืองวิเศษชัยชาญที่ย้าย ลงไปตั้งบ้านอ่างทองได้ตั้งอยู่ในลำน้ำน้อยนี้เป็นอำเภอ เรียกว่าอำเภอวิเศษชัยชาญ

ที่ตั้งพลับพลาสูงขึ้นมาพันทางที่จะออกไปเมืองอ่างทองหน้อยหนึ่ง อยู่ฝั่ง ตะวันออก ตำบลห้วยลิง อำเภอโพธิ์ทอง แขวงอ่างทอง ตามที่ได้กะไว้ ครั่งนี้ ขึ้นมาค้ำ สูงเพียงเท่านี้ ถ้าขึ้นไปตามลำน้ำน้อยนี้จะผ่านแขวงเมืองพรหม ผ่านเมืองสิงห์เก่าไป ออกปากน้ำเมืองสวรรคร์ ถ้าเลี้ยวไปทางตะวันตกก็ขึ้นไปเหนือสุพรรณ ถ้าเลี้ยวทาง ตะวันออกก็ออกไปทางชัยนาท ตอนข้างล่างนี้ไม่มีใช้ทั้งลำน้ำน้อยนี้และลำน้ำเขาดิน ข้างสุพรรณ เฉพาะเป็นใช้อยู่แต่เมืองสวรรคร์ เพราะเป็นดงขึ้นในเมืองที่ร้าง เมืองสวรรคร์นี้ ครั่งก่อนก็ได้ไปแล้ว ถ้าจะล่องออกไปที่ว่าการเมืองอ่างทองทางหัวโมงครั่ง ไปป่าโมก 3

ชั่วโมง วันนี้อกฝนเมื่อจวนจะถึงที่พักจอดเรือ การที่ย้ายเมืองวิเศษชัยชาญไปตั้งเสีย
อ่างทองและย้ายสิ่งทีไปตั้งเสียแม่น้ำโน้น เพราะแม่น้ำน้อยนี้หน้าแล้งน้ำแห้ง มีน้ำอยู่
ตั้งแต่หัวเวียงขึ้นมาถึงผักไห่ เหนือน้ำขึ้นมาขาดเป็นห้วงเป็นตอน”

นับได้ว่าท้องถื่นผักไห่ ได้กลายเป็นเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญ ที่ถูกบันทึกไว้ในหน้าหนึ่งของ
ประวัติศาสตร์ระดับชาติ พื้นที่แห่งพระมหากรุณาธิคุณ พื้นที่แห่งความทรงจำ ส่วนหนึ่งในเรื่องราวชีวิต
ขององค์พระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่งของปวงชนชาวไทย

2. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ : ความทรงจำกับคนท้องทุ่งผักไห่

ในหนังสือเรื่อง สารสนสมเด็จ ภาควิชาที่ 18 พิมพ์เมื่อปี พ.ศ.2505 ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ด้วยลายพระหัตถ์
ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต กับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ทรงมีโต้ตอบกัน
ในชั้นปลายแห่งพระชนมชีพเมื่อทรงวางจากภาระทางราชการการเมือง และทรงพักผ่อนอย่างเงียบ ๆ โดยใน
หน้าที่ 199-201 เป็นลายพระหัตถ์ของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวถึงฝีพายชาวเมือง
ปัตตานี และการเลือกสรรฝีพายเรือพระที่นั่ง เพื่อจะได้คนที่มีกำลังและไว้วางใจได้ จึงใช้คนกำหนดเป็น
ตำบล คือบรรดาคนในตำบลที่ได้รับเลือกเป็นฝีพาย จะให้เว้นราชการอื่น ๆ ทั้งหมด ให้เป็นแต่ฝีพายเรือ
หลวงอย่างเดียว โดยทรงยกตัวอย่างฝีพายที่ดี กำลังกล้าอย่างเช่นคนที่มาจากผักไห่ และบ้านตาลาน
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เมื่อใดมีการระดมฝีพาย ฝีพายชาวผักไห่จะขึ้นชื่อที่จะได้รับเลือก นอกจากหนังสือสารสนสมเด็จ
ที่มีการกล่าวถึงชาวผักไห่ ก่อนหน้านี้นี้ยังมีพระนิพนธ์ จดหมายเหตุนายทรงอาณุภาพ ในโอกาสตามเสด็จ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสต้นเป็นครั้งแรก ร.ศ. 123 หรือ พ.ศ. 2447
โดยกล่าวถึงการเสด็จประพาสต้นมาผักไห่ ทำให้เราเห็นบรรยากาศสภาพแวดล้อมทางสังคมของผักไห่
เมื่อร้อยกว่าปีก่อนได้อย่างดี รวมถึงพระนิพนธ์หนังสือเรื่อง ความทรงจำ บันทึกพระประวัติทางราชการ
และอื่น ๆ ที่เริ่มเขียนขึ้นตั้งแต่ 1 กันยายน พ.ศ. 2476 ในหนังสือได้มีการกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น
ที่ผักไห่ คือการเล่าเรื่องการประหารชีวิตอ้ายอ่วม และพรรคพวกที่วัดชีตาเห็นหรือวัดชีโพน มีความยาวถึง
3 หน้ากระดาษ

แต่ที่ชาวผักไห่ควรรับรู้อย่างมาก คือ การบันทึกถึงตระกูลขุนนางคนสำคัญเลือดเนื้อเชื้อไขชาวผักไห่
ในพระนิพนธ์นี้บาดชาดก เอกนิบาต สามวรรค ภาควิชาที่ 3 ที่นิพนธ์โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2461 โดยความประสงค์ของอำมาตย์เอกพระยาประชาไศรยสรเดช (สอาด
ณ ป้อมเพ็ชร) ซึ่งเป็นลูกหลานในตระกูล หลวงวารีโยธารักษ์ อดีตนายอำเภอเสนาใหญ่ (ผักไห่)
ต้นสกุลญาณวารี ตระกูลขุนนางใหญ่ของท้องถื่นนี้ โดยขอให้พิมพ์เพื่อสนองพระเดชพระคุณใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ชูปลี้อย่างคนในตระกูล
ของหลวงวารีโยธารักษ์มาตั้งแต่ต้น และเพื่อแจกในงานศพนางสมบุญ และหลวงวารีโยธารักษ์ (ทองคำ)

ในพระนิพนธ์นี้ได้กล่าวถึงบุคคลต้นสกุลคือ หลวงชลญาณวิจิตร (ข้า) ปลัดกรมฝ่ายขวาในกรมฝัฟาย ฝ่ายกรมพระราชวังบวร ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นชาวฝักไห้ แขวงกรุงเก่า (อยุธยา) โดยกำเนิด และนางสมบุญ ลูกสาวคนเดียวของหลวงชลญาณวิจิตร (ข้า) ซึ่งภายหลังได้แต่งงานกับหลวงวารีโยธารักษ์ (อ่วม) ซึ่งก็เป็นบุตรบุญธรรมของหลวงชลญาณวิจิตร (ข้า) และมีบุตรด้วยกัน 3 คน คือ 1.หลวงวารีโยธารักษ์ (ทองคำ) ภายหลังได้แต่งงานกับนางสาวริ้ว ณ ป้อมเพ็ชร ธิดาของพระยาวิเศษไชยชาญ (ทองอ่อน) ณ ป้อมเพ็ชร 2.นางทิม 3.นางริ้ว โดยหลวงวารีโยธารักษ์ (อ่วม) ได้เริ่มต้นมีโอกาสเข้าไปทำงานในวังหลวง โดยฝากตัวอยู่กับพระยาพิชัยสงคราม (อ่ำ) โดยได้เข้ามาทำงานในกรมฝัฟาย ฝ่ายวังหลวง จากตำแหน่งหมื่นชาติชลธาร จนถึงตำแหน่งเป็นหลวงวารีโยธารักษ์ (อ่วม) ปลัดจางวางฝัฟายขวา ในช่วงต้นของรัชกาลที่ 5

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพนี้ นอกจากจะกล่าวถึงคนในตระกูลหลวงวารีโยธารักษ์ (อ่วม) แล้วยังกล่าวถึงการตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มายังฝักไห้ และได้มีโอกาสพบกับหลวงชลญาณวิจิตร (ข้า) และหลังการเสียชีวิตของหลวงชลญาณวิจิตร (ข้า) ก็ยังตามเสด็จรัชกาลที่ 5 มาฝักไห้่อีกหลายครั้ง และได้รับการต้อนรับตั้งพลัฟลา รับเสด็จที่บ้านของหลวงวารีโยธารักษ์ (อ่วม) ซึ่งจัดรับเสด็จทุกครา จึงมีตำรัสทรงเรียกว่าหลวงวารีโยธารักษ์ (อ่วม) และนางสมบุญ ผู้เป็นภรรยาว่า “เพื่อนต้น” และยังได้พระราชทานเครื่องที่ระลึกสลักลายอักษรพระนามของรัชกาลที่ 5 อีกด้วย จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีสนิทสนม คั่นเคยกันอย่างมากกับลูกหลานของหลวงวารีโยธารักษ์ (อ่วม) และคนในสกุล ญาณวารี

3.หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

: อดีตนายกรัฐมนตรึ ที่เคยใช้ชีวิตที่กินนอนอยู่กับชาวฝักไห้

ในแวดวงวรรณกรรม หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีว่าท่านเป็นนักประพันธ์ชั้นบรมครู ผู้สร้างสรรค์ผลงานหลายประเภท และมีจำนวนมากมายกว่า 140 เรื่อง ท่านได้รับยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์คนแรก ใน พ.ศ.2528 และในวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2552 องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นบุคคลสำคัญของโลกใน 4 สาขา ได้แก่ การศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ในวาระครบรอบ 100 ปี ชาตกาล พ.ศ.2554

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรึคนที่ 13 ของไทย เกี่ยวข้องอย่างไรกับฝักไห้และชาวบ้านในท้องที่แห่งนี้ เนื่องจากในบรรดางานเขียน ประเภทนิยายของท่าน นวนิยายเรื่อง *หลายชีวิต* เป็นผลงานที่มีผู้นิยมอ่านกันมาก และมีการพิมพ์ซ้ำในหลายครั้ง นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอเรื่องราวของกลุ่มหนึ่งมีทั้งผู้หญิง ผู้ชาย คนแก่ คนหนุ่ม คนสาว เด็ก พระ คนจน คนรวย เจ้าและคนสามัญ ทุกคน

ลงเรือลำเดียวกัน ด้วยจุดหมายที่แตกต่างกัน ในที่สุดก็ต้องจบชีวิตลงพร้อมกันเพราะเรือล่ม โดยไปไม่ถึงปลายทาง ในนวนิยายเรื่องหลายชีวิต ตัวละครที่เขียนได้สมจริงสมจังเหล่านี้สร้างขึ้น จากบุคคลที่ผู้ประพันธ์เองรู้จัก ทั้งนิสัยใจคอ บุคลิกภาพ หรือพฤติกรรม รวมทั้งฉากสถานที่ในตัวเรื่องก็เป็นสถานที่ซึ่งผู้ประพันธ์คุ้นเคย ทำให้บรรยากาศของเรื่องมีความสมจริง โดยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ กล่าวว่ “เรื่องหลายชีวิต ผมเขียนขึ้นด้วยความรู้สึกคุ้นเคย เพราะเหตุว่าผมมีความสัมพันธ์กับคนแถวอำเภอผักไห่ ลาดชะโดอะไรอย่างนี้ พูดว่าเป็นร้อยกว่าปีแล้วมั้ง ตั้งแต่ปู่ย่าตายายทวดรู้จักกันเรื่อยมาไม่เคยขาดสาย มันก็เลยคุ้นเคยกันหน่อย พอเขียนขึ้นมาก็รู้สึกว่ามันใกล้เคียงความจริงมาก เพราะจิตใจของเขาเป็นอย่างไรอะไรยังงั้นผมรู้ คือผมไม่เคยเป็นหรือทวดหลานนะ แต่ว่าผมรู้จักมากเหลือเกินแล้ว รู้จักชนิดที่ว่าใกล้เคียงรู้จักลงมาถึงแต่ปู่ย่าตาทวด กินด้วยกันนอนด้วยกัน มีทุกขมีร้อนอะไรพูดจากันได้รู้เรื่องกัน”

ภาพที่ 7 และภาพที่ 8 บ้านซอยสวนพลู บ้านพักของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

ที่มา : 2565, www.kukritshousefund.com

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เคยมาร่วมงานบวชนาคของผู้ที่เคยทำงานในบ้านท่าน และต่อมาก็ยังได้ลองเรือยนต์สองชั้นพร้อมคณะจากกรุงเทพฯ มาเที่ยวพักผ่อนส่วนตัวอีกครั้งที่ตลาดลาดชะโด อำเภอผักไห่ จึงใช้ประสบการณ์ตรงมาเขียนนวนิยายเรื่องหลายชีวิต นอกจากนี้หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเกิดในเรือกลางลำน้ำเมืองสิงห์บุรี ชีวิตในวัยหนุ่มจึงคลุกคลีอยู่กับชาวบ้านและชุมชนแถวอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรีมาโดยตลอด โดยเฉพาะผักไห่ บ้านแพน ลาดปลาดุก ลาดชะโด ซึ่งท่านเดินทางมาหลายครั้งมาก และย่านนี้ถือว่าการละเล่นลิเก จึงไม่แปลกใจว่าในประวัติของท่านจะเห็นท่านเล่นลิเกได้

ในนวนิยายเรื่องหลายชีวิต ท่านยังได้สอดแทรก บทลิเก ที่กล่าวถึงสถานที่ในอำเภอผักไห่ ว่า (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2562, หน้า 256)

แม่ลาดชะโดเขาคมนี่
ไต่บ้านฉันทมนคนยาก

บ้านเขามุ่งสังกะสีอยู่กิ่งก้าง
มุ่งแต่จากแกมซัง

นอกจากนวนิยายเรื่อง หลายชีวิต ที่เกี่ยวข้องกับชาวผักไห่แล้ว ยังมีนวนิยายและละครโทรทัศน์ เรื่อง ดอกหญ้า-ดวงตาสวรรค์ ประพันธ์โดยกฤษณา อโศกสิน เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 ในพื้นที่อำเภอผักไห่และกรุงเทพมหานคร โดยมีอีแพน หญิงสาวชาวผักไห่ เป็นตัวเอกของเรื่อง วันหนึ่งอีแพนได้มีโอกาสไปอยู่ในสังคมชั้นสูงที่กรุงเทพฯ และได้เป็นนางเอกแสดงภาพยนตร์ ชีวิตประสบความสำเร็จมาก จนกลายเป็นดาราดวงใหม่ แต่สิ่งที่เธอได้มาต้องแลกกับบทเรียนชีวิตราคาแพง

ส่วนบ้านซอยสวนพลู บ้านพักของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ตั้งอยู่ในเลขที่ 19 ซอยพระพิณิจ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยเรือนไทยโบราณจำนวน 5 หลัง โดยเรือนไทยภาคกลาง 2 หลัง ชื่อนี้มาจากลาดชะโดในอำเภอผักไห่ โดยท่านใช้ช่างปรุงเรือนมาจากอำเภอผักไห่ ด้วยเชื่อในฝีมือว่าหาช่างที่อื่นมาทัดเทียมได้ยาก โดยสร้างตามวิธีเรือนไทยแบบโบราณ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ เข้าอยู่อาศัยในบ้านหลังนี้เมื่อ พ.ศ.2503 และปรับปรุงไปเรื่อย ๆ เป็นเวลากว่าสามสิบปี จนเมื่อท่านถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. 2538 ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ประเภทบ้านบุคคลสำคัญ และเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปัจจุบันอยู่ในการดูแลของมูลนิธิคึกฤทธิ์ 80 ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

บทสรุป

การที่อำเภอผักไห่และชาวผักไห่ มีชื่อปรากฏอยู่ในข้อเขียน ผลงาน และช่วงชีวิตหนึ่งของกวีโบราณ และของบุคคลสำคัญของชาติ นับว่าเป็นความน่าภาคภูมิใจอย่างยิ่งของผู้คนที่มิถิ่ฐานบ้านเกิดอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งสามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงถึงภูมิสถาน สภาพแวดล้อมบ้านเกิดเมืองนอนของตนในอดีต และสามารถบอกเล่าไปสู่ลูกหลานต่อไปด้วยความด้วยความภาคภูมิใจ ไม่ว่าจะเป็นการเสด็จมายังผักไห่ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พร้อมด้วยบรรดาบรมวงศานุวงศ์ รวมถึงขุนนางชั้นสูงสมัยนั้น ในหลายครั้ง โดยปรากฏอยู่ในเอกสารทางประวัติศาสตร์อย่างเพลงยาวนายตาบ บุตรสุนทรภู่ พระนิพนธ์เรื่อง จดหมายเหตุนายทรงอาณุภาพ หรือเอกสารสำคัญเรื่อง พระราชหัตถเลขา เรื่องเสด็จประพาสลำน้ามะขามเฒ่า และพระกระแสเรื่องจัดการทหารมณฑลกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ 5 นับเป็นหลักฐานที่ยืนยันความสำคัญของอำเภอผักไห่ ในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี และยังมีพระนิพนธ์เรื่อง สาส์นสมเด็จพระ ภาที่ 18 พระนิพนธ์ด้วยลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีวงศ์ กับสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงความสามารถและความสำคัญของคน บ้านตาลาน

อำเภอผักไห่ ที่สามารถใช้เป็นข้อมูลให้ทราบถึงวิถีชีวิตของผู้คนในอำเภอนี้ช่วงร้อยกว่าปีที่ผ่านมา หรือในพระนิพนธ์นิบาตชาดก เอกนิบาต สามวรรค ภาคที่ 3 ที่ทำให้คนผักไห่รุ่นปัจจุบันรับรู้รับทราบว่า มีคนผักไห่จำนวนมาก ที่เคยได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ เป็นถึงขุนนางผู้ใหญ่และที่สำคัญยังถูกยกเป็น “เพื่อนต้น” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 อย่างคนในตระกูลญาณวารี อีกด้วย หรือแม้งานเขียน และนวนิยายแต่บุคคลสำคัญอย่างหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรีคนที่ 13 ของไทย ก็มีเรื่องราวจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่แห่งนี้ อำเภอผักไห่ในปัจจุบัน แม้จะกลายเป็นตึกแถวสมัยใหม่ มีร้านสะดวกซื้อผุดขึ้นแทนร้านค้าเก่า ๆ มีถนนสายใหญ่ตัดผ่าน และพลุกพล่านไปด้วยรถยนต์ สายน้ำที่เคยเต็มไปด้วยวิถีชีวิตผู้คน ดูตื่นเขินและเงียบสงบ ไม่มีกลิ่นอายของบ้านทุ่งแบบเดิม ๆ แต่ผักไห่ก็ยังคงอยู่ในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของชาติและบุคคลสำคัญ ที่คนผักไห่รุ่นใหม่ จะใช้เป็นข้อมูลศึกษารากเหง้าของตนเองด้วยความภาคภูมิใจ และต่อยอดไปสู่การสร้างเอกลักษณ์อัตลักษณ์วิถีของชาวผักไห่ ที่สามารถกินได้ อยู่ได้ เลี้ยงชีพได้ ทั้งนี้ทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับว่าคนผักไห่รุ่นใหม่จะสามารถถอดบทเรียนข้อมูลเหล่านี้ ไปถึงจุดนั้นได้หรือไม่

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2505). พระราชหัตถเลขา เรื่องเสด็จประพาสลำนํ้ามะขามเฒ่า. พระนคร :

กรมศิลปากร

_____. (2506). นิราศสุพรรณของนายมี (หมื่นพรหมสมพัตร). กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองธรรม

_____. (2565). จดหมายเหตุนายทรงอาณาภาพเล่าเรื่องเสด็จประพาสต้น ร.ศ.123. กรุงเทพฯ :

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง

คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. (2518). ขอยสวนพลู. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้าจัดพิมพ์

_____. (2562). หลายชีวิต. กรุงเทพฯ : แสงดาว

ตอนที่ 0ก วันที่ 29 เมษายน 2460. ค้นเมื่อ 15 กันยายน 2565, จาก <https://th.wikipedia.org>

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า

บรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2498). สารสนสมเด็จ (ภาคที่ 18). พระนคร : กรมศิลปากร

บ้านขอยสวนพลู บ้านพักของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เขตสาทร กรุงเทพมหานคร. (2565).

ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2565, จาก www.kukritshousefund.com

บ้านเรือนริมแม่น้ำน้อยที่ไหลผ่านอำเภอผักไห่. (2565). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา : ปิยะ มือนันต์.

ผลของมะระขึ้นกที่เข้าใจกันว่าเป็นผักไห่. (2565). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา : ปิยะ มือนันต์.

พระครูสุทธาจารย์วัตร อดีตเจ้าอาวาสวัดตึกคชหิรัญ และงานพระราชทานเพลิงศพ. (ม.ป.ป.). [ภาพถ่าย].

พระนครศรีอยุธยา.

- พระศรีรัตนมหาธาตุ,วัด. (2548). 400 ปี แห่งการสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ.2148 - 2548). พิษณุโลก : วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
- มหาดไทย, กระทรวง. (2460). ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง เปลี่ยนชื่ออำเภอราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34
- วารุณี โอสธารมย์. (2558). นิราศเมืองสุพรรณของสุนทรภู่และเสมียนมี : บันทึกการเดินทางและการอ่านเพื่อเข้าถึงเรื่องเล่าท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : นักกลอนแห่งประเทศไทย (สมาคม)
- องค์การคำคุณา. (2505). สารานุกรม (ภาคที่ 18) ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์กับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
- อนก นาวิกมูล. (2553). เชียงใหม่-ระยอง-หลักสอง-ผักไห่. กรุงเทพฯ : แสงดาว
- _____. (2565). รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้น เมืองกำแพงเพชร. ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2565, จาก www.silpa-mag.com
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2552). ลัทธิของสุนทรภู่ เพลงยาวนายตาบ บุตรสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : สหธรรมมิก

สถานะและบทบาทของนางระบำในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา

Status and Roles of Ballerinas in the Royal Court of Ayutthaya

เขมวันต์ นาทฏการจนดิษฐ์ / Khemawan Nattakarnjanadid

ศิลปินและนักวิชาการอิสระ / Freelance artist and researcher

วันที่รับบทความ 18 กรกฎาคม 2565 / แก้ไขบทความ 26 กุมภาพันธ์ 2566 / ตอบรับบทความ 21 มีนาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสถานะและบทบาทของนางระบำในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ เช่น กฎหมาย คำให้การ และจดหมายเหตุ ตลอดจนวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี ทั้งที่เป็นวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา วรรณกรรมร่วมสมัย และที่อยู่ในยุคสมัยใกล้เคียงกัน โดยผลจากการศึกษาพบว่า นางระบำ คือ ตำแหน่งหนึ่งในราชสำนัก ซึ่งสันนิษฐานว่าการพิจารณาคัดเลือกกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ดังกล่าว เป็นการคัดเลือกสตรีที่มาจากกลุ่มผู้มีบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยอาจมีนัยในการสร้างความมั่นคงทางการเมือง และการประกอบสร้างความเป็นสมมติเทวดาให้มีภาพพจน์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งนางระบำเหล่านี้ นอกจากจะมีหน้าที่ในการฟ้อนรำตามเวลาที่กำหนดในพระราชกิจแล้ว นางระบำเหล่านี้ ยังมีหน้าที่ในการฟ้อนรำในพระราชพิธีต่าง ๆ ของราชสำนัก โดยในบางโอกาส ยังกำหนดให้ทำการแสดงคู่กับการแสดงชนิดอื่น เช่น แสดงคู่กับหนัง เรียกว่า “หนังระบำ” ในพระราชพิธีจองเปรียง เป็นต้น นอกจากนี้ นางระบ่ายังมีหน้าที่ ซึ่งเป็นหน้าที่เฉพาะกิจ เช่น การฟ้อนรำในงานออกพระเมรุ หรือการฟ้อนรำงานสมโภชสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา นางระบำ ยังอาจมีหน้าที่ในการฝึกหัดและออกแสดงละคร ตามร่องรอยที่พบในเอกสารฉบับต่าง ๆ และการเกิดขึ้นของบทละครเรื่องอิเหนาเล็ก และอิเหนาใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่า นอกจากหน้าที่ในการสร้างความบันเทิง นางระบ่ายังเป็นส่วนหนึ่ง ในการขับเคลื่อนพิธีกรรมและนโยบายทางการเมืองการปกครองของชนชั้นนำไทยในยุคสมัยหนึ่ง

คำสำคัญ : นางระบำ บทบาท สถานะ ราชสำนัก กรุงศรีอยุธยา

Abstract

This article aimed to study the status and roles of ballerinas in the royal court of Ayutthaya. The data were collected via a variety of historical documents, namely, enactments, archives, chronicles, as well as fiction – including literary works in the Ayutthaya period, contemporary literature, and those in the coincident period. The results

indicated that a ballerina was one of the positions in the royal court of Ayutthaya. It is assumed that those who could perform such duties were deliberately selected from women with political and economic roles in the society, which might have implications for creating political stability and contributing to forming the clearer image of hypothetical deity. In addition to a regular duty to dance on schedule, these ballerinas had to perform in various royal ceremonies of the royal court. On some occasions, they were required to perform in conjunction with other types of performances, such as performing with a grand shadow play, called “Nang Rabam,” in the Royal Lantern Floating Ceremony. Besides, they had specific duties, such as dancing in the Royal Cremation Ceremony and for the celebration of sacred things. In the late Ayutthaya period, ballerinas might be responsible for practicing and performing in plays, as found in several documents as well as the appearance of the plays “Inao Lek” and “Inao Yai.” Therefore, it can be said that apart from the function to create entertainment, ballerinas were also part of the ritual and administrative policy movement of the Thai elite in one era.

Keywords : Ballerina, Role, Status, Royal Court, Ayutthaya

บทนำ

การฟ้อนรำ เป็นศิลปะที่อยู่คู่มนุษยชาติมาตั้งแต่สมัยโบราณ หลักฐานเกี่ยวกับการฟ้อนรำ เช่น ศิลปวัตถุ เอกสาร คำบอกเล่า การแสดงชนิดต่าง ๆ ตลอดจนระเบียบกฎเกณฑ์ในการแสดง ย่อมแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา ตลอดจนสภาพสังคม เศรษฐกิจ ความรู้สึกนึกคิด และมุมมองสุนทรียภาพของผู้คน ในแต่ละยุคสมัย โดยคนไทยหรือชนชาติไทยนั้น เป็นกลุ่มคนที่มีศิลปะการฟ้อนรำที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาช้านาน หลักฐานอย่างหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรือง และการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการระบำรำฟ้อนมาแต่อดีต คือการกำหนดให้มีกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ดังกล่าว เพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ ดังเช่น หลักฐานร่องรอยในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ระบุถึงการมีอยู่ของนางระบำในราชสำนัก ทั้งในด้านของสถานะ บทบาท และบทลงโทษในการกระทำผิด ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ และงานวรรณกรรม ขึ้นต่าง ๆ โดยแบบแผนและกฎเกณฑ์บางประการยังคงสืบเนื่อง และปรับใช้มาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ จึงอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาสถานะและบทบาทของนางระบำในราชสำนักกรุงศรีอยุธยาเป็นประเด็นที่สมควรแก่การนำมาศึกษา เพราะนอกจากจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิต ในราชสำนักกรุงศรีอยุธยาแล้ว ข้อมูลเหล่านี้ยังเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจวิวัฒนาการของขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิต ในราชสำนักกรุงธนบุรี และราชสำนักกรุงรัตนโกสินทร์ ที่สืบทอดและพัฒนารูปแบบจากสมัยกรุงศรีอยุธยาจวบจนปัจจุบัน

1.สถานะของนางระบำ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แม้ว่าตำแหน่งหน้าที่นี้จะมีได้มีการระบุถึงคุณสมบัติ วิธีการคัดเลือก หรือ ศักดินาของผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวชัดเจน แต่หากพิจารณาถึงพื้นที่ในการปฏิบัติงาน คือ ภายใน พระมหามณเฑียร อันเป็นพื้นที่ กิน อยู่ หลับ นอน ขององค์พระมหากษัตริย์ ดังปรากฏร่องรอยอยู่ใน อนิรุทธคำฉันท์ ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ความว่า

มองสัดเสียดเสียดพลเพรียกพริก รัฟลหายทัก
แลดูรียนางร่อนรำ

(กรมศิลปากร, 2523, vajirayana.org)

อาจสันนิษฐานได้ว่า ผู้ที่จะมาปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ควรจะเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์สามารถไว้วางพระราชหฤทัย เช่น เป็นบุตรของเชื้อพระวงศ์ หรือเป็นบุตรของขุนนางที่สำคัญในรัชกาลนั้น ๆ ในเอกสารสำคัญ เช่น หนังสือประวัติเจ้าจอมมารดาทับทิม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพฯ ได้ทรงอธิบายว่า ชาววังที่จัดเป็นชาววังชั้นสูง คือ พระราชธิดาที่ประสูติในพระราชวังนั้น เบื้องต้น เมื่อฝึกให้มีกิริยามารยาท การทำกับข้าว งานฝีมือ และฝึกให้อ่านออกเขียนได้แล้ว ผู้ใหญ่ในวังจะพิจารณาให้รับราชการฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท หนึ่งใน 4 นั้น คือ การเป็นนมโหรีหรือหัดพ้อนรำ เป็นระบำและละคร ซึ่งเรียกกันว่า “ละคร (ฝ่ายใน)” (ดำรงราชานุภาพฯ, 2471, vajirayana.org) โดยแบบแผนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นระบบ คือให้ฝึกวิชาสามัญที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตประจำวัน ก่อนที่จะแยกกันไปศึกษาเล่าเรียนในวิชาที่ตนเองถนัด หรือผู้ปกครองมองเห็นว่าพอจะมีความสามารถทำได้ และประเด็นเรื่องชาติกำเนิดนั้น ยังสอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในตำรับ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เรียกขานเหล่าบรรดาผู้มีหน้าที่เล่นดนตรี ขับร้อง พ้อนรำ ว่า “นางบำเรอ” โดยคำว่า “บำเรอ” มีที่มาจากคำว่า “บ้อมเรอ” ในภาษาเขมร ปัจจุบันถูกนำมาใช้ในทางลบ แต่ในอดีต หมายถึงการบูชา เช่น บำเรอไฟ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2565, dictionary.orst.go.th) และหมายถึงการปรนนิบัติให้เป็นที่ชอบใจ (อุบล เทศทอง, 2561, หน้า 1340) ซึ่งใช้กับทั้งชายและหญิง เช่น ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 1 ปรากฏ บันทึกว่า “ชั่วพ่อกู (หมายถึงพระราชบิดาของพ่อขุนรามคำแหง) กูบำเรอแก่พ่อกู กูบำเรอแก่แม่กู (หมายถึงพระราชมารดาของพ่อขุนรามคำแหง)” เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2547, หน้า 18) ดังนั้น คำว่า “นางบำเรอ” จึงควรมีความหมายถึงนางผู้ทำหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้ ด้วยความสามารถเฉพาะด้านเพื่อให้เกิดความสุนทรียะ มีความหมายและหน้าที่คล้ายกับ “นางกำนัล” หรือ “กำนัล” ซึ่งมีที่มาจากคำว่า “กอมนัล” ในภาษาเขมร แปลว่าผู้รับใช้ เช่นเดียวกัน แต่ในราชสำนัก คงมีการแบ่งระดับหน้าที่ในการรับใช้เป็นอีกหลายระดับ และมีคำเรียกเฉพาะแตกต่าง ไปอีก ตามที่ปรากฏในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน สมัยกรุงศรีอยุธยา เรียงตามลำดับพอให้เห็นตัวอย่าง เช่น “ท้าววรจันที่สมเด็จพระพี่เลี้ยง นางท้าวพระสนมเอก นางพระสนม

สัตรีกำนัล และสัตรีกำนัลแต่งเครื่องวิเศษ ซึ่งมีศักดิ์นาสูงกว่า คุณท้าววิเศษกลาง วิเศษนอก ” เป็นต้น ทั้งนี้ข้อความบางช่วงใน ตำหรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ มีการเรียกผู้ที่มีหน้าที่ ขับร้องว่า “นางบำเรอ” และเรียก ผู้ที่มีหน้าที่พ้อนรำว่า “นางระบำ” แยกออกจากกันชัดเจน เช่น “จึงดำรัสให้ข้าน้อยนิพนธ์ผูกกลอน เปนเพลงขับ ให้นางบำเรอร้องถวายในขณะนั้น” หรือ “ให้พระสนมกำนัลนางระบำนางบำเรอ ที่มีรูปศิริวิลาสเปนอันงาม แต่งตัวใส่เสื้ออย่างเทศอย่างมะลายู” เป็นต้น จึงพอสรุปได้ว่า “นางบำเรอ” เป็นคำเรียกรวมของกลุ่มผู้ที่มีหน้าที่เล่นดนตรี ขับร้อง พ้อนรำทั้งหมด แต่หากเรียกโดยแบ่งตามหน้าที่ คำว่า “นางบำเรอ” น่าจะมีความหมายไปถึงผู้ที่มีหน้าที่เล่นดนตรีและขับร้อง ส่วน “นางระบำ” หมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่พ้อนรำเป็นสำคัญ และบางครั้งก็อาจเรียกรวมกลุ่มคนเหล่านี้กับบรรดาผู้ที่ทำหน้าที่อื่น ๆ ว่า “นางใน” หรือ “พระสนมกำนัล” เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้เขียนมีมุมมองว่า เป็นเพราะสาเหตุจากความรู้มรดกทาง ภาษา จึงทำให้ มีการเลือกใช้คำเรียกขานกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งได้ในจำนวนที่หลากหลาย หรืออีกสาเหตุหนึ่ง อาจเป็นไปได้ว่า ผู้ที่เป็นพระสนมกำนัล อาจต้องสามารถขับร้องพ้อนรำได้ทั้งหมด จึงไม่มีการกำหนดหน้าที่ หรือคำเรียก กลุ่มคนเหล่านี้ที่ชัดเจน เพราะนอกจากต้องเล่นดนตรี ขับร้อง พ้อนรำแล้ว อาจต้องทำหน้าที่อื่น ๆ เช่น กรองดอกไม้ วาดเขียน แต่งบทกวี ศึกษาเรื่องเลข พงศาวดาร การพยาบาล ตลอดจนเป็น เจ้าพนักงาน เช่น พนักงานพระภูษา พนักงานพระศรี หรือหมอบเฝ้าอยู่เเวร เป็นต้น โดยในตำรับ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ก่อนที่จะพรรณนาถึงคุณสมบัติของนางบำเรอนั้น ยังได้ปรากฏการกล่าวถึงชาติกำเนิด ของผู้ที่เป็นนางบำเรอไว้อีกว่า “แต่นี้ข้าน้อยพึงใจ จะกล่าวความดีและชั่วในหมู่มิตรเสมอหน้า อันเปน ข้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสืบต่อกันนับด้วยร้อยเปนนันมาก ทั้งนางบำเรอที่เปนขัตติยตระกูลก็มี เปนตระกูลคหบดี ฝ่ายทหารก็มี ฝ่ายพ่อเรือนก็มี เชื้อตระกูลพราหมณ์ก็มี ชาติตระกูลเศรษฐีก็มี เปนตระกูลพ่อค้าก็มี ขนมาบุล่งมัวขมิมะไวยก็มี อยู่ในมัวขมิมะไวยก็มี ยังประณมไวยก็มี พึงตะรุณรุ่งไวยก็มี ที่สืบราชสุริยวงศ์ ก็มี” (วชิรญาณ, 2457, vajirayana.org) ซึ่งข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงชาติกำเนิด ที่หลากหลาย ล้วนเป็นผู้ที่มีฐานะทั้งทางสังคม และเศรษฐกิจทั้งสิ้น ดังที่ปรากฏหลักฐานในนิรุทธคำฉันท์ ซึ่งมีการพรรณนาถึงทรัพย์สินสมบัติของพระภุชฌน พระอัยกา (ปู่) ของพระอนิรุทธ โดยมีเนื้อความว่า

สมบุรณบัวใส	ยอมลูกท้าวไท
ล่อเอววรรณ	วิไลยอาภา
พิศเพี้ยนพักตรา	ลาวาดเอวลา
	เปรียบตราบุรณจันทร

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

คำว่า “ท้าวไท” หมายถึง “กษัตริย์” หรือ “ผู้เป็นใหญ่” คำว่า “ลูกท้าวไท” ณ ที่นี้ อาจมิได้ หมายถึงบุตรของผู้ที่เป็นพระมหากษัตริย์จริง ๆ แต่ อาจหมายถึงบุตรของเชื้อพระวงศ์ต่าง ๆ เช่น บุตรของ

เจ้าเมืองลูกหลวงหรือเจ้าเมืองประเทศราชที่อยู่ห่างไกลออกไป ซึ่งคงมาจากการต้องการสร้างความมั่นคงทางการปกครองด้วยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ดังปรากฏตำแหน่งพระสนมเอกทั้งสิ้น จากราชวงศ์ ได้แก่ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ จักราชวงศ์พระร่วง ท้าวอินทรวทิว จักราชวงศ์ศรีธรรมมาไตรราช ท้าวอินสุเรนทร จักราชวงศ์สุพรรณภูมิ และท้าวศรีสุตาจัน จักราชวงศ์อุทอง รวมถึงลำดับราชวงศ์ที่มีบทบาทในการปกครองกรุงศรีอยุธยาที่มาจากราชวงศ์ทั้งสิ้น ล้วนเป็นร่องรอยหลักฐานที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งนอกจากอนิรุทธคำฉันท์ ในสมุทโฆษคำฉันท์ ซึ่งสันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นในยุคสมัยเดียวกัน ยังมีการกล่าวพรรณนาในลักษณะที่คล้ายกัน ดังนี้

ย้อมลูกกษัตริย์เต็มเรือนทอง ก่ายกองนอนนอน
จ่านำบำเรอทุกตำบล

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

จากข้อความข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ขาดิกานีติ จัดเป็นคุณสมบัติหนึ่งของผู้ที่จะเป็นนางระบำในราชสำนัก และหากนางระบำในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีฐานะเป็นพระสนมสตรีกำนัล ดุจดั่งในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์จริง กลุ่มคนเหล่านี้จะมีศักดิ์นาที่สูงถึง นา 800 ซึ่งเป็นรองตำแหน่งพระสนมเอกทั้งสิ้นเพียง นา 200 เท่านั้น ตามหลักฐานที่ปรากฏในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน สมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้คุณสมบัติสำคัญอีกประการของนางระบำ คือ ความงาม ที่ถึงแม้จะมีได้มีเอกสารหลักฐานขึ้นใดระบุไว้ แต่ข้อความที่พรรณนาอย่างงดงาม ในวรรณกรรมชิ้นต่าง ๆ เช่น อนิรุทธคำฉันท์ ซึ่งกล่าวว่า

สรรพสรรพพาวรณ์	คือเทพอัปสร
เสด็จลงจากฟ้า	เรื่องรองตระศักดิ์
ค่าใครเขยชัก	ยาตรหล้าเลิศลักษณ์
	ทราบสิ้นสุดสมอง

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

หรือในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เช่น “จะว่าข้างรูปร่างก็งามเหมือนหล่อเหลาเกลากลิ้ง จะว่าข้างทรวดทรงก็งามประหนึ่งนางกนิกร จะดูดวงภักตร์ลักษณะก็งามเพราพริ้มยิ้มแย้ม จะพิศผิวพรรณวรรณะก็เพนพวลเหมือนนวลจันทร์ จะดูจริตกิริยาก็งามละไมละม่อมพร้อมพรั่ง จะฟังสำเนียงเสียงเจรจาก็เสนาเพราะจับจิตร จะตกแต่งกายาแต่งหมักก็งามสม ดูคมขำ จะใกล้เคียงกับผู้ใดก็หอมกลิ่นเสาวคนธรรยารื่น ” (กรมศิลปากร, 2457, vajirayana.org) ซึ่งข้อความดังกล่าว ย่อมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงบรรทัดฐานของบุคคลภายนอกที่คาดหวังต่อผู้ที่มีหน้าที่เป็นนางระบำ และเป็นกลไกบังคับให้นางระบำปฏิบัติตนให้เป็นไป

ตามความคาดหวัง โดยการอุปมาเหล่านางระบำกับเหล่าเทพอัปสรนั้น อาจมีความสัมพันธ์กับแนวคิดต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้ในการแสดง สถานะและความชอบธรรมในราชสมบัติ โดยจากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ สรุปได้ว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แนวคิดที่มีอิทธิพลต่อสถานะขององค์พระมหากษัตริย์ประกอบด้วยแนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

แนวคิดที่หนึ่ง คือ แนวคิดเรื่องสมมุติเทวดา และแนวคิดเรื่องธรรมราชา ที่มีที่มาจากพระพุทธศาสนา โดยในไตรภูมิภวาระบุว่า เทวดาในชั้นฉกามาพจรนั้น ประกอบไปด้วยเทวดา 3 ประเภท ได้แก่ สมมุติเทวดา อุปติเทวดา และวิสุทธิเทวดา สำหรับพระมหากษัตริย์นั้นมีฐานะเป็นสมมุติเทวดา ซึ่งในไตรภูมิภวได้บรรยายคุณลักษณะของผู้เป็นสมมุติเทวดาว่า “พระราชามหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน และพระองค์ทรงรอบรู้หลัก ฐาน ธรรม ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมทั้งสิบประการ” (กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org) ซึ่งข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอุดมคติของพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยนั้น คือนอกจากต้องมีสถานะที่สูงส่งด้วยชาติกำเนิด คือเป็นสมมุติเทวดาแล้ว ยังต้องสูงส่งด้วยคุณธรรม คือเป็นธรรมราชา ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาด้วย

แนวคิดที่สอง แนวคิดเรื่องเทวราชา ในศาสนาพราหมณ์ ที่มีต้นกำเนิดจากอินเดีย โดยกรุงศรีอยุธยาได้รับผ่านขอม จากการทำสงครามและกวาดต้อนเชลยศึกในยุคต้นกรุง ซึ่งสภาพสังคมในยุคสมัยนั้น กรุงศรีอยุธยาเริ่มมีอาณาเขตและจำนวนประชากรมากขึ้น การปกครองแบบใช้หลักธรรมราชา หรือแบบพ่อปกครองลูก อาจเริ่มไม่เหมาะสมเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดแนวคิดใหม่ที่กำหนดบทบาทพระมหากษัตริย์เป็นดังเทพเจ้าลงมาปกครองมนุษย์ หรือระบบเจ้ากับข้า เริ่มมีความเหมาะสมมากกว่า โดยอีกนัยหนึ่งอาจเป็นกุศโลบายให้ประชาชน ตลอดจนพราหมณ์และข้าราชการสำนักที่มาจากเมืองพระนครหลวง และเมืองละโว้ ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอม ให้การยอมรับและเกิดความรู้สึกว่าพระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับตนก็เป็นได้ โดยแนวคิดเรื่องสมมุติเทวดา และแนวคิดเรื่องเทวราชานั้น นับว่ามีอิทธิพลในกรุงศรีอยุธยาตลอด 417 ปี ของการเป็นราชธานี ดังปรากฏเป็นร่องรอยอยู่ในหลักฐานชิ้นต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมในราชสำนัก หรือพระนามของพระมหากษัตริย์อยุธยาในบางรัชกาล เช่น พระนามของ พระอินทราชา อันหมายถึงพระอินทร์ ซึ่งมีบทบาททั้งในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ เป็นต้น โดยในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น การนับถือพระมหากษัตริย์เป็นดังพระอินทร์ ยังปรากฏร่องรอยอยู่ในหลักฐานต่าง ๆ เช่น ตำแหน่งพระสมเือกทั้งสี่ ที่อาจเปรียบได้กับชายาของพระอินทร์คือนางสุจิตรา นางสุชาดา นางสุธรรมา และนางสุนันทา ตลอดจนชื่อพระที่นั่งบางองค์ในพระราชวังหลวงกรุงศรีอยุธยาที่ระบุไว้ว่าเป็นที่ประทับของพระอินทร์ เช่น พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ เป็นต้น และหากเปรียบพระมหากษัตริย์เสมือนดังพระอินทร์ ที่ทรงช้างเอราวัณเป็นพาหนะ นางระบำในพระมหามณเฑียร จึงอาจเปรียบได้กับนางระบำที่อาศัยอยู่เป็นส่วนหนึ่งในงาช้างเอราวัณ หรือเป็นนางเทพอัปสรที่พ่อนรำ อยู่รายรอบแท่นแก้วของพระอินทร์ ดังข้อความในไตรภูมิภว ที่บรรยายว่าแท่นแก้วของพระอินทร์นั้น “ถัดออกไปอีกก็มีบรรดานางฟ้าชาวสวรรค์มากมายพ่อนรำถวายพระอินทร์อยู่” (กรมศิลปากร, 2565,

vajirayana.org) จากหลักฐานดังกล่าว จึงอาจกล่าวได้ว่า หน้าที่นางระบำในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา มิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงแค่การสร้างความบันเทิงแก่องค์พระมหากษัตริย์เพียงเท่านั้น แต่ยังมีสถานะในการช่วยเสริมสร้างความเป็นสมมติเทวดา ตลอดจนความชอบธรรมและสิทธิธรรมในราชสมบัติให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

อีกแนวคิดหนึ่งที่อาจมีอิทธิพลต่อการที่พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีพระสมณกำนัลตลอดจนนางระบำเป็นจำนวนมากนั้น แนวคิดดังกล่าว คือ แนวคิดที่สี่ แนวคิดเรื่องจักรพรรดิราช ที่มีที่มาจากคติในพระพุทธศาสนา หมายถึงสถานะการเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งอยู่เหนือกษัตริย์ทั้งปวง โดยคุณสมบัติความเป็นพระจักรพรรดิราชของพระมหากษัตริย์จะบังเกิดขึ้นได้นอกจากการใช้กำลังในการเข้ายึดอำนาจหรือทำลายเมืองต่าง ๆ เพื่อขยายพระราชอาณาเขตแล้ว ความเป็นจักรพรรดิราชอาจสะท้อนหรือแสดงออกผ่านการครอบครองเครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระราชบัลลังก์ หรือการเชิญพราหมณ์ผู้ทรง ศิลปศาสตร์ จำนวน 8 คน มากระทำพิธีราชาภิเษก ซึ่งเปรียบเสมือนเชิญเทพเจ้าทั้ง 8 องค์ (หรือ 8 ทิศ) มาสถิต ณ พระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว รวมถึงอาจสะท้อนผ่านการครอบครองดวงแก้ว 7 ประการ ซึ่งประกอบด้วย ขุนพลแก้ว ขุนคลังแก้ว ข้างแก้ว ม้าแก้ว จักรแก้ว มณีแก้ว และนางแก้ว เป็นต้น โดยในอดีต กรุงศรีอยุธยาเคยเกิดสงครามเพราะพระเจ้าบุเรงนอง แห่งอาณาจักรพม่า มีพระราชประสงค์ขอแบ่งข้างแก้วหรือข้างเผือกจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ที่มีมากถึง 7 ข้าง ซึ่งแท้จริงแล้วอาจเป็นการทำสงครามเพื่อยึดครองพื้นที่ทางเศรษฐกิจก็เป็นได้ แต่การใช้เรื่องข้างแก้วสร้างชนวนเหตุสงครามนั้น ยังให้ประโยชน์ในการแย่งชิงและแสดงความเป็นจักรพรรดิราชเหนือกรุงศรีอยุธยา สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สงครามในครั้งนั้น โดยอีกครั้งหนึ่งที่ผู้เขียนมีความเห็นว่า เป็นการแย่งชิงดวงแก้วในพระจักรพรรดิที่แท้จริง คือ การที่พระเจ้าบุเรงนองใช้กำลังแย่งชิงพระเทพกษัตริย์ พระราชธิดาในสมเด็จพระศรีสุริโยทัยและสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ที่กรุงศรีอยุธยาส่งไปถวายตามคำทูลขอของพระไชยเชษฐา กษัตริย์ล้านช้าง แสดงให้เห็นว่าคติเรื่องจักรพรรดิราชนั้นมีอิทธิพลไม่ใช่เพียงแค่กรุงศรีอยุธยาเพียงเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อระบอบกษัตริย์ของรัฐต่าง ๆ ที่อยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงแสดงให้เห็นว่าดวงแก้วทั้ง 7 ประการนั้น ดวงแก้วประเภทหนึ่งอาจมีได้มากกว่าหนึ่งดวง เช่น พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (ร.9) ที่ทรงมีข้างแก้วหรือข้างเผือกถึง 21 ข้าง เป็นต้น และการที่จำนวนของดวงแก้วเหล่านี้ สัมพันธ์กับพระเกียรติยศและพระบุญญาธิการในพระมหากษัตริย์ จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีนางแก้วซึ่งอาจหมายถึงนางระบำในราชสำนักนั้น ยังมีจำนวนและคุณลักษณะสูงส่งเพียงใด ย่อมหมายถึงอำนาจและความเป็นจักรพรรดิราชที่มากขึ้นเช่นเดียวกัน (ศุภสุตา ปรีเปรมใจ, 2566, 18 กุมภาพันธ์)

2.หน้าที่ของนางระบำ

แม้ว่าชื่อตำแหน่งจะระบุหน้าที่ชัดเจน แต่การที่ในบางเอกสารเรียกนางที่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวว่า “นางบำเรอ” ดังที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่ควรพิจารณาว่าแท้จริงแล้ว นางระบำมีหน้าที่เพียงพอรำอย่างเดียว หรือต้องทำหน้าที่อย่างอื่นๆ ด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อง อนิรุทธคำฉันท์ ที่วันหนึ่ง พระอนิรุทธตัวเอกของเรื่อง ได้เสด็จประพาสป่ามาถึง ณ ต้นไทรต้นหนึ่ง ซึ่งเหมาะสมแก่การพักผ่อน จึงทำการบูชาเทพารักษ์ประจำต้นไทรนั้น และพักผ่อนอยู่ที่นั่น ฝ่ายพระไทร เมื่อได้รับเครื่องบูชา จึงเสด็จออกจากพินาม พอทอดพระเนตรเห็นพระอนิรุทธ ก็เกิดความเวทนาว่า

ควรงานบำเรอดูริย
ควรเสด็จพินามสม

จำเรียงบันดัดผม
สุขจับรำถวาย

(กรมศิลปากร, 2523, vajirayana.org)

ข้อความดังกล่าวสันนิษฐานได้ว่า ประการที่ 1 นางที่ทำหน้าที่เล่นดนตรี ขับร้อง และพอรำนั้น เป็นคนละหน้าที่ แต่คำเรียกนั้น อาจนิยมเรียกรวมกัน เช่นเรียกว่า “นางบำเรอ” “นางระบำ” หรือเรียกว่า “นางก้านัล” แต่ในบางยุคก็ปรากฏการเรียกแยกกัน คือ นางบำเรอ หมายถึงเฉพาะผู้ขับร้อง และผู้บรรเลงดนตรี ซึ่งบางครั้งมีคำเรียกอีกคำ คือว่า “นางจำเรียง” เหมือนในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ที่บรรยายภาพการถวายดนตรี พอรำแก่พญาอนูชิต ซึ่งก็คือ หนุมาน ที่ได้ครองเมืองนพบุรี ว่า

ฝ่ายนางบำเรอก็จับครวญ

โหยหวนจำเรียงเสียงหวาน

ฝ่ายนางระบำก็รำร่อน

ทอดกรกริดกรายซ้ายขวา

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

ประการที่ 2 คือ หน้าที่เหล่านี้อาจเป็นหน้าที่ของชนกลุ่มเดียวที่ต้องปฏิบัติทั้ง 3 อย่าง เหมือนการฝึกหัดละครของวังสวนกุหลาบ ในยุครัตนโกสินทร์ ที่นางละครต้องฝึกหัดทั้ง พอรำ ขับร้อง เพื่อให้สามารถแสดงละครได้ดี รวมถึงต้องหัดร้องสัทวาและร้องคอนเสิร์ตด้วย เป็นต้น โดยเวลาในการถวายพอรำนั้นในกฎมณเฑียรบาล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในกฎหมายตราสามดวง สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้รับบุถึง พระราชกิจประจำวันของพระมหากษัตริย์ไว้ว่า (กรมศิลปากร, 2505, หน้า 131) “ค่ำแล้วท่อม 1 เบิกนอก พิกษาการศึกษา 2 ท่อม พิกษาการเมือง 3 ท่อม พิกษาเนื่อคตโบราณ 4 ท่อมเรียก พระกยาเสวย 5 ท่อม เบิกโหรราชบัณฑิตสนทนารธรรม 6 ท่อม เบิกเสภาดนตรี 7 ท่อมเบิกนิยาย 8 ท่อม 9 ท่อม เข้าพระบันทมมหา

ประณตินมาน” ซึ่งข้อความดังกล่าว คำว่า “เสภาดนตรี” นั้น สุนทรีย วงศ์เทศ อธิบายไว้ว่า หมายถึง “พนักงาน” แต่ในสมัยหลังได้ถูกนำมาใช้เรียกลักษณะการขับลำนำเล่าเรื่องพร้อมกับการขับกรับไม้ และเรียกผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่บรรเลงดนตรีถวายว่า “พนักงาน” เพราะฉะนั้นคำว่า “เบิกเสภาดนตรี” จึงหมายถึง การเปิดตัวพนักงานบรรเลงดนตรี ส่วนคำว่า “เบิกนิยาย” นั้น สันนิษฐานว่า คือการบรรเลงดนตรี วงเดียวกัน คือ วงขับไม้ ซึ่งมีเครื่องสาย เช่น ซอและกระจับปี่หรือพิณ เป็นหลัก ต่างกันที่บทขับร้อง กล่าวคือ ดนตรีนั้นขับร้องด้วยคำประพันธ์จำพวกฉันท์ ซึ่งใช้ในการประพันธ์วรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์ และวรรณกรรมยอพระเกียรติ เช่น ฉันทะดุสิตลอมช้าง เป็นต้น แต่นิยายนั้นขับร้องบทวรรณกรรมสังวาส ดังที่พร่องรอยว่าการบรรเลงมโหรีเพื่อกล่อมนอนนั้น จะนิยมเล่นเป็นเรื่อง หรือดัด เช่น ดัดนางให้ ดัดพระนคร (สุนทรีย วงศ์เทศ, 2551, หน้า 146-160) ซึ่งการไม่พบว่า มีกำหนดในการทอดพระเนตรระบำ หรือการบันเทิงต่าง ๆ นอกจากดนตรีนั้น อาจสันนิษฐานว่า เวลาในการถวายระบำรำฟ้อน อาจเป็นเวลาเดียวกับที่ทรงฟังดนตรี เพราะใช้วงดนตรีเดียวกันทำหน้าที่ทั้งสองอย่าง ดังปรากฏหลักฐาน อยู่ในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี คือ

หนึ่งให้ขับไม้คนรำ

บำเรอท่านท้าวยักษ์

(กรมศิลปากร, 2561, vajirayana.org)

ส่วนในช่วงการถวายนิยาย หรือเบิกนิยายนั้น ผู้เขียนสันนิษฐานว่า เนื่องจากมีเนื้อเรื่องอยู่ในเพลง ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในเพลงยาวเล่นว่าความ ว่า

ครั้นพระกรุณาจะไล่หลับ
แล้วไปเรื่องมลายูคู่เพื่อนนอน

มักให้ขับนางกรายสายสมร
ถ้าจวนต้นแล้วจึงย้อนมาทางใน

(วชิรญาณ, 2459, vajirayana.org)

แสดงให้เห็นว่าการขับกล่อมนี้ มีจุดมุ่งหมายให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกเคลิบเคลิ้มจนถึงขั้นหลับไป เป็นสำคัญ ฉะนั้นการฟ้อนรำจึงควรจะถวายเป็นในช่วงเวลาดังกล่าว หรือแล้วแต่พระราชอัธยาศัยที่จะ ทรงโปรดให้มีขึ้น โดยหน้าที่ของนางระบำนั้นนอกจากทำหน้าที่ฟ้อนรำถวายแก่องค์พระมหากษัตริย์แล้ว จากการศึกษาค้นคว้า ยังพบว่า มีหน้าที่ในการเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในเขตพระราชฐาน และนอกเขตพระราชฐาน เฉพาะในวรรณกรรมเรื่อง ทวาทศมาส ปรากฏการแสดงระบำในพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น การพระราชพิธีเดือนยี่ คือ พระราชพิธีบูชาภิเษก ที่มีการระบุว่ามีการถวายนิตยและฟ้อนรำ ดังนี้

อัมพรอาเทศแจ่ง
เดือนยี่เจียรจรัลไกล
มูรธาภิษิตถวาย
ยลרבำนหมั้น

จำฉาย
เกลศกลั่น
สังคีต
หมื่นทวิ

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

ระบำนดังกล่าว เมื่อพิจารณาจากเนื้อความก่อนหน้า แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติงานนอกพื้นที่ พระมหามณเฑียร ของผู้ที่ทำหน้าที่เป็นนางระบำ คือ การทำการแสดงในเขตพระราชฐานฝ่ายกลาง โดยมี ผู้ชมที่นอกเหนือจากพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในที่เป็นเด็กและสตรี คือ พราหมณ์ และขุนนางที่เข้ามาถวายน้ำมูรธาภิเชกแก่องค์พระมหากษัตริย์ ดังที่ระบุไว้

มนตรึมนตรึศรีเรื่อง
ทุกหมื่นขุนมูลนาย
สมเด็จพระปิ่นเสาวคต
โอเอนดุนุชหน้า

เรื่องยศ
นอบเฝ้า
ยุพราช
แม่ฝ่ายล่องใด

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

นอกจากพระราชพิธีบุษยาภิเชก ซึ่งเป็นพระราชพิธีประจำเดือนยี่ ในเดือนนี้ยังมีพระราชพิธี สำคัญอีกหนึ่งพิธี คือ พระราชพิธีฉะฉิน หรือการสมโภชพระโค โดยในกฎมณเฑียรบาล สมัยกรุงศรีอยุธยา ระบุว่า ในตอนท้ายของพิธี พระมหากษัตริย์จะเสด็จออกขุนนาง และมีสมโภชเลี้ยง แต่มีได้กล่าวถึง การแสดงไว้ นอกจากนี้ในโคลงทวาทศมาสที่ระบุว่า มีระบำเป็นส่วนหนึ่งในพระราชพิธีดังกล่าว ความเป็นมาว่า

รำนบรเรศเกล้า
คืออัปสรสวรรค์ใน
มหรสพแลโลม
โอ้บ่เหนหน้าหน้า

ถวายนอม
ฟากฟ้า
ลาญสวาท
โคกคัลย์

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

โคลงบทนี้ มีลักษณะที่น่าสนใจ คือ การอุปมาผู้แสดงว่าเป็นนางอัปสร ซึ่งบ่งชี้ว่า ระบำนดังกล่าว ควรเป็นระบำผู้หญิง หรือระบำของเหล่านางในราชสำนัก ที่เป็นบาทบริจาริกาขององค์พระมหากษัตริย์ ผู้มีสถานะเป็นสมมติเทวดา อีกคำหนึ่งที่บ่งชี้ว่าเป็นระบำผู้หญิง คือคำว่า “ถวายนอม” ซึ่งปรากฏอยู่ใน

วรรณกรรม เรื่อง ตำราท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ที่ตีพิมพ์เหตุการณ์นางสนมบางกลุ่มว่า “รับราชกิจได้แต่เพียงหมอบม่ายถวายโคม หนักไม่เอาเบาไม่สู้ ประพฤติตนดังนี้ก็มีโดยมาก” (วชิรญาณ, 2457, vajirayana.org) โดยผู้เขียนสันนิษฐานว่า “ถวายโคม” คงหมายถึง การหมอบเฝ้าให้พระมหากษัตริย์ได้ชื่นชมความงามในรูปโฉม และเรียกใช้ตามพระราชประสงค์ เพราะฉะนั้นการรำแบบถวายโคม คงหมายถึง การร่ายรำให้พระมหากษัตริย์ได้ชื่นชมความงามจากรูปร่างของผู้แสดงให้เกิดความจำเริญตา โดยอาจมีการใช้สายตา ชม้าย ชำเลียง ชักชวนให้เกิดความบันเทิงใจ หรือให้เกิดความรักใคร่บ้าง ดังที่ปรากฏในอนิรุทธคำฉันท์ว่า

	บ้างจับระบำ
แอววนวยรำ	ปรีดีเปรมพักตรา
ยืมแยมโอรุ	ม่ายเมียงหางตา
เห็นหันหรระชา	สุดสิ้นใจรัก

(กรมศิลปากร, 2523, vajirayana.org)

อีกหนึ่งพระราชพิธีที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง ทวาทศมาส คือ พระราชพิธีตรียัมปวาย ที่จัดขึ้นในเดือนอ้าย เป็นอีกหนึ่งพระราชพิธีหนึ่งที่จะบูชามีการถวายระบำจริง แต่อาจแบ่งออกเป็นสองชุด ด้วยระบุว่า

เห็นพาหุเลศเหล่าน	บรรพถวาย
คือคูโถมกินริน	เฟื้องฟ้า
เสนงทองรองพราย	เพราเพริศ
เห็นบ่เหมือนหน้าหน้า	หน้ายเดือน

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

คำว่า “พาหุ” นั้น หมายถึง “แขน” “พาหุเลศ” จึงอาจหมายถึง “ผู้ที่ทำหน้าที่พ้อนรำ” ซึ่งมีได้มีความหมายถึงสถานภาพของผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าว คำว่า “คูโถมกินริน” หากมิได้เป็นคำพรรณนา รูปโฉมของนางระบำ แต่หมายความว่ารูปแบบของการแสดง อาจจินตนาการได้สองแบบ คือ เป็นระบำนางกินนร หรือมีความเป็นไปได้ว่าอาจเป็นระบำชาย หญิง ซึ่งอาจเป็นผู้แสดงหญิงครึ่งหนึ่งแต่งกายเป็นตัวละคร และอีกครึ่งหนึ่งแต่งกายเป็นตัวนาง เหมือนที่ปรากฏในบันทึกของลาลูแบร์ ความว่า “รำนั่นเปนคนเต้นรำ 2 แถว ชายแลหญิง ไม่ใช่ทหาร ไม่ใช่การทำศึก แต่เปนเจ้าชู้มาสโมสรกรอกัน” (ลาลูแบร์, 2457, หน้า 168)

การแสดงอีกชนิดหนึ่งที่ปรากฏในโคลงข้างต้น คือ รำเสนง หรือรำซัดน้ำ ผู้แสดงเป็นพราหมณ์ที่ทำหน้าที่ไล่ชิงช้า หรือที่เรียกว่า “นาลิวัน” ซึ่งจะทำการแสดงขึ้นเมื่อเสร็จสิ้นจากการไล่ชิงช้า

โดยลักษณะสำคัญของรำเสนงนั้น ผู้แสดงจะสวมเทริดรูปพญานาค ถือเขาสัตว์ ยืนล้อมชั้นสาครเป็นวงกลม และตักน้ำจากในขันออกชดไปยังบริเวณโดยรอบ ในหนังสือเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน อธิบายว่า การรำเสนง คือ การที่เทวดาหรือพญานาคออกมาพ่นน้ำถวายการต้อนรับพระอิศวร ทั้งนี้ลักษณะดังกล่าวอาจมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างตามยุคสมัย ดังเช่น ในตำราท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ระบุว่าพิธีโล้ชิงช้าขึ้นกระทำในเดือนอ้าย เช่นเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ในหนังสือเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน จัดให้อยู่ในเดือนยี่ เป็นต้น แต่ลักษณะของการรำนั้นยังคงเหมือนกัน และหากการรำเสนง คือ เทวดา หรือพญานาคออกมาพ่นน้ำรับเสด็จพระอิศวร ระบุว่าอีกชุดหนึ่ง อาจหมายถึง นางเทพอัปสรหรือนางกินรี ออกมาร่ายรำรับเสด็จก็เป็นได้ ทั้งนี้นอกจากรำเสนงแล้ว ยังมีการจัดการแสดงระบำเข้าคู่กับการแสดงชนิดอื่น เช่น แสดงคู่กับ “ระเบ็ง” เป็นต้น โดยจากการศึกษาค้นคว้า ผู้เขียนพบว่า การแสดงระเบ็งนั้น เป็นการแสดงของผู้ชาย คือข้าราชการฝ่ายหน้า ซึ่งปรากฏการกล่าวคู่กันกับการแสดงระบำมากที่สุด ยกตัวอย่างเช่น ในวรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรี เรื่อง ปาจิตกumar ที่มีเนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวถึง งานพระเมรุของท้าวพรหมหัตถ์ ซึ่งอาจเป็นการพรรณนาจากประสบการณ์ของกวีที่ได้พบเห็นงานออกพระเมรุในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะยุคสมัยกรุงธนบุรีเป็นยุคสมัยที่สืบต่อจากกรุงศรีอยุธยาและมีช่วงระยะเวลาสั้น แบบแผนในราชสำนักจึงน่าจะน่าจะเป็นแบบแผนเดียวกันนั้น มีเนื้อความว่า

ยังพวกหนึ่งตั้งโรงอยู่ดูโอโง	ละครโรงฟุ้งหัดกันขึ้นใหม่
นายโรงรำแซนกร่อนวิไล	หน้าเป็นไยน้ำนวลน่าวยานยี่
...	...
ที่พวกข้างตั้งโรงเล่นระบำ	ตีปีพาทย์ให้แต่รำจนหนวกหู
ไม่ได้เรื่องเปลืองความคิดไปย่นดู	ที่เรื่องราวมิได้รู้แต่รำไป
ยังพวกเหล่าจ้าวเขมรเล่นระเบ็ง	เดงมะเดงตูฟองบองไกล
ออกยืนเรียงเคียงกันเป็นหลั่นไป	ถือหน้าไม้ยืนเล็งมยุรา
จึงสามตพุดกันให้เป็นนง	คนจะยิงมองฟกเที่ยวต่อมหา
ครั้นว่าพบร้องตลบอืดทา	คนดูฮาหัวอึงคะนึ่งไป

(กรมศิลปากร, 2533, vajirayana.org)

ข้อความดังกล่าว มีข้อควรสังเกตสองประเด็น ประเด็นที่หนึ่ง ประโยคว่า “ไม่ได้เรื่องเปลืองความคิดไปย่นดู ที่เรื่องราวมิได้รู้แต่รำไป” หากประโยคนี้นี้มิใช่คำวิจารณ์การแสดง แต่เป็นการบ่งบอกถึงรูปแบบของการแสดง จะสังเกตได้ว่า ละครและระบำมีรูปแบบการแสดงที่แตกต่างกัน คือ ละครแสดงเป็นเรื่องเป็นราว มีเหตุการณ์ต่าง ๆ แต่ระบำนั้น เป็นการแสดงที่ไม่เป็นเรื่องราว ซึ่งสอดคล้องกับบันทึกของ ลาลูแบร์ ตลอดจนเนื้อหาในพระบาม่าเก่า ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธรูปทองคำโลก ซึ่งครองราชย์หลังเสียกรุงศรีอยุธยาได้ 15 ปี โดยเนื้อหาเป็นเพียงการบรรยายภาพเทพบุตรและนางฟ้ามีความยินดี ที่พระนารายณ์ จะแบ่งภาคลงไปยังโลกมนุษย์ เพื่อปราบยักษ์ร้าย จึงจับระบำถวาย และเกี่ยวพาราสักจนจบบท ซึ่งนับว่ามีเนื้อหาค่อนข้างเล็กน้อย ยกตัวอย่างส่วนหนึ่งเช่น

เมื่อนั้น
รำฟ่อสุราไลยให้ที

ฝูงเทพธิดามารศรี
หนีเป็นกระบวนระบำบรรพ์

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

ประเด็นที่ 2 แม้ในปาจิตกumar มิได้ระบุถึงเพศ และสถานภาพของผู้ที่แสดงทั้งระบำและระเบ็ง แต่ลักษณะวิธีการแสดง มีการบรรยายให้เห็นภาพค่อนข้างชัดเจน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น บุนนาคคำฉันท์ ในหนังสือประชุมวรรณคดีเรื่อง พระพุทธรูป ที่บรรยายถึงมหรสพในงานสมโภชพระพุทธรูปแล้วนั้น พบว่าการแสดงระเบ็งในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องมีเนื้อหาการแสดงที่เหมือนกัน ดังนี้

ย่องยิงมยุรמרณ
ลูกคู่ก็แตกเสียง

ก็สออันสเวยเอียง
โอละพ้อตระหลบเวียน

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

นอกจากนี้ ในบันทึกการสมโภชวัดพระเชตุพนยังกล่าวถึงการมหรสพ ในเวลากลางวัน ซึ่งระบุถึงระบำ และโหมงครุ้ม เป็นลำดับต่อกัน ว่า “มีโขนอุโมงค์โรงใหญ่ หุ่นละคร มอญรำ ระบำ โหมงครุ้ม” (กรมศิลปากร, 2531, vajirayana.org) หรือในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่ระบุว่า

หนึ่งให้ระเบ็งระบำใน

ไปบำเรอท้าวยักษา

(กรมศิลปากร, 2561, vajirayana.org)

จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า ระบำนั้น เป็นการแสดงที่นิยมนำมาแสดงด้วยกันกับการแสดงของ ฝ่ายหน้า คือ ระเบ็ง และโหมงครุ้ม จากการที่นิยมนำมาแสดงทั้งสองชนิดนี้ต่อกันเสมอ ๆ เป็นความนิยมตั้งแต่อยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้คำว่า “อิเล็ดทา” ที่ปรากฏในปาจิตกumar เป็นคำที่ใช้ในการแสดงโหมงครุ้ม แต่ไม่ปรากฏในระเบ็ง ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ผู้ประพันธ์อาจเกิดความสับสนจึงนำคำที่ใช้ในการแสดงหนึ่งมาบรรยายการแสดงอีกประเภทหนึ่ง หรืออาจเป็นเพราะนอกจากนำมาแสดงต่อกันกับระเบ็งแล้ว ยังแสดงคู่

กันกับโมงครุ่ม ดังที่ปรากฏรายละเอียดอยู่ในกฎหมายเทียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา เกี่ยวกับรายละเอียดของพระราชพิธีเผด็จศึกลดแจตรออกสนาม (สะกดตามหนังสือ) ความว่า “นายรอนนั่งด้วยอินทเกร็ดที่กียัน ฉานระบำซ้ายขวาหม่งครุ่ม 3 ยกเมื่อแรกเสด็จหม่งครุ่ม ชแม่เมื่อเลี้ยงหม่งครุ่มเมื่อเอยนสรรพศิลา” (กรมศิลปากร, 2505, หน้า 137) หรือที่ปรากฏในรายละเอียดของพระราชพิธีอาสยข หรือพระราชพิธีไล่เรือ ความว่า “เดือน 11 การอาสยขพิธี มีหม่งครุ่มซ้ายขวา ระเบ่ำหรีทิกอินทเกร็ดนตรี” (กรมศิลปากร, 2505, หน้า 140)

คำว่า “ระเบ่ำหรีทิกอินทเกร็ดนตรี” สามารถตีความได้หลายนัย คือ อาจมีทั้งระบำ และการประโคมดนตรีทั้ง หรือ ระบำหรีทิกอินทเกร็ดนี้ อาจเป็นคำขยายคุณลักษณะของการแสดงโมงครุ่ม กล่าวคือ โมงครุ่มนั้น เป็นการละเล่นที่มีลักษณะอธิบายพอสังเขป คือ แบ่งผู้แสดงออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งจะตี ข้องโหม่งให้สัญญาณ และบอกชื่อท่ารำต่าง ๆ ส่วนอีกฝ่ายก็จะยืนอยู่ที่มุมทั้งสี่ของกลองขนาดใหญ่ คอยตีกลองและออกท่าทางตามที่คนตีฆ้องโหม่งบอก จึงอาจถือว่าโมงครุ่มเป็นระบำกลองหรือระบำอินทเกร็ดได้เช่นกัน เพราะมีการตีกลองร่วมกับการออกท่าออกทางไปด้วย นอกจากนี้ ยังปรากฏการแสดงร่วมกับหนัง หรือ หนังใหญ่ ซึ่งเป็นการนำตัวหนังที่ฉลุสลวยลาย เป็นตัวละครต่าง ๆ ขึ้นเชิดบนจอหนังซึ่งเป็นผืนผ้าสีขาว ให้เกิดเป็นเงาขึ้นบนผืนผ้านั้น โดยมีการพากย์ เจาจาและบรรเลงดนตรีประกอบ ในปัจจุบันบางครั้งมีการใช้คนออกแสดงเรื่องราวที่หน้าจอหนังสลับการเชิดหนัง โดยในกฎหมายเทียรบาล สมัยกรุงศรีอยุธยา ระบุว่า ในพระราชพิธีจองเปรียง มีการเล่นหนังระบำ ซึ่งอาจหมายถึงการเล่นหนังสลับกับระบำหรือแสดงระบำก่อนหน้า หรือหลังการแสดงหนังก็เป็นไปได้ โดยมีความว่า “ถ้าเสด็จลงเปาแดรโห้ 3 ลา เล่นหนังระบำ เลี้ยงลูกขุนแลฝ่ายใน” (กรมศิลปากร, 2505, หน้า 141)

จากที่ผู้เขียนได้อธิบายมานั้น นอกจากหน้าที่ในการแสดงถวายในพระมหามณเฑียร และในพระราชพิธีต่าง ๆ ที่จัดในทุก ๆ เดือนแล้ว ยังพบว่ามีการแสดงที่อาจนับได้ว่าเป็นงานเฉพาะกิจ คือมิได้มีกำหนดเป็นประจำ แต่เกิดขึ้นเมื่อมีกรณีพิเศษ เช่น งานออกพระเมรุ ดังที่ปรากฏร่องรอยอยู่ใน ปาจิตตกุมาร หรืองานสมโภชพระรูปหล่อ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และพระพันวษาน้อย ในรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ในเอกสารคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ความว่า “จึงมีนางข้ารับระมะโหรี ล้วนนางกำนันนารีที่น้อย ๆ งาม ๆ ดี ๆ ประดุจดั่งกินรีข้ารับอยู่ตามเพลงเพนอันมาก” (กรมศิลปากร, 2534, vajirayana.org) ซึ่งคำว่า “ข้ารับ” นั้น อาจหมายถึง “ข้ารับ” ที่แปลว่า คำกลอน แต่ในการข้ารับอาจมีระบำประกอบการข้ารับดังกล่าวก็นับเป็นได้ สำหรับงานเฉพาะกิจอีกประเภทที่ควรกล่าวถึง คือ การแสดงถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประตู่วังทั้ง 4 ประตู่ ในกรณีที่เกิดการทะเลาะวิวาท คลอดลูกหรือแท้งลูกจนเป็นเหตุให้มีโลหิตปนเปื้อนพื้นที่ในพระราชวังหลวง โดยในกฎหมายเทียรบาล สมัยกรุงศรีอยุธยา ระบุว่าให้ผู้นั้น “หาชีพอพรหมณ์ ซึ่งรู้พิธีกรรมมากระทำบวงสรวงตามธรรมเนียม” และ “ให้มีระบำ รำเต้น ฟินพาทฆ้องกลอง ดุริยดนตรีประโคมทั้ง 4 ประตู่” (กรมศิลปากร, 2505, หน้า 125-126)

จากการสังเกต ผู้เขียนพบว่า ในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนนั้น มีการกำหนดศักดินาของผู้ที่เป็นละครไว้ชัดเจน แต่ในการพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก กลับไม่มีการแสดงละครปรากฏ หากพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน ถูกเขียนขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจริง หมายความว่า ในรัชสมัยนั้น การแสดงละครยังไม่เกิดขึ้นในราชสำนัก แม้ในทวาทศมาสก็ยังไม่ปรากฏ การแสดงละครเช่นกัน จนถึงปลายกรุงศรีอยุธยาได้เกิดหลักฐานแสดงถึงการมีละครขึ้นในราชสำนัก คือ ข้อความ ในบุญโณวาทคำฉันท์ ในหนังสือประชุมวรรณคดีเรื่อง พระพุทธบาท ที่กล่าวว่า

ละครก็พื่อนร้อง	สุรศัพทกลับชาน
ฉับฉ่าที่ตำนาน	อนิรุทธกินรี
ฝ่ายพื่อนละครใน	บริรักษ์จักรี
โรงริมศิริมี	กลลับบแลชาย
ล้วนสรรสกรรจนา	อรอ่อนลอออาย
ใครยลบอากาย	จิตรจกมเมอฝัน
ร้องเรื่องระเด่นโดย	บุษบาตุนาหงัน
พักพาคูหาบรร-	พตร่วมฤดีโลม

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

ข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า มีละครในงาน 2 โรง โรงหนึ่งนั้นแสดงเรื่อง อนิรุทธ ตอนได้นางกินรี ซึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นตอนปลายของนาฏวรรณกรรมเรื่องอุณรุท ส่วนอีกโรงหนึ่ง เล่นเรื่องอิเหนา ตอนอิเหนาได้นางบุษบาในถ้ำทอง มีข้อควรสังเกต คือ ละครโรงที่แสดงเรื่องอิเหนานั้น มีการระบุว่า เป็นละครใน “จักรี” คือละครในองค์พระมหากษัตริย์ และคัดเลือกเฉพาะสตรีรุ่นสาว มาแสดงเพียงเท่านั้น ทั้งนี้ยังมีร่องรอยอยู่ในกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง บทพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศฯ ในหนังสือประชุมวรรณคดีเรื่อง พระพุทธบาท ว่ามีนางละครร่วมในขบวนเสด็จ

เถาวัลย์พันไม้หย่อน	ลงมา
สวานั่งถีบชิงช้า	ห้วงห้อย
ทำเพลงวังเวงอา	รมณขึ้น
เสียงส่งเพราะดอกสร้อย	ฉำร้องละครเครง

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

จากหลักฐานดังกล่าวอาจมีความเป็นไปได้ว่า นางระบำในยุคปลายกรุงศรีอยุธยา อาจมีหน้าที่เพิ่มเติมคือต้องฝึกหัดการแสดงเป็นเรื่องเป็นราวคือละครเพิ่มอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งคงมีเรื่องอิเหนาเล็กพระนิพนธ์ใน เจ้าฟ้าหญิงกษัตริย์ และอิเหนาใหญ่ พระนิพนธ์ใน เจ้าฟ้าหญิงมกุฎ ซึ่งเป็นพระธิดาในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และเจ้าฟ้าสังวาล ที่ทรงนำเรื่องราวมาจากนางทาสีชาวขามมาเป็นเค้าโครงเรื่องขึ้น นอกจากนี้ยังแสดงเรื่องอนิรุทธิ์ โดยปรากฏหลักฐานอยู่ในประชุมเพลงยาวความเก่า ความว่า

ทั้งสมบูรณ์อยู่ในจุลจักรพรรดิ	ภิรมย์สวัสดิ์ร่วมราชโกษา
มาเร่ร่ำให้ทำที่ศรีสุตา	ทั้งอุส่าห์เปื้อนบิตจริตงาม
ไปฝึกฝนกันที่ต้นลำไยเก่า	ข้างลำเนาสรรเพชญ์ปราสาทสนาม

(กรมศิลปากร, 2565, vajirayana.org)

คำว่า “ศรีสุตา” คงหมายความว่า “นางศรีสุตา” ซึ่งเป็นชายาของพระอนิรุทธิ์ พระเอกของเรื่องทั้งนี้ในเพลงยาวดังกล่าว มีข้อควรสังเกต คือ การระบุถึงภูมิสถาน ที่ใช้ในการฝึกหัดละคร คือ ข้างพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท ทั้งนี้แม้ว่าการพ่อนรำจะเป็นงานหลัก แต่อาจด้วยชาติกำเนิดที่มาจากตระกูลสูง การมีส่วนในพระราชพิธีต่าง ๆ จึงถูกกำหนดเป็นหน้าที่อีกอย่าง ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในกฎมณเฑียรบาล สมัยกรุงศรีอยุธยา (กรมศิลปากร, 2505, หน้า 131) กำหนดให้เกณฑ์นางระบำเข้าร่วมในพระราชพิธี ต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีอินทราภิเษก ซึ่งมีความพิเศษกว่าพระราชพิธีอื่น ที่มีการกำหนดรูปแบบการแต่งกายของข้าราชการฝ่ายใน เรียงลำดับจากที่มีฐานะสูงสุดตั้งแต่ พระอรรคมเหสี จนถึงโสน โดยบรรดานางระบำนั้น มีรูปแบบเครื่องแต่งกายระบุไว้คือ “นางกำนัลนางระบำนายเรือน หนูนิกเกี้ยวแซม” (กรมศิลปากร, 2505, หน้า 133)

ยามว่างของนางระบำนั้น สันนิษฐานว่า คงใช้ไปกับการฝึกหัดตนเอง หรือถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการพ่อนรำให้กับผู้อื่น ตลอดจนอาจทำงานฝีมือตามที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในเอกสารสมัยหลังกรุงศรีอยุธยา ดังที่ผู้เขียนได้อธิบายไว้ในหัวข้อที่แล้ว เป็นต้น และถึงแม้ว่าตำแหน่งนางระบำหรือนางบำเรอจะเป็นผู้ใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์จริง แต่หากกระทำผิดหรือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไม่ซื่อตรงในกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ได้ระบุโทษไว้ เช่น “ผู้พระสนมออกเจ้านางกำนัล นางบำเรอหยกเครื่องจาในเรือนโสน ถ้าต้องพระราชอาษา หนัก เบา ส่งแก่ทะลวงฟัน” เป็นต้น มิมีการยกเว้นหรือสิทธิพิเศษเหนือบุคคลใดในกรุงศรีอยุธยา

บทสรุป

นางระบำ คือ ตำแหน่งหนึ่งในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา ที่มีบทบาทหน้าที่พ่อนรำ ดังปรากฏร่องรอยในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ โดยคุณสมบัติของผู้ที่เป็นนางระบำนั้น ในยุคสมัยหนึ่งอาจมีกฎเกณฑ์ที่ต้อง

คัดเลือกจากผู้ที่เป็นบุตรของเจ้าเมือง ขุนนาง หรือพ่อค้า ซึ่งเป็นผู้มีบทบาททางด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากระยะเวลาในการดำรงความเป็นราชธานี ของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา กว่า 400 ปี กฎเกณฑ์บางอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและคลี่คลายลง ประกอบกับหลักฐานประเภทบันทึกดินนั้น บางครั้งก็อาจพรรณนาเกินจริง ทั้งเรื่องชาติกำเนิด และรูปสมบัติ เพื่อช่วยเสริมสร้างให้วรรณกรรมสามารถสร้างภาพพจน์ที่งดงามแก่ผู้อ่าน โดยเฉพาะวรรณกรรมที่มีตัวละครเป็นอวตารภาคหนึ่งของพระนารายณ์ เช่น อนิรุทธคำฉันท์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแนวคิดเทวราชา ที่ยกย่องสถานะของพระมหากษัตริย์เสมือนอวตารภาคหนึ่งของพระนารายณ์ เช่นเดียวกัน เป็นต้น โดยอีกสาเหตุหนึ่งที่ต้องคัดเลือกจากกลุ่มบุคคลดังกล่าว อาจเป็นแนวคิดในการรักษาพระราชอำนาจให้มั่นคงยิ่งขึ้น กล่าวคือ บุตรีของผู้ที่มีอำนาจเหล่านี้ เป็นเสมือนหลักประกันของความจงรักภักดี รวมถึงมีส่วนช่วยในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ของความเป็นสมมติเทวตา และความชอบธรรมในการครอบครองราชสมบัติ โดยที่ในทางกลับกันหากบุตรีของกลุ่มคนเหล่านั้นได้รับความไว้วางพระราชหฤทัย หรือได้มีโอกาสถวายตัวเป็นพระภรรยาเจ้า กลุ่มคนดังกล่าวก็จะได้เลื่อนสถานะทางสังคม และมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกับพระมหากษัตริย์ รวมถึงยังมีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ นอกเหนือจากวิชาทางด้านการฟ้อนรำ ขับร้อง ดนตรี เช่น วิชาทางด้านอักษรศาสตร์ และวิชาช่างสตรี เป็นต้น

หน้าที่ของนางระบำนั้น นอกจากหน้าที่ในการถวายฟ้อนรำตามที่กำหนดในพระราชกิจ หรือตามพระราชอัธยาศัยแล้ว นางระบ่ายังมีหน้าที่ในการฟ้อนรำในพระราชพิธีต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการฟ้อนรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการฟ้อนรำถวายแก่พระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนขุนนางที่มาเข้าร่วมพิธี เช่น พระราชพิธีตรียัมปวาย พระราชพิธีบูชาภิเชก ซึ่งบางพระราชพิธี ยังกำหนดเป็นการฟ้อนรำร่วมกับการแสดงประเภทอื่น ๆ เช่น ระเบ็ง โมงครุ่ม และหนัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ที่เป็นเฉพาะกิจ เช่น การฟ้อนรำในงานออกพระเมรุ การฟ้อนรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีหน้าที่อื่น ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนรำ เช่น การเข้าเฝ้าในพระราชพิธีต่าง ๆ ตามกำหนด ดังที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในกฎมณเฑียรบาล เช่น การเข้าเฝ้าในพระราชพิธีอินทราภิเชก เป็นต้น ต่อมาเมื่อถึงช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา เมื่อเกิดละครขึ้นข้างในราชสำนัก การฝึกหัดและออกแสดงละคร อาจเป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่เพิ่มเติมขึ้นจากสมัยต้นกรุง ทั้งนี้การศึกษาค้นคว้าดังกล่าวยังไม่ใช่อุปสรรคของข้อเท็จจริงทั้งหมด ในอนาคตหากมีการค้นพบร่องรอยใหม่ ข้อสันนิษฐานบางอย่างในบทความนี้ ควรนำกลับมาพิจารณาอีกครั้ง เพื่อให้การศึกษาภาพสถานะและบทบาทของนางระบำในราชสำนักกรุงศรีอยุธยามีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยผู้เขียนมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง หากองค์ความรู้ดังกล่าวในบทความ จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า และการเรียนการสอนทางด้านประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และนาฏดุริยางคศาสตร์ ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อการนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐาน และการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ศิลปิน ในการฟื้นฟู สร้างสรรค์งานดนตรี และนาฏศิลป์จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติสืบไป

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2505). กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 1). พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
- _____. (2523). **อนิรุทธคำฉันท์**. ค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2565 จาก vajirayana.org
- _____. (2531). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1**. ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org
- _____. (2533). **วรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรี เล่ม 2**. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org
- _____. (2534). **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม**. ค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2565, จาก vajirayana.org
- _____. (2547). **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์
- _____. (2555). **ไตรภูมิภควัตถุ**. ค้นเมื่อ 21 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org
- _____. (2561). **บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี**. ค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2565 จาก vajirayana.org
- _____. (2565). **โคลงทวาทศมาส**. ค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org
- _____. (2565). **บทละคร ชุดเบ็ดเตล็ด ในเรื่องรามเกียรติ์**. ค้นเมื่อ 28 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org
- _____. (2565). **บทละครเรื่องรามเกียรติ์**. ค้นเมื่อ 28 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org
- _____. (2565). **ประชุมวรรณคดีเรื่อง พระพุทธบาท**. ค้นเมื่อ 19 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org
- _____. (2565). **สมุทรโฆษ คำฉันท์**. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2471). **ประวัติเจ้าจอมมารดาทัตติมา รัชกาลที่ 5 กับ สุภาสิตทุกคตะสอนบุตร**. ค้นเมื่อ 21 มิถุนายน 2565 จาก vajirayana.org
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2565). **ผลการค้นหา “บำเรอ”**. ค้นเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2565 จาก dictionary.orst.go.th
- ลาธุแบร์. (2457). **จดหมายเหตุลาธุแบร์ พงศาวดารสยามครั้งกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช**. พระนคร: ปรีดาภัย
- วชิรญาณ. (2457). **เรื่องนางนพมาศ หรือตำหรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ**. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org
- _____. (2459). **เพลงยาวเล่นว่าความ**. ค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2565, จาก vajirayana.org

- ศุภสุตา ปรีเปรมใจ. (2566, 18 กุมภาพันธ์). อาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์. คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. สัมภาษณ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2551). **ร้องรำทำเพลง: ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์
- อุบล เทศทอง. (2561). **คำยืมภาษาเขมรในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น**. กรุงเทพฯ: Veridian E-
Journal Silpakorn University, 11(1), 1340.

บันทึกประวัติลำตัดอยุธยา: ภูมิสาระในเพลงแปลงลำตัดชมเมืองของไฟโซบ เสียงทอง

A Historical Record of Ayutthaya Lamtat: Lamtat Parody Songs of Phaisop Siangthong

อชิชนัน สิงหตระกูล / Athichanan Singhtragul

ครูกระบวนการ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Teacher, Thammasat Secondary School, Faculty of Learning Sciences and Education, Thammasat University

วันที่รับบทความ 21 พฤศจิกายน 2565 / แก้ไขบทความ 9 กุมภาพันธ์ 2566 / ตอรับบทความ 21 มีนาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อบันทึกประวัติลำตัดอยุธยา และเพื่อแสดงบทบาทการเป็นสื่อสร้างสรรค์ของเพลงแปลงลำตัด โดยวิเคราะห์เพลงแปลงลำตัดชมเมืองของไฟโซบ เสียงทอง 2 ส่วน คือ เพลงแปลงชมประเทศทั่วโลก และเพลงแปลงชมจังหวัดในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า คณะลำตัดไฟโซบ เสียงทองเน้นความสนุกสนานผ่านการร้องเพลงแปลง และอาจเป็นลักษณะเด่นของไฟโซบ เสียงทอง เพลงแปลงลำตัดชมเมืองดังกล่าวได้บันทึกประเทศทั่วโลกไว้กว่า 180 ประเทศ และจังหวัดในประเทศไทย 75 จังหวัด โดยเรียงลำดับตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ได้อย่างมีระบบคิด นอกจากนี้ยังปรากฏบทบาทสำคัญ 2 ด้าน คือ บทบาทด้านสังคม ได้บอกตำแหน่งที่ตั้งโดยสังเขป บอกสถานที่สำคัญ บอกลักษณะสำคัญบางประการ บอกเหตุการณ์สำคัญ รวมทั้งบันทึกความเปลี่ยนแปลงของประเทศและเมืองหลวงในโลก ส่วนบทบาทด้านภาษา ได้แสดงให้เห็นความเข้าใจในการถ่ายทอดเสียงชื่อประเทศและเมืองหลวง รวมถึงการเลือกใช้กลวิธีนามนัยสื่อแทนชื่อจังหวัดได้อย่างน่าสนใจ

คำสำคัญ : ลำตัดอยุธยา เพลงแปลง การชมเมือง ภูมิสาระ

Abstract

The main purposes of this article were 1) to record the history of Ayutthaya Lamtat and 2) to illustrate the roles as a creative medium of Lamtat parody songs. Two Lamtat parody songs composed by Phaisop Siangthong – the first was about international sightseeing and the other involved Thai provincial one – were analyzed. The results revealed that the Phaisop Siangthong's Lamtat group emphasized amusement as their distinctive characteristic through singing parodies. Systematically sorted according to geographical areas, 180 countries were mentioned in the first song, and 75 Thai provinces were included in the other. Concerning the roles as a creative medium, two

aspects were found: social and linguistic. As for the social aspect, famous tourist attractions, together with their brief locations and some prominent characteristics, significant events, national changes and world capitals were stated. With regard to the linguistic aspect, the songs demonstrated a deep understanding of how to transcribe the names of countries and capitals, as well as the interesting use of a metonymic strategy instead of mentioning the province names directly.

Keywords : Ayutthaya Lamtat, Parody Song, Sightseeing, Content

บทนำ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีลักษณะพหุวัฒนธรรม ตามประวัติศาสตร์ครั้งกรุงศรีอยุธยาปรากฏการตั้งถิ่นฐานของชนชาติต่าง ๆ อาทิ ลาว มอญ เขมร เวียดนาม พม่า แขก ฝรั่ง และคนชายขอบ (กะเหรี่ยง ลัวะ เงี้ยว และกูย) (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), 2550, หน้า 136-176) และปรากฏการตั้งถิ่นฐานขึ้นเป็นชุมชน เช่น ชุมชนชาวจีน ชุมชนชาวญี่ปุ่น ชุมชนชาวมุสลิม ชุมชนชาวโปรตุเกส ชุมชนชาวฝรั่งเศส ชุมชนชาวฮอลันดา ชุมชนชาวอังกฤษ เป็นต้น โดยเฉพาะชนชาติมุสลิมนั้นมีความหลากหลายทั้งนิกาย ศาสนาและถิ่นที่มา ทำให้มีประชากรเชื้อสายมุสลิมสืบต่อมาถึงปัจจุบัน และยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้อย่างเหนียวแน่น

ชาวมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาคงจะได้รับอิทธิพลการเล่นศิลปะการแสดงชนิดหนึ่งมาจากชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร คือ ลำตัด “เป็นการแสดงที่เป็นทำนองเพลงที่ชายหญิงร้องโต้ตอบกัน ด้วยถ้อยคำที่เผ็ดร้อน ชวนคิด ชวนขัน มีรำนะนาเป็นดนตรีประกอบ” (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, 2564, หน้า 9) ปรากฏคณะลำตัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาขึ้นหลายคณะซึ่งก่อตั้งมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งในกลุ่มชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ อาทิ คณะบุญชู อยุธยา คณะแม่ไสว อยุธยา คณะชาญชัย ศิษย์หวังเต๊ะ คณะสมาน เสียงทอง คณะไพรัช บ่อตาโล่ คณะไพฑูย์ เสียงทอง คณะแม่จรัญ เสียงทอง คณะจรัญ บ่อตาโล่ คณะส.บงกช คณะรวมมิตรพระนคร คณะปรีชา ภาณุพงศ์ คณะสุริยา เสียงพิน คณะหวังเล็ก เสียงทอง และยังปรากฏลำตัดชาวอยุธยาที่มีชื่อในคณะลำตัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เช่น แม่ไสว อยุธยา แม่มะลิ อยุธยา ปรีชา เอี่ยมสักขี ภาณุพงศ์ นิลพฤษ สุชาติ เสียงทอง หวังเล็ก เสียงทอง ไพรินทร์ อยุธยา จันท์เพ็ญ อยุธยา ต้อย อยุธยา พนม อยุธยา เป็นต้น

ความแพร่หลายของคณะลำตัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานำมาซึ่งความหลากหลายของรูปแบบการแสดงลำตัดด้วย บางคณะอาจเน้นความไพเราะอ่อนหวานผ่านเพลงลอย บางคณะอาจเน้นความดุ้นผ่านการว่ากลอนลำตัดโต้ตอบในกระตู้ต่าง ๆ บางคณะอาจเน้นความตลกขบขันผ่านบทสนทนาหรือการร้องเพลงแปลงซึ่งเป็นที่นิยมในการแสดงลำตัดหลายคณะ ส่วนมากจะเน้นความขบขัน สองแง่สามง่าม เพลงแปลงจำนวนมากของไพฑูย์ เสียงทอง เจ้าของคณะลำตัดไพฑูย์ เสียงทอง ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาก็มีลักษณะดังกล่าวเช่นกัน ทว่าได้พบเพลงแปลงชุดหนึ่งที่มีเนื้อหาในลักษณะ

“ชมเมือง” โดยประมวลชื่อประเทศและเมืองหลวงรอบโลกไว้สำนวนหนึ่ง และประมวลชื่อจังหวัดในประเทศไทยไว้อีกสำนวนหนึ่ง ซึ่งบันทึกเหตุการณ์แสดงไว้ในการแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ครั้งที่ 961 การแสดงลำตัดจากอยุธยา “คณะไฟโฉบ เสียงทอง” ทำการแสดงเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 เผยแพร่อีกครั้งเมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ.2565

เพลงแปลงลำตัดชมเมืองทั้งสองสำนวนนั้นได้แสดงถึงภูมิปัญญาและความสนใจใคร่รู้ของศิลปินพื้นบ้านลำตัดอย่างไฟโฉบ เสียงทองไว้อย่างน่าสนใจ สมศรี อยุธยา เพื่อนศิลปินลำตัดได้กล่าวว่า “เล่นลำตัดมาด้วยกัน 20 30 ปี ไม่เคยชมไฟโฉบ วันนี้ขอชมหน่อย เพลงอันนี้ที่เขาแต่งนั้นะ เขานั่งดูชาวจดทุกวัน ทุกคืนเลย ประเทศแต่ละประเทศ ๆ จนได้ครบอย่างนี้ ยกย่องเลย” (ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ, 2565, <https://www.youtube.com/watch?v=G1mLpsaZujI>)

เพลงแปลงลำตัดของไฟโฉบ เสียงทองจึงควรค่าสำหรับการย้อนรำลึกถึงภูมิสาระที่บรรจุกอยู่ในบทประพันธ์นั้น เพื่อบันทึกภูมิรู้ของศิลปินพื้นบ้านลำตัด ไฟโฉบ เสียงทอง และเพื่อเป็นเครื่องแสดงถึงบทบาทศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำตัดที่สามารถยกระดับสู่การเป็นสื่อสร้างสรรค์สำหรับการเรียนรู้สาระต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจ การศึกษานี้ได้วิเคราะห์การสร้างสรรคบทประพันธ์เพลงแปลงลำตัดชมเมืองของไฟโฉบ เสียงทอง 2 สำนวน คือ เพลงแปลงชมประเทศทั่วโลก และเพลงแปลงชมจังหวัดในประเทศไทย

1. ภูมิหลังของลำตัดไฟโฉบ เสียงทอง

ไฟโฉบ เสียงทอง (สะกดตามคำบอกของเจ้าของชื่อ) ได้ให้สัมภาษณ์ถึงประวัติของตนไว้ในการแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ครั้งที่ 961 การแสดงลำตัดจากอยุธยา “คณะไฟโฉบ เสียงทอง” (ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ, 2565, <https://www.youtube.com/watch?v=G1mLpsaZujI>) และในฉบับต้นนอกแขก สรุปลักษณะของไฟโฉบ เสียงทองได้ว่า ไฟโฉบ เสียงทอง นามสกุลจริง พาชอ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2483 ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพี่น้องรวม 5 คน มีพี่สาวที่เล่นลำตัดเช่นเดียวกัน คือ จริญญา เสียงทอง ไฟโฉบ เสียงทองเริ่มหัดการเล่นลำตัดราวอายุ 14 ปีจากไฟเราะ เสียงทอง (ไฟเราะ มีนสะมัน) ลำตัดชาวบางบัวทองผู้เป็นพี่เขย เจ้าของนามคณะและนามสกุลในวงการว่า “เสียงทอง” เนื่องจากเล่นลำตัดประชันที่สนามหลวงติดต่อกันหลายคืนโดยเสียงไม่แผ่ว ผู้ที่เป็นลูกศิษย์ไฟเราะ เสียงทองจะได้รับอนุญาตให้ใช้นามสกุลเสียงทองในการแสดง ไฟโฉบ เสียงทอง กล่าวถึงประวัติและวิชาชีพของตนไว้ในฉบับต้นนอกแขก ดังนี้

“... สวัสดิ์ครับท่านผู้ฟัง ไฟโฉบอายังจะมาบอกให้
มีงานได้โปรดเรียกหา ไฟโฉบจะมาวาดลวดลาย
มีงานกฐินหรืองานผ้าป่า โปรดไปหากระผมให้ได้
แล้วท่านจะไม่ผิดหวัง ไฟโฉบอายังแสดงไวไฟ
ลำตัดแสดงซ้ำ ๆ ชาวสวนแม่ค้าชอบกันเมื่อไหร่

ทุกท่านอย่าเพิ่งหลีกหลบ ผมไฟโซ๊็บจะมารับใช้
ผมเป็นแขกแปลกภาษา วันนี้ผมมาไม่ไกลไม่ไกล
ทุกท่านอย่าเพิ่งละเลย เสียงทองตัวเดียวไม่เคยแพ้ใคร
บ้านอยู่อยุธยา จะไปจะมาก็ไม่ไกลไม่ไกล
สานุศิษย์ประดิษฐ์เหมือนครุ มิตรหมู่เคยเห็นลวดลาย
ต้องการก็โปรดไปหา อยุธยาณะประตูลัย
พยายามถามหา สนนราคาก็ไม่เป็นไร
สนนราคาเรว่ากัน ไปถึงบ้านกระผมให้ได้
บ้านผมผมจะแนะนำ เลขที่ยี่สิบสามตามคำบรรยาย
ประตูลัยหมู่ที่สาม โทรไปถามก็ยังได้ . . .
ฮัลเลวังกา อยุธยาประตูลัย”

(ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ, 2565,

<https://www.youtube.com/watch?v=G1mLpsaZuji>)

ในลำดับตอนออกแขกข้างต้นทำให้เห็นว่า ไฟโซ๊็บ เสียงทอง เป็นชาวไทยมุสลิม เป็นชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยกำเนิด สถานที่ติดต่อการแสดงอยู่ที่บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 3 ตำบลประตูลัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รับงานแสดงทั่วไป อาทิ งานทอดกฐิน งานทอดผ้าป่า นอกจากนี้ยังกล่าวว่า คณะไฟโซ๊็บ เสียงทองนั้นมีลักษณะการเล่นฉับไว สนุกสนานตามความพึงพอใจของผู้ชมอีกด้วย ในปัจจุบันมีทายาทสืบทอดการเล่นลำดับต่อรวมถึงสืบทอดบทประพันธ์เพลงแปลงชมเมืองของไฟโซ๊็บ เสียงทอง คือ หวังเล็ก เสียงทอง ผู้เป็นหลานน้าและเป็นหัวหน้าคณะลำดับต่อหวังเล็ก เสียงทอง

ภาพที่ 1 ไฟโซ๊็บ เสียงทอง

ที่มา: ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ

ภาพที่ 2 ไฟโซ็บ เสียงทอง และหวังเล็ก เสียงทอง

ที่มา: ลำตัด หวังเล็ก เสียงทอง

ลำดับการแสดงของคณะลำตัดไฟโซ็บ เสียงทองตามที่ปรากฏในการแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ครั้งที่ 961 การแสดงลำตัดจากอยุธยา “คณะไฟโซ็บ เสียงทอง” ทำการแสดงเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 (ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ, 2565, <https://www.youtube.com/watch?v=G1mLpsaZujI>) มีดังนี้

1. โหมโรงกลองรำมะนา
2. ขึ้นหน้ากลองร้องบันตนออกแขก
3. ฝ่ายชายคนแรกขึ้นว่าลำออกตัว
4. ฝ่ายชายคนที่สองขึ้นว่าลำออกตัวและว่าลำสาต
5. ฝ่ายชายร้องเพลงลอยลง
6. ฝ่ายหญิงคนแรกร้องเพลงลอยขึ้น
7. ฝ่ายหญิงคนที่สองขึ้นว่าลำออกตัวและว่าลำว่า
8. ฝ่ายหญิงคนที่สามขึ้นว่าลำว่า
9. ฝ่ายชายคนที่สองร้องเพลงแปลงชมประเทศทั่วโลก (เพลงล่องใต้)
10. ฝ่ายชายฝ่ายหญิงร้องเพลงแปลง (เพลงเล็กแล้วคะ)
11. ฝ่ายหญิงฝ่ายชายร้องออกภาษาแขก
12. ฝ่ายชายคนที่สองร้องเพลงแปลงชมจังหวัดในประเทศไทย (เพลงล่องใต้)
13. ฝ่ายหญิงฝ่ายชายร้องเพลงแปลง (เพลงน้องพร)

14. ฝ่ายหญิงฝ่ายชายร้องเพลงแปลง (เพลงแวนวิเศษ)

15. ฝ่ายชายร้องเพลงเรือ

16. ฝ่ายชายฝ่ายหญิงร้องเพลงฉ่อย

17. ฝ่ายชายคนที่สองร้องแห่ล่อวยพร

18. กลองรำมะนาलगलग

จากลำดับการแสดงหลัก ๆ ข้างต้นจะเห็นว่า คณะลำตัดไฟโซ๊บบ เสียงทองเน้นความสนุกสนานผ่าน การร้องเพลงแปลงบ่อยครั้ง นอกจากจะร้องโต้ตอบขนาดยาวถึง 4 เพลงแล้ว ยังร้องแทรกสั้น ๆ เป็นระยะ อีกด้วย การแต่งและการใช้เพลงแปลงจึงอาจเป็นลักษณะเด่นของไฟโซ๊บบ เสียงทองและคณะลำตัดไฟโซ๊บบ เสียงทอง ทั้งอาจเป็นความชำนาญที่มีผลต่อการแต่งเพลงแปลงลำตัดชมเมืองที่นำมาศึกษาทั้งสองสำนวน โดยเพลงแปลงลำตัดชมเมืองทั้งสองสำนวน คือ เพลงแปลงลำตัดชมประเทศทั่วโลกและเพลงแปลงลำตัดชม จังหวัดในประเทศไทย แปลงมาจากเพลง “ล่องใต้” ประพันธ์คำร้องโดย พยงค์ มุกดา สังกัดได้จากการที่เพลง แปลงดังกล่าวขึ้นต้นไว้เหมือนกับเพลงล่องใต้ว่า “ล่องใต้ไปจนเปลี่ยว ท่องเที่ยวเอเชียและยุโรป...” และ “ล่องใต้ ไปเหนือจนเหงื่อโซมกาย ท่องเที่ยวไปในเมืองสำราญ...”

2. ภูมิศาสตร์ประเทศและจังหวัดในเพลงแปลงลำตัดชมเมืองของไฟโซ๊บบ เสียงทอง

ไฟโซ๊บบ เสียงทอง แต่งเพลงแปลงชมเมืองไว้สองสำนวน ได้แก่ เพลงแปลงชมประเทศทั่วโลก และ เพลงแปลงชมจังหวัดในประเทศไทย โดยกล่าวถึงประเทศทั่วโลกที่สามารถสืบค้นข้อมูลปัจจุบันได้ทั้งสิ้น 183 ประเทศ และกล่าวถึงจังหวัดในประเทศไทย 75 จังหวัด (รวมกรุงเทพมหานคร) ทั้งนี้ชื่อประเทศ เมืองหลวง และจังหวัดที่ปรากฏในเพลงแปลงข้างต้นเป็นข้อมูล ณ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นปีที่บันทึกเทป การแสดง

2.1 ภูมิศาสตร์ประเทศทั่วโลก

เพลงแปลงลำตัดชมประเทศทั่วโลก ปรากฏชื่อประเทศต่าง ๆ โดยประมาณ 183 ประเทศ (เรียง ตามลำดับที่ปรากฏในเพลง) ได้แก่ ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ อินโดนีเซีย เมียนมาร์ (พม่า) ลาว กัมพูชา เวียดนาม ทิเบต บังกลาเทศ จีน อัฟกานิสถาน บราซิล จีนคณะชาติ (ไต้หวัน) อินเดีย ลิเบีย ตุรกี ไซปรัส ชูแดน ปากีสถาน เซียร์ราลีโอน ฮอนดูรัส ซาอุดีอาระเบีย อิหร่าน คองโก ศรีลังกา แคเมอรูน ญีปุ่น เกาหลีใต้ เกาหลีเหนือ อังกฤษ ไอร์แลนด์ สกอตแลนด์ เอลซัลวาดอร์ ตูนิเซีย คูเวต ออสเตรเลีย ปารากวัย บรูไน อิสราเอล อียิปต์ โซเวียต โดมินิกัน อิตาลี สวีเดน ฟิจิ จอร์แดน อิรัก สเปน กรีซ โปแลนด์ ฝรั่งเศส โปรตุเกส เลบานอน เม็กซิโกชิลี โมร็อกโก โรดเซีย เดนมาร์ก เช็กโก-สโลวาเกีย มาเลเซีย ออสเตรเลีย ตุนิเซีย ซาอุดีอาระเบีย โปแลนด์ โอมาน แอลจีเรีย มอริเตเนีย ยูกันดา เคนยา อาร์เจนตินา ซามัว นิการา กัว เทอร์เมนี กาบอง ตรินิแดด มาลาวี มาลี อังการี เปรู อาหรับ-เอมิเรต เยเมน เบลเยียม ไอร์แลนด์เหนือ-

ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สตูล ตรัง พังงา กระบี่ ภูเก็ต พัทลุง สงขลา ยะลา นราธิวาส ภูเก็ต และปัตตานี

จากลำดับข้างต้นจะพบว่า ไฟโซบิ เสียงทองวางลำดับการกล่าวถึงจังหวัดในประเทศไทยอย่างมีระบบ โดยเลือกกล่าวถึงจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ตามลำดับ หากพิจารณาประกอบกับแผนที่ประเทศไทยจะเห็นถึงการพิจารณา ลำดับจังหวัดในเพลงแปลงได้สอดคล้องกับตำแหน่งที่ตั้งจริงตามแผนที่ประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าหากไม่มีภาพแผนที่ประเทศไทยก็สามารถจินตนาการภาพตำแหน่งที่ตั้งจังหวัดต่าง ๆ ได้ตามเนื้อหาในเพลงแปลง ลำดับจังหวัดในประเทศไทยของไฟโซบิ เสียงทอง

ภาพที่ 3 แผนที่ประเทศไทย

ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี

ในเพลงแปลงลำดับจังหวัดในประเทศไทย ไม่พบการกล่าวถึงจังหวัด “เลย” และ “บึงกาฬ” ซึ่งเข้าใจได้ว่า จังหวัดบึงกาฬเพิ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2554 หลังการแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ครั้งที่ 961 การแสดงลำตัดจากอยุธยา “คณะไฟโซบิ เสียงทอง” นานถึง 12 ปี จึงไม่มีการกล่าวถึงในเวลานั้น ส่วนการไม่กล่าวถึงจังหวัดเลยนั้นยังเป็นข้อที่น่าพิจารณาว่าเป็นเพราะเหตุใดเพราะจังหวัดเลยนั้นตั้งขึ้นมาเป็นระยะเวลาแล้วตั้งแต่รูปแบบเมืองจนมาสู่รูปแบบจังหวัด

เพลงแปลงลำดับจังหวัดทั้งสองสำนวนนี้นับว่าบันทึกและเรียบเรียงข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างตรงตามความเป็นจริง นอกจากความบันเทิงแล้ว ยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์เป็นสื่อการเรียนรู้

ได้ เช่น ประกอบกระบวนการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ประเทศไทย และภูมิศาสตร์โลก เพลงแปลงลำตัด
ชมเมืองทั้งสองสำนวนถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญในฐานะวรรณกรรมประกอบการแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลาง
ทั้งในแง่สังคมและกลวิธีสร้างสรรค์บทประพันธ์

3. บทบาทของเพลงแปลงลำตัดชมเมืองของโฟ๊ซบ เสียงทอง

เพลงแปลงลำตัดชมเมืองทั้งสองสำนวนนี้มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านสังคมที่แสดงถึงการรวบรวม
ข้อมูลมาเรียบเรียงอย่างมีสาระ และในด้านภาษาที่แสดงกลวิธีประพันธ์อย่างน่าสนใจ ควรแก่การบันทึกไว้
เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมประกอบการแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ดังต่อไปนี้

3.1 บทบาทด้านสังคม

เพลงแปลงลำตัดชมเมืองทั้งสองสำนวนมีบทบาทด้านสังคมใน 5 ลักษณะ คือ บอกที่ตั้งของประเทศ
ต่าง ๆ โดยสังเขป บอกสถานที่สำคัญที่โดดเด่นในประเทศหรือดินแดนนั้น บอกลักษณะสำคัญบางประการ
บอกเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเทศนั้น ๆ และยังทำให้ทราบว่าบางประเทศมีการปรับเปลี่ยน
เมืองหลวง หรือมีทั้งเมืองหลวงทางการเมืองและเมืองหลวงทางสังคมศาสตร์ เป็นภูมิสาระทางด้านภูมิศาสตร์
ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้อ่านเนื้อหาในคำประพันธ์เหล่านี้ นอกเหนือจากความบันเทิงที่ได้รับ

3.1.1 การบอกตำแหน่งที่ตั้งโดยสังเขป

เพลงแปลงลำตัดชมประเทศทั่วโลกและเพลงแปลงลำตัดชมจังหวัดในประเทศไทยกล่าวถึง
ตำแหน่งที่ตั้งของประเทศหรือจังหวัดอย่างสังเขป โดยอิงพื้นที่หรือเมืองที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อให้จินตนาการได้
ว่า เมืองที่กล่าวถึงนั้นน่าจะตั้งอยู่บริเวณใด ดังตัวอย่าง

“อิรักกรุงแบกแดด อยู่ในละแวกอาหรับ มองเห็นเป็นดับ มีชาวอาหรับ
หลายแคว้น”

ข้อความข้างต้นกล่าวว่า ประเทศอิรัก มีเมืองหลวงชื่อว่ากรุงแบกแดด ตั้งอยู่ในพื้นที่ของชาว
อาหรับซึ่งอยู่ในแถบตะวันออกกลาง ประเทศเหล่านั้นล้วนมีวัฒนธรรมร่วมกัน

“บุรีรัมย์ผมจำไว้ชิน ใกล้กับถิ่นเมืองย่าโม”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นวิธีจดจำของผู้แต่งว่า จังหวัดบุรีรัมย์อยู่ติดกับจังหวัดนครราชสีมา

3.1.2 การบอกสถานที่สำคัญ

เพลงแปลงลำตัดชมจังหวัดในประเทศไทย ปรากฏการบอกเล่าสถานที่สำคัญในจังหวัดชัยนาทอัน
เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่นิยมกัน คือ เชื้อนเจ้าพระยา ว่า “จังหวัดชัยนาทนี้หนาเชื้อนเจ้าพระยาวิดี” ซึ่งเชื้อน
เจ้าพระยาแห่งนี้มีความสำคัญด้วยเป็นเชื้อนทอน้ำแห่งแรกของประเทศไทย มีบทบาทสำคัญในด้าน

ชลประทานและเกษตรกรรมในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2565, <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/เชื่อนเจ้าพระยา>) เป็นที่รู้จักกันทั่วไป และเป็นสถานที่ยอดนิยม จึงนำมาบรรจุไว้ในคำประพันธ์ด้วย

3.1.3 การบอกลักษณะสำคัญบางประการ

เพลงแปลงลำตัดชมประเทศทั่วโลกและเพลงแปลงลำตัดชมจังหวัดในประเทศไทยได้แสดงลักษณะสำคัญทางสังคมบางประการของบางเมืองหรือบางจังหวัดไว้ด้วย ดังตัวอย่าง

“เกาหลีเหนือกรุงเปียงยาง เอนไปทางคอมมิวนิสต์”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ประเทศเกาหลีเหนือนั้นมีรูปแบบการปกครองแบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ การบันทึกข้อมูลนี้ทำให้ได้รู้ข้อมูลพื้นฐานด้านการปกครองของประเทศนั้น ๆ ได้ชัดเจน

“จังหวัดปัตตานีมุสลิมมีกายกอง”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่มีชาวมุสลิมอยู่เป็นจำนวนมาก ในความเป็นจริงพื้นที่จังหวัดภาคใต้มีชาวมุสลิมเป็นจำนวนมากในหลายจังหวัด การกล่าวถึงอย่างเฉพาะเจาะจงอาจเป็นเพราะว่าชาวมุสลิมปัตตานีในอดีตมีความเชื่อมโยงเรื่องการเล่นกลองรำมะนา ซึ่งพัฒนาการมาเป็นลำตัดในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จึงได้กล่าวถึงไว้อย่างน่าสนใจเป็นพิเศษ

3.1.4 การบอกเหตุการณ์สำคัญ

เพลงแปลงลำตัดชมประเทศทั่วโลกและเพลงแปลงลำตัดชมจังหวัดในประเทศไทยได้กล่าวให้เห็นเหตุการณ์สำคัญของบางประเทศที่เป็นที่รับรู้ร่วมกันของชาวโลก ดังตัวอย่าง

“กรุงเบรุตเลบานอน เป็นนครสันติภาพไม่มี ไม่มีความสงบ คอยรุกรบกันอยู่
ทุกปี ขอบยิงกันเสียจริงฮิในพื้นที่อ่าวเปอร์เซีย”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ประเทศเลบานอนซึ่งมีกรุงเบรุตเป็นเมืองหลวงในช่วงเวลาก่อนหน้านั้น เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบภายในประเทศในลักษณะสงครามกลางเมืองโดยเป็นสงครามที่สัมพันธ์กับกลุ่มเชื้อชาติและศาสนาของประเทศในบริเวณพื้นที่อ่าวเปอร์เซีย

“นั่นหนองบัวลำภูตามไปดูเพราะสนใจ ทราบข่าวกล่าวไว้แยกมาใหม่จังหวัดนั้น
จังหวัดสระแก้วก็แยกมาแล้วอยู่ใกล้รัฐ”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า จังหวัดหนองบัวลำภูและจังหวัดสระแก้วนั้นเป็นจังหวัดที่ตั้งขึ้นใหม่ในช่วง พ.ศ.2542 การบันทึกข้อมูลนี้เป็นประโยชน์ที่ทำให้ทราบถึงช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนทางการปกครองของประเทศไทยอย่างชัดเจน

3.1.5 การบันทึกความเปลี่ยนแปลงของประเทศและเมืองหลวง

เพลงปลงลำตัดชมประเทศทั่วโลกและเพลงปลงลำตัดชมจังหวัดในประเทศไทยยังเป็นหมุดหมายสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองของบางประเทศได้ด้วย สามารถเป็นจุดเชื่อมต่อการค้นคว้าประวัติศาสตร์ประเทศต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่าง

“พมานะร่างกุ้ง”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในเวลานั้นประเทศเมียนมามีเมืองร่างกุ้งหรือย่างกุ้งเป็นเมืองหลวง และเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศ ต่อมา พ.ศ.2543 จึงได้เปลี่ยนเมืองหลวงเป็นกรุงเนปีดอจนถึงปัจจุบัน

“เวียดนามเหนือได้รวมกันได้แล้วหนา รบหนัก ๆ มันชักล่า เมืองหลวงชื่อว่า
กรุงโฮจิมินห์”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ประเทศเวียดนามนั้นในอดีตเคยแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ประเทศ คือ ประเทศเวียดนามเหนือและประเทศเวียดนามใต้ มีรูปแบบการปกครองที่ต่างกัน ภายหลังเวียดนามเหนือได้รวมเวียดนามใต้เข้าเป็นสาธารณรัฐเวียดนาม ปกครองด้วยพรรคคอมมิวนิสต์ถึงปัจจุบัน

“กรุงเอเดนแห่งเยเมน”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ประเทศเยเมนในความรู้ช่วงเวลานั้นเป็นที่เข้าใจว่ากรุงเอเดนเป็นเมืองหลวง ในขณะที่ความเป็นจริงประเทศเยเมนมีกรุงซานาเป็นเมืองหลวงมาเป็นเวลานาน และเพิ่งประกาศตั้งกรุงเอเดนเป็นเมืองหลวงชั่วคราวเมื่อเกิดความไม่สงบภายในประเทศเมื่อพ.ศ. 2558 น่าสนใจว่า เหตุที่ระบุชื่อเมืองหลวงชั่วคราวแทนเมืองหลวงในความเป็นจริง อาจเกิดจากการรับข่าวสารที่นำเสนอภารกิจของผู้นำประเทศที่ย้ายที่ตั้งมาสู่เมืองหลวงชั่วคราวในเหตุการณ์ภายในประเทศเยเมนในช่วงเวลานั้น

“กรุงปรากเช็กโก-สโลวาเกีย”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บทประพันธ์นี้ยังบันทึกความรู้เดิมถึงชื่อ ประเทศเช็กโก-สโลวาเกีย อันมีกรุงปรากเป็นเมืองหลวง ซึ่งในความเป็นจริงก่อนหน้าบันทึกเทปการแสดง 6 ปี คือ ใน พ.ศ. 2536 ได้มีการประกาศแยกประเทศเช็กโก-สโลวาเกียออกเป็นสองประเทศ คือ ประเทศเช็กและ

ประเทศสโลวาเกียแล้ว โดยประเทศเช็กมีกรุงปรากเป็นเมืองหลวง และประเทศสโลวาเกียมีกรุงบราติสลาวาเป็นเมืองหลวง

จากข้อมูลข้างต้นทั้งหมดเห็นได้ว่า เพลงแปลงลำตัดชมเมืองของไพฑูริย์ เสียงทองนั้นมีคุณประโยชน์ที่ได้บันทึกเหตุการณ์ทางระบบการปกครองและเหตุการณ์เกี่ยวกับรัฐในโลกไว้อย่างกระชับ ชัดเจน แสดงข้อมูล แทรกความคิดเห็น สามารถเป็นตัวบท (Text) ที่สำคัญต่อการศึกษาสังคมในแง่มุมการรับรู้ทางการเมืองของกลุ่มประชาชนในประเทศไทยในช่วงเวลาหนึ่งได้เป็นอย่างดี

3.2 บทบาทด้านภาษา

เพลงแปลงชมเมืองทั้งสองสำนวนยังมีบทบาทด้านภาษาในสองลักษณะ คือ แสดงการออกเสียงชื่อประเทศและเมืองหลวงทั่วโลกตามความเข้าใจในสมัยนั้น ทั้งยังปรากฏกลวิธีทางภาษาด้วยการใช้นามนัยแทนการกล่าวชื่อจังหวัดโดยตรงด้วย

3.2.1 การออกเสียงชื่อประเทศและเมืองหลวง

เพลงแปลงลำตัดชมประเทศทั่วโลกปรากฏการออกเสียงชื่อประเทศและเมืองหลวงที่ต่างจากปัจจุบัน อธิบายให้เห็นชัดเจนผ่านการเทียบชื่อภาษาอังกฤษ ชื่อจากการถ่ายทอดเสียง (Transcription) จากเทปการแสดง และชื่อที่เป็นรูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

ชื่อประเทศหรือเมืองหลวง	ถ่ายทอดเสียงจากเพลงแปลง	รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน
Angola	อัง-โก-ล่า	แองโกลา
Argentina	อา-เยน-ติ-น่า	อาร์เจนตินา
Cameroon	แคม-รุน, คา-มา-รุน	แคเมอรูน
Kabul	กา-บุณ	คาบูล
Portuguesa	เปอ-ตุ-เกด	โปรตุเกส
Sierra Leone	ชา-รา-นี-ออน	เซียร์ราลีโอน
Uganda	อุ-กัน-ด้า	ยูกันดา

ตารางที่ 1 การถ่ายทอดเสียงชื่อประเทศหรือเมืองหลวง

จากการศึกษาพบว่า ส่วนมากปรากฏการออกเสียงเลื่อนไปจากภาษาต้นฉบับ เช่น [แอง] เป็น [อัง] [อาเจน] เป็น [อาเยน] [โปร] เป็น [เปอ] เป็นต้น อาจเกิดจากการเรียกขานชื่อประเทศหรือเมืองโดยความคุ้นชินในช่วงเวลานั้น ซึ่งอาจจะยังไม่มีหลักเกณฑ์การถ่ายทอดเสียงอักษรโรมันเป็นภาษาไทยอย่างชัดเจนเช่นในปัจจุบัน แต่การออกเสียงชื่อประเทศหรือเมืองหลวงตามที่ปรากฏในเพลงแปลงลำตัดยังคงสามารถสื่อความถึงประเทศหรือเมืองหลวงนั้น ๆ ได้ชัดเจน

3.2.2 การใช้นามนัยแทนชื่อจังหวัด

เพลงแปลงลำตัดชมจังหวัดในประเทศไทยปรากฏการใช้กลวิธีนามนัยซึ่งพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม) (2561, หน้า 321) ให้ความหมายว่า “ภาพพจน์ที่ใช้คำหรือวลีซึ่งบ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด เช่น ‘เวที’ (the stage) หมายถึงการแสดงละคร ‘มงกุฏ’ (the crown) หมายถึงกษัตริย์ ‘บัลลังก์’ (the bench) หมายถึงฝ่ายตุลาการ ‘ดินเต’ หมายถึงงานเขียนของดินเต” อาจจะกล่าวโดยคร่าวได้ว่า นามนัย คือ กลวิธีที่นำสิ่งหนึ่งที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของบางสิ่งที่ต้องการกล่าวถึง มาเป็นความหมายของสิ่งที่ต้องการกล่าวถึงสิ่งนั้น ปาติลา ผลประดับเพ็ชร (2560, หน้า 198) กล่าวว่า “. . . ‘นามนัย’ เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์กลวิธีหนึ่งซึ่งพบได้บ่อยทั้งในวรรณกรรม บทเพลง กวีนิพนธ์ ฯลฯ ที่ช่วยส่งเสริมให้งานเขียนเหล่านี้ น่าอ่าน น่าฟัง และกินใจมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามนามนัย . . . ยังมีหน้าที่ในการสื่อความหมายในปริเฉทอื่น ๆ ที่มีได้มุ่งหมายให้เกิดความงามทางวรรณศิลป์อีกด้วย . . .” โดยในเพลงแปลงดังกล่าวพบการใช้นามนัยแทนการกล่าวชื่อจังหวัดโดยตรง 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดลพบุรี

1) จังหวัดนครราชสีมา

ไพฑูริย์ เสียงทองใช้นามนัยแทนว่า “เมืองย่าโม” นามนัยดังกล่าวเป็นที่รับรู้ทั่วไปว่า ท้าวสุรนารี (คุณหญิงโม หรือคุณหญิงม่) ขวานครราชสีมา นั้นเป็นวีรสตรีที่ได้รับการยกย่องทางประวัติศาสตร์ และได้รับการเคารพสักการะในฐานะบุคคลสำคัญของท้องถิ่น เพื่อสื่อแสดงถึงภาพลักษณ์อันดีงามของจังหวัดนครราชสีมา จึงมีการเรียกชื่อจังหวัดแห่งนี้ด้วยการอ้างถึงท้าวสุรนารีว่า “เมืองย่าโม”

2) จังหวัดลพบุรี

ไพฑูริย์ เสียงทองใช้นามนัยแทนว่า “จังหวัดทหารบก” ในบทร้องที่ว่า “จังหวัดสุพรรณจังหวัดสิงห์ แต่ที่มีลิงจังหวัดทหารบก” นามนัยดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา จังหวัดลพบุรีเป็นศูนย์กลางทางการทหาร โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้วางรากฐานปรับผังเมือง และพัฒนาความเจริญมาสู่จังหวัดลพบุรี

... ต้นทศวรรษ 2480 เป็นช่วงที่จอมพล แปลก พิบูลสงคราม มีนโยบายวางผังเมืองใหม่ทั่วราชอาณาจักร หนึ่งในแผนสำคัญคือ โครงการนครหลวงใหม่ที่ต่อมาได้เลือก จ.เพชรบูรณ์ ในช่วงเวลาเดียวกันมีพัฒนากลุ่มเมืองใกล้เคียง นั่นก็คือ ลพบุรี ที่ถูกวางไว้เป็นเมืองทางทหาร . . . ที่เป็นจังหวัดลพบุรี เพราะ 2 เหตุผล คือ 1. ความผูกพันส่วนตัวของจอมพล ป. ผู้เคยรับราชการทหารอยู่ที่นี่ และ 2. เหตุผลทางกายภาพของจังหวัด ที่น่าจะเป็นฐานที่มั่นในการรับมือกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ดีกว่า ...

(ธัญพร บัวทอง)

ความผูกพันส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และความพร้อมเชิงพื้นที่จึงได้เอื้ออำนวยให้ จังหวัดลพบุรีได้รับการขนานนามรับรู้ทั่วไปว่าเป็น “จังหวัดทหารบก” ดังที่ปรากฏในเพลงแปลงลำตัดชม จังหวัดในประเทศไทย ถึงแม้ว่าในช่วงเวลาที่บันทึกเหตุการณ์การแต่งเพลงแปลงลำตัดชม ออกเป็นจังหวัดทหารบกต่าง ๆ ขึ้นตรงต่อมณฑลทหารบก และกองทัพบกโดยลำดับแล้วก็ตาม

เพลงแปลงลำตัดชมเมืองของไฟโซบิ เสียงทองทั้งสองสำนวนนั้น สามารถรวบรวมชื่อประเทศ เมืองหลวงและจังหวัดมาร้อยเรียงเป็นคำร้องอย่างมีระบบคิด แสดงถึงภูมิรู้ที่เกิดจากความสนใจและการแสวงหาข้อมูลจากสื่ออย่างเป็นประโยชน์ ทั้งยังมีบทบาทด้านสังคมที่บันทึกความคงที่หรือ ความเปลี่ยนแปลงในด้านภูมิศาสตร์ประเทศและจังหวัด และบทบาทด้านภาษาที่สะท้อนให้เห็นการ เรียกชื่อประเทศหรือเมืองหลวง ตลอดจนการใช้ชื่อนามนับมาเป็นกลวิธีประพันธ์ได้อย่างดี และมี คุณประโยชน์ต่อการเป็นสื่อการเรียนรู้ฐานภูมิสาระทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านภูมิศาสตร์ และด้าน ชีวประวัติ

บทสรุป

ความแพร่หลายของคณะลำตัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นำมาซึ่งความหลากหลายของรูปแบบ การแสดงลำตัดด้วย บางคณะอาจเน้นความไพเราะอ่อนหวานผ่านเพลงลอย บางคณะอาจเน้นความดุเดือด ผ่านการว่ากลอนลำตัดโต้ตอบในกระทู้ต่าง ๆ บางคณะอาจเน้นความตลกขบขันผ่านบทสนทนาหรือการ ร้องเพลงแปลง และได้พบว่า เพลงแปลงลำตัดชุดหนึ่งของลำตัดไฟโซบิ เสียงทอง มีเนื้อหาในลักษณะ “ชมเมือง” โดยประมวลชื่อประเทศและเมืองหลวงทั่วโลกไว้สำนวนหนึ่ง และประมวลชื่อจังหวัดใน ประเทศไทยไว้อีกสำนวนหนึ่ง โดยกล่าวถึงประเทศทั่วโลกที่สามารถสืบค้นข้อมูลปัจจุบันได้ทั้งสิ้น 183 ประเทศ และกล่าวถึงจังหวัดในประเทศไทย 75 จังหวัด (รวมกรุงเทพมหานคร) จึงควรค่าสำหรับการ ย้อนรำลึกถึงภูมิสาระที่บรรจุอยู่ในบทประพันธ์นั้น เพื่อบันทึกภูมิรู้ของศิลปินพื้นบ้านลำตัด ไฟโซบิ เสียงทอง และเพื่อเป็นเครื่องแสดงถึงบทบาทของศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำตัดที่สามารถยกระดับสู่การเป็นสื่อ สร้างสรรค์สำหรับการเรียนรู้สาระต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจ การศึกษานี้ได้วิเคราะห์การสร้างสรรค์บทประพันธ์ เพลงแปลงลำตัดชมเมืองของไฟโซบิ เสียงทอง 2 สำนวน คือ เพลงแปลงชมประเทศทั่วโลก และเพลงแปลงชม จังหวัดในประเทศไทย

จากการศึกษาภูมิหลังพบว่า คณะลำตัดไฟโซบิ เสียงทองเน้นความสนุกสนานผ่านการร้องเพลง แปลงซึ่งมีทั้งขนาดยาวและขนาดสั้น การแต่งและการใช้เพลงแปลงจึงอาจเป็นลักษณะเด่นของไฟโซบิ เสียงทองและคณะ และอาจเป็นความชำนาญที่มีผลต่อการแต่งเพลงแปลงลำตัดชมเมืองที่นำมาศึกษา ผลการศึกษาพบว่า เพลงแปลงลำตัดชมเมืองของไฟโซบิ เสียงทอง ได้บันทึกประเทศทั่วโลกไว้กว่า 180 ประเทศ และกล่าวถึงจังหวัดในประเทศไทยไว้ 75 จังหวัด (รวมกรุงเทพมหานคร) โดยมีการ เรียงลำดับตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ได้อย่างมีระบบคิด เพลงแปลงลำตัดชมเมืองนั้นยังปรากฏบทบาทสำคัญ

2 บทบาท คือ บทบาทด้านสังคม ได้บอกตำแหน่งที่ตั้งโดยสังเขป บอกสถานที่สำคัญ บอกลักษณะสำคัญ บางประการ บอกเหตุการณ์สำคัญ รวมทั้งบันทึกความเปลี่ยนแปลงของประเทศและเมืองหลวงในโลก ส่วนบทบาทด้านภาษา ได้แสดงให้เห็นความเข้าใจในการถ่ายทอดเสียงชื่อประเทศและเมืองหลวง รวมถึงการเลือกใช้กลวิธีนามนัยสื่อแทนชื่อจังหวัด

เพลงปลงลำตัดชมเมืองของไฟโฉบ เสียงทองมีคุณค่าต่อการศึกษาและการรักษาตัวบทประพันธ์ใน ฐานวรรณกรรมประกอบการเล่นลำตัด ทั้งยังเป็นแนวทางสำหรับการสร้างสื่อการเรียนรู้ที่ผสมผสานสาระ ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านภูมิศาสตร์ ด้านชีวประวัติ หรือด้านอื่น ๆ อย่างเป็นประโยชน์ ทั้งนี้การศึกษา ตัวบทวรรณกรรมประกอบการเล่นลำตัด รวมถึงการบันทึกฐานข้อมูลศิลปในพื้นที่บ้านยังไม่ครอบคลุม ครบถ้วน จึงเป็นแนวการศึกษาสำหรับผู้สนใจไปต่อยอดศึกษาและบันทึกข้อมูลในพื้นที่อื่น ๆ ได้ต่อไป

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป.). **เชื่อนเจ้าพระยา**. ค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2565, จาก

<https://thai.tourismthailand.org/Attraction/เชื่อนเจ้าพระยา>

ชาลวัญญ์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). (2550). **อยุธยา: Discovering Ayutthaya**. (พิมพ์ครั้งที่ 5).

ม.ป.ท. : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

ธัญพร บัวทอง. (2565). **คณะราษฎร : เยือนลพบุรี ดูมรดกที่เหลืออยู่ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม และการปฏิวัติ 2475**. ค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2565, จาก www.bbc.com/thai/thailand-51519715

ปาติตา ผลประดับเพ็ชร. (2560). นามนัยในภาษาไทย. **วรรณวิทัศน์**. 17, 188-218.

ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ. (22 เมษายน 2565). **การแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคาร**

กรุงเทพ ครั้งที่ 961 การแสดงลำตัดจากอยุธยา “คณะไฟโฉบ เสียงทอง” [วีดิทัศน์].

ค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2565, จาก www.youtube.com/watch?v=G1mLpsaZujI

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2561). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล. (2564). “ลำตัด: ประวัติและความเป็นมา” ใน **คู่มือการอบรมลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ค่าย 7**. นครปฐม: แหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง พ่อหวังเต๊ะ-แม่ศรีนวล.

ความเชื่อมั่นของประชาชนจากการจัดการป้องกันอาชญากรรมในแหล่ง ท่องเที่ยวมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

Public Confidence in Crime Prevention Management in the Historic City of Ayutthaya

อัฐพงษ์ บุญสร้าง / Attapong Boonsrang

นักศึกษาปริญญาโทหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการความปลอดภัย

คณะตำรวจศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

Graduate student in Master of Public Administration Program, Security Management, Faculty of Police Science,

Police Cadet Academy

พงศ์กุลธร โรจน์วิรุฬห์ / Phongkultorn Rojviroon

รองศาสตราจารย์ พันตำรวจเอก ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการความปลอดภัย คณะตำรวจศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

Associate Professor, Police Colonel Dr., Lecturer of the Master of Public Administration Program,

Security Management, Faculty of Police Science, Police Cadet Academy

วันที่รับบทความ 6 ตุลาคม 2565 / แก้ไขบทความ 3 มีนาคม 2566 / ตอรับบทความ 21 มีนาคม 2566

บทคัดย่อ

การศึกษาความเชื่อมั่นของประชาชนจากการจัดการป้องกันอาชญากรรมในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (2) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางด้านความหวาดกลัวอาชญากรรม กับความเชื่อมั่นในการป้องกันอาชญากรรมของประชาชนผู้ที่อาศัยในพื้นที่มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยเก็บข้อมูลจากบุคคลผู้ที่อาศัยในพื้นที่มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาโดยแบ่งเป็นผู้นำชุมชน 20 คน เพื่อทราบถึงสภาพปัญหา และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชน จำนวน 391 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเบต้า ของการทดสอบแบบการถดถอยพหุ (Multiple Regression)

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง ความเชื่อมั่นของประชาชนจากการจัดการป้องกันอาชญากรรมในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สาขาวิชาการจัดการความปลอดภัย คณะตำรวจศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

การศึกษาพบว่า ในภาพรวมของสภาพปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยความหวาดกลัวอาชญากรรมมีอิทธิพลสูงสุดต่อความเชื่อมั่นของประชาชนจากการจัดการป้องกันอาชญากรรมในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และรองลงมาคือปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่มรายได้ ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ประสบการณ์การรับรู้ข่าวสารทางด้านอาชญากรรม และประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมในการป้องกันอาชญากรรม สำหรับข้อเสนอแนะ ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ควรจัดการขยะไม่ให้ดูเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ตกแต่งสถานที่ให้โล่งโปร่งเพื่อสามารถเห็นเหตุร้ายได้อย่างชัดเจน ควรจัดไฟส่องสว่างให้เพียงพอ และติดตั้งกล้อง CCTV ตามอาคาร ทางเดิน จุดเสี่ยง จุดอับต่าง ๆ ด้านการมีส่วนร่วมภาครัฐ ควรเชิญชาวบ้านให้มาเป็นหุ้นส่วนในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมในบริเวณพื้นที่มรดกโลก ด้านการบังคับใช้กฎหมายเพื่อความรวดเร็วในการเข้าจับกุมคนร้าย ทุกหน่วยงานควรมีการบูรณาการด้านการประสานงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำสำคัญ : ความเชื่อมั่นในการจัดการป้องกันอาชญากรรม ความหวาดกลัวอาชญากรรม มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the problems of crime prevention management in the Historic City of Ayutthaya – UNESCO World Heritage Site and 2) to examine the relationship among personal factors, fear of crimes, and confidence in crime prevention of residents in the areas of Ayutthaya World Heritage. The sample comprised 20 community leaders and 391 representatives of local residents. The research instrument was a questionnaire. The statistical tools used for data analysis were mean, standard deviation, and beta derived from multiple regression analysis.

The results revealed that the overall problems were found at a moderate level. The most influential factor in public confidence was fear of crimes, followed by personal factors, i.e. occupations, salaries, length of stay in the community, experience in receiving crime news, and experience in attending crime prevention activities. Furthermore, there were three aspects of suggestions: environmental management, government participation, and law enforcement. As for environmental management, garbage should be removed to prevent the areas from being degraded; many places should be organized so that any violent incident would be visibly noticed; lights should be adequately provided; CCTV cameras should be installed in buildings, corridors, risk points, and blind spots. With respect

to government participation, local residents should be invited to participate in activities regarding crime prevention in the World Heritage areas. Concerning law enforcement, all government agencies should have more coordination to enhance the swiftness of criminal arrests.

Keywords : Confidence in Crime Prevention, Fear of Crime, Historic City of Ayutthaya — UNESCO World Heritage Site

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงหลายสิบปีผ่านมามีการท่องเที่ยวได้พิสูจน์ให้คนทั้งโลกเห็นว่า การท่องเที่ยวนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ได้ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจทั่วโลกให้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และเป็นหนึ่งในแหล่งรายได้หลักของประเทศกำลังพัฒนาในเวลาเดียวกัน (UNWTO, 2019, www.unwto.org/why-tourism) โดยเฉพาะประเทศไทยถือว่าการท่องเที่ยวเป็นรายได้หลักที่สำคัญ เช่น ในปี 2561 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติถึง 1.87 ล้านล้านบาท โดยตลอด 10 ปีที่ผ่านมา เฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.56 ต่อปีเมื่อรวมกับรายได้จากนักท่องเที่ยวไทยอีก 1.07 ล้านล้านบาท ด้วยเพราะมีต้นทุนทางธรรมชาติที่งดงาม วัดวาอารามที่วิจิตรตระการตา รวมทั้งแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงระดับโลก (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562, www.mots.go.th) ดังนั้น ด้วยศักยภาพของการท่องเที่ยว รัฐบาลจึงกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ.2561-2580) โดยสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ดังเช่นข้อที่ 4.3.1 ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม ที่มีการระบุการบริหารจัดการสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม เพื่อให้การท่องเที่ยวมีเรื่องราวที่เป็นเอกลักษณ์ และข้อที่ 4.3.5 ท่องเที่ยวเชื่อมโยงภูมิภาค พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้มีความปลอดภัยและได้มาตรฐาน รวมทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหาความเสี่ยงของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561, หน้า 7)

สำหรับแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นับตั้งแต่ได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 (UNESCO, 2019, whc.unesco.org) แล้วนั้น ได้มีผู้เข้าชมสถานที่ หากนับตั้งแต่ พ.ศ.2560 ถึง พ.ศ.2562 รวม 9,739,451 คน จะได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีผู้เข้าชมมากที่สุดในแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกโลกทางวัฒนธรรม (กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์สำนักบริหารกลาง กรมศิลปากร, 2564, www.finearts.go.th) แต่อย่างไรก็ดีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว จึงทำให้มีประชากรแฝงเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก

จึงเป็นพื้นที่เสี่ยงกับปัญหาอาชญากรรมที่จะตามมา เช่น การมั่วสุมยาเสพติด การข่มขืน ลักทรัพย์ ฯลฯ เพราะฉะนั้นผลกระทบนี้อาจเกิดกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย ชาวต่างชาติ รวมถึงสถานที่ของหน่วยงานราชการ และประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้เช่นกัน (ยงยุทธ อากมล, 2559, หน้า 2) ซึ่งข้อมูลนี้ได้สอดคล้องกับสถิติอาชญากรรมเกี่ยวกับชีวิตมีแนวโน้มสูงขึ้นดังรายงานต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สถิติคดีอาญา 4 กลุ่ม ของสถานีตำรวจภูธรพระนครศรีอยุธยา (ดูเฉพาะกลุ่มชีวิตและทรัพย์สิน)

ประเภทคดี	จำนวนครั้งที่เกิดขึ้น		
	2561	2562	2563
1. คดีชีวิต ร่างกาย และเพศ	30	49	63
2. คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน	141	162	137
รวม	171	211	200

ที่มา: สถานีตำรวจภูธรพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2564

สำหรับอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่มรดกโลกพระนครศรีอยุธยาพบการวิงวอนทรัพย์สิน 2 ราย/2 คน สถานที่เกิดเหตุ บริเวณคลองท่อ สวนสมเด็จพระ หมู่ 4 ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา บริเวณถนนคลองท่อ ชุมชนคลองแกลบ ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ห้วงเวลา 15.20 น. 12.30 น. (รายงานเหตุการณ์ท่องเที่ยวในปี พ.ศ.2562 ของ ส.ทท.1 กก.2 บก.ทท.1) จากข้อมูลสถิติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในพื้นที่เขตเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา มีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของอาชญากรรมและสามารถเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ด้วยเช่นกัน ด้วยความสำคัญของพื้นที่มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ปกาศิต เจริมอด (2563, หน้า 41) กล่าวว่า เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการป้องกันอาชญากรรมให้รอบด้าน ควรทำการวิจัยในพื้นที่เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา จากการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน อีกทั้งเพื่อให้ตอบสนองนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ที่กล่าวว่าวันนี้เราคนไทยต้องทำให้เขารู้สึกปลอดภัยในการเดินทางมาท่องเที่ยวบ้านเรา เพราะฉะนั้นการศึกษาความเชื่อมั่นของประชาชน จากการทำงานของเจ้าหน้าที่จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะชี้วัดประสิทธิภาพได้เป็นอย่างดีซึ่งสอดคล้องกับ นิमित ชื่นสัน และศศิวิมล สุขบท (2563, หน้า 68-83) ศึกษาพบว่าภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวมีอิทธิพลทางตรงต่อความผูกพันกับสถานที่ ดังนั้นเมื่อนักท่องเที่ยวรับรู้ภาพลักษณ์มากยิ่งขึ้น ย่อมทำให้นักท่องเที่ยวมีความตั้งใจเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น แต่ภาพลักษณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ผ่านมานั้นในงานวิจัยของยิ่งยศ ลิขยอนันต์ (2557, หน้า 41) ได้สรุปว่าระดับความเชื่อมั่นการทำงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ อยู่ในเกณฑ์ต่ำอย่างน่าเป็นห่วงด้านทัศนคติ ศรีสวรรณ (2562, หน้า 9) กล่าวถึงความเชื่อมั่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการทำงานของหน่วยงาน โดยเฉพาะความเชื่อมั่นต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับประชาชน เนื่องจากหากประชาชนขาดความเชื่อมั่นในหน่วยงาน

ภาครัฐแล้ว หน่วยงานภาครัฐนั้นก็จะไม่มีความสำคัญ และขาดการสนับสนุน ดังนั้นเพื่อรักษาภาพลักษณ์อันงดงามของแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พื้นที่นี้จึงควรเฝ้าระวังและบริหารจัดการเป็นกรณีพิเศษ โดยเฉพาะการศึกษาปัญหาของการจัดการ เพื่อป้องกันอาชญากรรมอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อการสร้างเชื่อมั่นในการจัดการป้องกันอาชญากรรมที่จะส่งผลถึงภาพรวมด้านความปลอดภัยของทั้งประเทศ เพราะฉะนั้นด้วยปัญหาและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องศึกษาสภาพปัญหา พร้อมกับศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยด้านความหวาดกลัวอาชญากรรมกับเชื่อมั่นในการจัดการป้องกันอาชญากรรม เพื่อเป็นแนวทางให้ภาครัฐได้นำไปปฏิบัติหรือกำหนดเป็นนโยบายให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติต่อไป

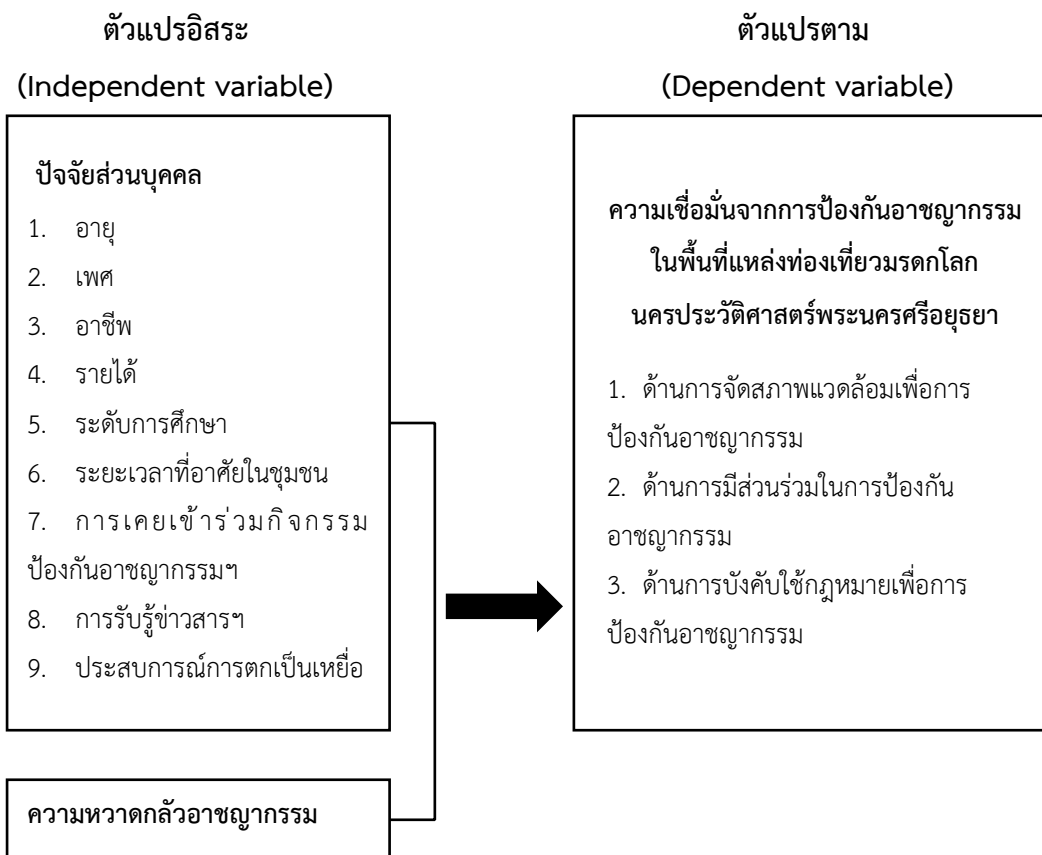
2.วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านความหวาดกลัวอาชญากรรม กับความเชื่อมั่นในการป้องกันอาชญากรรมของประชาชนผู้ที่อาศัยในพื้นที่มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

3.กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิดมาเป็นกรอบในการศึกษาดังนี้ ทฤษฎีการป้องกันอาชญากรรมตามสภาพแวดล้อม (ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2545, หน้า 80) ทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ (Community Relations Approach) (ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2531, หน้า 191) ทฤษฎีการบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement Theory) (Piumsomboon, 2007) แนวคิดความหวาดกลัวอาชญากรรม (จิตราภานุสร้อยโสภณาเจริญ, 2562, หน้า 6 - 8) ทฤษฎีความเชื่อมั่น (พชร สันทัด และเชษฐ รัชดาพรรณธากุล, 2561, หน้า 5) ทำให้ได้กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย

4.ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่ง 2 กลุ่ม ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อ 1 ศึกษาระดับปัญหาของการป้องกันอาชญากรรมจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำชุมชนและสมัครใจทำแบบสอบถาม จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ประธานชุมชนหรือผู้ช่วยประธานชุมชนที่อาศัยในพื้นที่มรดกโลก เพราะเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐกับภาคประชาชนจึงเข้าใจถึงปัญหาของการป้องกันอาชญากรรมได้ดี และตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล และความหวาดกลัวอาชญากรรม ที่มีผลต่อระดับความเชื่อมั่นฯ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลแบบสอบถามจากประชาชนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาจำนวน 391 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 16,410 คน โดยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ ทาโรยามาเน่ (อ้างถึงใน ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2549, หน้า 47) ดังนี้

สูตร

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (Sampling Error) ในที่นี้จะกำหนด

เท่ากับ ± 0.05 ภายใต้ความเชื่อมั่น 95% จึงแทนค่าสูตรได้ดังนี้

แทนสูตร

$$n = \frac{16,410}{1 + (16,410(0.0025))}$$
$$= 391 \text{ คน}$$

หลังจากได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างแล้วผู้วิจัยจึงใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) (โชติ บติรัฐ, 2561, หน้า 104) โดยเป็นประชาชนที่อาศัยในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก พระนครศรีอยุธยาที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ดังนั้นรวม 2 กลุ่มได้ผู้เข้าร่วมตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 411 คน

เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 2 ชุด โดยชุดแรกใช้สอบถามระดับปัญหาจากผู้นำชุมชน และชุดที่ 2 ใช้สอบถามประชาชนกลุ่มตัวอย่างเพื่อทราบถึงระดับความเชื่อมั่นจากการจัดการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่ฯ โดยการวัดระดับมาตรฐานส่วน ประเมินค่าวัดทัศนคติ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 เป็นคำถามปลายปิด (Closed – Ended From) และในส่วนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิด (Open – Ended From) (โชติ บติรัฐ, 2564, หน้า 148) จากนั้นจึงส่งแบบสอบถามเพื่อขอตรวจสอบจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (Human Research Ethics) เอกสารรับรองเลขที่: 650705-027 รหัสโครงการวิจัย:FSRPCA-IRB-65025 และทำการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยการทดสอบเที่ยงตรง (Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน โดยคะแนนที่ได้ไม่ต่ำกว่า 0.66 และหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบ Pretest กับกลุ่มตัวอย่าง 50 คน จากกลุ่มประชาชนตัวอย่างในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา และได้ค่าคะแนนค่าความเชื่อมั่นของข้อคำถามในแต่ละด้าน ในระดับมากและมากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมานเพื่อใช้ในการทดสอบสมมุติฐาน ได้แก่ การวิเคราะห์ (Multiple Regression)

5. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยความเชื่อมั่นของประชาชนจากการจัดการป้องกันอาชญากรรมในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สรุปผลได้ต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ของกลุ่มผู้นำชุมชน พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี ส่วนใหญ่รับราชการ และการศึกษาส่วนใหญ่ระดับปริญญาตรี/อนุปริญญา รายได้อยู่ระหว่าง 15,001-20,000 บาท

ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการจัดการป้องกันอาชญากรรมบริเวณพื้นที่มรดกโลกฯ ทั้ง 3 ด้าน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายด้านพบปัญหาที่อยู่ในระดับมาก ดังนี้ (1) เรื่อง ความรวดเร็วในการจับกุมคนร้ายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เมื่อเกิดเหตุขึ้น (2) เรื่อง ความรวดเร็วในการดำเนินคดี-ฟ้องร้องกับคนร้าย/ผู้ต้องหาของเจ้าหน้าที่ตำรวจ (3) เรื่อง ความรู้ความสามารถในการจับกุมการดำเนินคดี-ฟ้องร้องคนร้าย/ผู้ต้องหาของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยบุคคล ปัจจัยด้านความหวาดกลัวอาชญากรรมกับความเชื่อมั่นในการป้องกันอาชญากรรมของประชาชนผู้ที่อาศัยในพื้นที่มรดกโลก นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มประชาชนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 41-50 ปี มีกลุ่มอาชีพด้านการศึกษา โดยส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงสุดที่ระดับมัธยมต้น และด้านรายได้ส่วนใหญ่รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,001-10,000 บาท

2. ปัจจัยส่วนบุคคลซึ่ง ได้แก่ อาชีพ รายได้ ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ประสบการณ์การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรม และประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมในการป้องกันอาชญากรรม มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามหรือความเชื่อมั่นในการป้องกันอาชญากรรมในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการป้องกันอาชญากรรม และด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการป้องกันอาชญากรรมและด้านการบังคับใช้กฎหมายเพื่อการป้องกันอาชญากรรมในลักษณะหรือในเชิงของการมีอิทธิพล (Influencing) หรือการส่งผล (Effecting) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ <0.05 ตามลำดับ โดยปัจจัยดังกล่าวทำให้ความคิดเห็นหรือความเชื่อมั่นแตกต่างกันออกไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในแต่ละด้าน ซึ่งทำให้ทราบความเชื่อมั่นแบบกว้าง ๆ จากค่าเฉลี่ยในแต่ละข้อ ค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยแปลผลรวมของค่าความเชื่อมั่นทั้ง 3 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อทำการวิเคราะห์ตามปัจจัยพบว่า ความเชื่อมั่นต่อการดำเนินการป้องกัน

ในแต่ละด้านเปลี่ยนแปลงไปจากแต่เดิมที่อยู่ในระดับปานกลาง (มองโดยภาพรวมซึ่งยังไม่ค่อยตื้นลึก) ได้เปลี่ยนเป็นระดับมาก ตามปัจจัยเหล่านี้

1) ด้านแรก ความเชื่อมั่นการป้องกันอาชญากรรมด้านสภาพแวดล้อมฯ สรุปว่าปัจจัยที่ส่งผลเหล่านี้ ได้แก่ การเคยร่วมกิจกรรมฯ กลุ่มว่างงาน กลุ่มอาชีพรับจ้าง และปัจจัยด้านความหวาดกลัวอาชญากรรม มีความสัมพันธ์กันกับความเชื่อมั่นการป้องกันอาชญากรรมด้านสภาพแวดล้อม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ <0.05 ซึ่งเมื่อดูจากภาพรวมพบว่าความเชื่อมั่นในการป้องกันอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อวิเคราะห์เป็นรายปัจจัยของระดับอิทธิพลที่ส่งผลของตัวแปรอิสระ พบว่าปัจจัยที่ส่งผล ได้แก่ การเคยเข้าร่วมกิจกรรม มีอิทธิพลที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 17 และกลุ่มว่างงานมีอิทธิพลที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 20 และกลุ่มอาชีพรับจ้าง มีอิทธิพลที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 19 ปัจจัยด้านความหวาดกลัวอาชญากรรม มีอิทธิพลที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 63 ซึ่งแปลความหมายจากกลุ่มตัวแปรอิสระนี้ได้ว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์การเคยเข้าร่วมกิจกรรมมาก มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านสภาพแวดล้อมในระดับมากที่สุด และกลุ่มว่างงาน มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านสภาพแวดล้อมในระดับมาก และกลุ่มอาชีพรับจ้าง มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านสภาพแวดล้อมในระดับปานกลาง และปัจจัยด้านความหวาดกลัวอาชญากรรมกลุ่มคนที่มีความหวาดกลัวอาชญากรรมมาก มีระดับความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านสภาพแวดล้อมในระดับมาก

2) ด้านที่ 2 ความเชื่อมั่นการป้องกันอาชญากรรมด้านการมีส่วนร่วม สรุปว่าปัจจัยด้านความหวาดกลัวอาชญากรรมมีความสัมพันธ์กันกับความเชื่อมั่นการป้องกันอาชญากรรมด้านการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ <0.05 ซึ่งเมื่อดูจากภาพรวมพบว่าความเชื่อมั่นในการป้องกันอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อวิเคราะห์เป็นรายปัจจัยของระดับอิทธิพลที่ส่งผลของตัวแปรอิสระ พบว่าไม่มีตัวแปรอิสระใดที่มีความสัมพันธ์นอกจากปัจจัยด้านความหวาดกลัวอาชญากรรมที่มีอิทธิพลที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นถึง ร้อยละ 66 และเมื่อวิเคราะห์เป็นรายกลุ่มพบว่า กลุ่มที่มีความหวาดกลัวอาชญากรรมมาก มีระดับความเชื่อมั่นป้องกันอาชญากรรมด้านการมีส่วนร่วมในระดับมาก

3) ด้านที่ 3 ความเชื่อมั่นการป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมาย สรุปว่าปัจจัยที่ส่งผลเหล่านี้ ได้แก่ ปัจจัยด้านรายได้ การรับรู้ข่าวสารฯ การเคยเข้าร่วมกิจกรรมฯ กลุ่มว่างงาน กลุ่มอาชีพรับจ้าง กลุ่มอาชีพค้าขาย กลุ่มกำลังศึกษา กลุ่มรัฐวิสาหกิจ กลุ่มเกษตรกร และปัจจัยความหวาดกลัวอาชญากรรม มีความสัมพันธ์กันกับความเชื่อมั่นการป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ <0.05 ซึ่งเมื่อดูจากภาพรวมพบว่าความเชื่อมั่นในการป้องกันอาชญากรรมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อวิเคราะห์เป็นรายปัจจัยของระดับอิทธิพลที่ส่งผลของตัวแปรอิสระ พบว่าปัจจัยที่ส่งผล ได้แก่ ปัจจัยด้านรายได้ มีอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 10 การรับรู้ข่าวสารฯ มีอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 9 การเคยเข้าร่วมกิจกรรมฯ มีอิทธิพลส่งผลต่อความ

เชื่อมั่น ร้อยละ 10 กลุ่มว่างงานมีอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่นร้อยละ 31 กลุ่มอาชีพรับจ้างมีอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 34 กลุ่มอาชีพค้าขายมีอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 31 กำลังศึกษาอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 16 และปัจจัยด้านกลุ่มอาชีพ เฉพาะกลุ่มรัฐวิสาหกิจ มีอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 9 และเฉพาะกลุ่มเกษตรกรมีอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 12 และปัจจัยความหวาดกลัวอาชญากรรมมีอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่น ร้อยละ 73 และเมื่อแปลความหมายจากกลุ่มตัวแปรอิสระนี้พบว่า ปัจจัยด้านรายได้กลุ่ม 15,000-20,000 บาท มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับมาก ปัจจัยด้านรายได้กลุ่ม 20,001-25,000 บาท มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับมาก และกลุ่มรับรู้ข่าวสารมาก มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับมาก และกลุ่มที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมฯ มาก มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับมากที่สุด และกลุ่มอาชีพโดยเฉพาะคนว่างงานมีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับมาก ส่วนกลุ่มอาชีพโดยเฉพาะกลุ่มอาชีพรับจ้างมีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับปานกลางเช่นกัน กลุ่มอาชีพโดยเฉพาะ กลุ่มอาชีพค้าขายมีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับปานกลาง และกลุ่มอาชีพโดยเฉพาะ กลุ่มกำลังศึกษาที่มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับมาก แต่กลุ่มอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มรัฐวิสาหกิจ มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับปานกลาง สำหรับกลุ่มอาชีพโดยเฉพาะ กลุ่มเกษตรกร มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับมากที่สุด และกลุ่มความหวาดกลัวอาชญากรรมมาก มีความเชื่อมั่นด้านป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับ มาก

ดังนั้น ความเชื่อมั่นทั้ง 3 ด้าน คือ ความเชื่อมั่นในด้านสภาพแวดล้อมฯ ด้านการมีส่วนร่วมฯ และด้านการบังคับใช้กฎหมายฯ มีความสัมพันธ์กับกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น และปรากฏการณ์เหล่านี้สามารถอธิบายเป็นตัวอย่างได้ดังนี้ เช่น กลุ่มอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ <0.05 ระบุว่า กลุ่มเกษตรกรมีความเชื่อมั่นในการป้องกันอาชญากรรมด้านการบังคับใช้กฎหมายในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 34.17$) และมีความสัมพันธ์ ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ <0.05 เมื่อเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ แต่กลุ่มเกษตรกรยังไม่มีอิทธิพลที่ส่งผลความเชื่อมั่นมากเท่ากับกลุ่มอาชีพรับจ้าง ($\bar{X} = 26.71$, $R^2 = 0.62$, $\beta = 0.34$) กลุ่มว่างงาน ($\bar{X} = 27.02$, $R^2 = 0.62$, $\beta = 0.31$) กลุ่มอาชีพค้าขาย ($\bar{X} = 27.09$, $R^2 = 0.62$, $\beta = 0.25$) ที่มีอิทธิพลที่ส่งผลด้านความเชื่อมั่นของการป้องกันฯ ด้านการบังคับใช้กฎหมาย ($R = 0.75$, $R^2 = 0.62$, $F = 33.99$, < 0.05)

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย									t-value			p-value		
	Coefficient (B)			Beta (β)			S.E								
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
อายุ	-0.36	-0.37	-0.34	-0.08	-0.11	-0.07	0.34	0.48	0.15	-1.05	-0.76	-2.26	0.29	0.45	0.02 *
รายได้	0.80	0.72	0.71	0.13	0.15	0.10	0.47	0.67	0.21	1.70	1.07	3.33	0.09	0.28	0.00 *
การรับรู้ ข่าวสารฯ	0.56	0.33	0.38	0.14	0.11	0.09	0.30	0.43	0.14	1.84	0.77	2.74	0.07	0.44	0.01 *
การเคยเข้า ร่วมกิจกรรม	0.68	0.38	0.45	0.17	0.12	0.10	0.31	0.45	0.14	2.18	0.86	3.23	0.03 *	0.39	0.00 *
ว่างงาน	3.13	2.49	5.35	0.20	0.20	0.31	1.20	1.72	0.54	2.60	1.45	9.87	0.01 *	0.15	0.00 *
กลุ่มอาชีพ รับจ้าง	1.84	1.95	3.79	0.19	0.25	0.34	0.78	1.11	0.35	2.37	1.76	10.82	0.02 *	0.08	0.00 *
กลุ่มรับ ราชการ	0.29	0.67	3.19	0.01	0.02	0.08	2.71	3.87	1.22	0.11	0.17	2.62	0.92	0.86	0.01 *
กลุ่มอาชีพ ค้าขาย	1.74	1.87	3.46	0.14	0.19	0.25	0.97	1.38	0.43	1.80	1.36	7.97	0.07	0.18	0.00 *
กลุ่มกำลัง ศึกษา	2.14	3.24	4.50	0.09	0.16	0.16	1.94	2.77	0.87	1.10	1.17	5.16	0.27	0.24	0.00 *
กลุ่ม รัฐวิสาหกิจ	-0.33	0.39	3.86	-0.01	0.01	0.09	2.90	4.14	1.30	- 0.11	0.09	2.96	0.91	0.93	0.00 *
กลุ่ม เกษตรกร	3.48	3.37	5.47	0.09	0.11	0.12	3.13	4.46	1.41	1.11	0.75	3.89	0.27	0.45	0.00 *
ความ หวาดกลัวฯ	0.45	0.38	0.59	0.63	0.66	0.73	0.06	0.08	0.03	8.05	4.75	23.50	0.00 *	0.00 *	0.00 *
ด้านสภาพแวดล้อม			R= 0.78 , R ² =0.61 , F = 32.09 , p-value < 0.05												
ด้านการมีส่วนร่วม			R= 0.79 , R ² =0.63 , F = 35.43 , p-value < 0.05												
ด้านการบังคับใช้กฎหมาย			R= 0.75 , R ² =0.62 , F = 33.99 , p-value < 0.05												

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ <0.05

ตารางที่ 2 การทดสอบความเชื่อมั่นในการป้องกันอาชญากรรมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านการมีส่วนร่วม และด้านการบังคับใช้กฎหมายของกลุ่มตัวอย่างตามปัจจัยทางด้านปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยทางด้านความหวาดกลัวอาชญากรรมโดยการทดสอบแบบถดถอยพหุ (Multiple Regression)

6.สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าในภาพรวมของสภาพปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อศึกษารายละเอียดเฉพาะด้านพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการบังคับใช้กฎหมายฯ พบว่า ปัญหาในระดับมาก ได้แก่ (1) เรื่อง ความรวดเร็วในการจับกุมคนร้ายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เมื่อเกิดเหตุขึ้น (2) เรื่อง ความรวดเร็วในการดำเนินคดี-ฟ้องร้องกับคนร้าย/ผู้ต้องหาของเจ้าหน้าที่ตำรวจ (3) เรื่อง ความรู้ความสามารถในการจับกุม การดำเนินคดี-ฟ้องร้องคนร้าย/ผู้ต้องหาของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สรุปได้ว่าปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยความหวาดกลัวอาชญากรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อมั่นในการป้องกันอาชญากรรมของประชาชนในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ <0.05 โดยที่ปัจจัยความหวาดกลัวอาชญากรรมมีอิทธิพลสูงสุดต่อความเชื่อมั่นในการป้องกันอาชญากรรมทั้ง 3 ด้าน และรองลงมาคือปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มอาชีพ กลุ่มรายได้ ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ประสบการณ์การรับรู้ข่าวสารทางด้านอาชญากรรม และประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมในการป้องกันอาชญากรรม โดยที่กลุ่มเกษตรกรมีระดับความเชื่อมั่นมากที่สุด

7.อภิปรายผลการวิจัย

1. ปัญหาของการจัดการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่ฯ ถึงแม้ภาพรวมนั้นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงว่าการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่จัดการได้ดีในระดับหนึ่งแต่ยังไม่ดีพอ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่เพื่อสังเกตอย่างมีส่วนร่วมรวมถึงพูดคุยกับประชาชนและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน สามารถแบ่งปัญหาออกเป็นรายด้านได้ดังนี้

1.1 ปัญหาด้านการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่มรดกโลกนั้นที่ยังเป็นปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการจัดสถานที่ให้มีความรู้สึกลดภัย การจัดสภาพแวดล้อมที่ยังมีปัญหาด้านการจัดการขยะจนทำให้บางพื้นที่ดูเป็นกองขยะและเป็นแหล่งเสื่อมโทรมยังไม่เหมาะสมกับการเป็นมรดกโลก รวมถึงแสงสว่างตามทางหรือแม้แต่ตามตัวอาคารต่าง ๆ ยังไม่พอเพียง เช่น บริเวณบึงพระราม หรือ สวนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ยังไม่พอเพียง เช่น บริเวณบึงพระราม หรือ สวนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พบว่าค่อนข้างเสื่อมโทรมมีกองขยะกระจายไปทั่ว ไฟส่องสว่างยังไม่เพียงพอส่งผลกับความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัยรวมถึงกล้อง CCTV ที่ยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่เรื่องนี้สอดคล้องกับ สุพัตรา ขอมกระโทก (2562, หน้า 3) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการความปลอดภัยปัญหาอาชญากรรม ศึกษาพบว่า ปัญหาอาชญากรรมสามารถเกิดจากสภาพแวดล้อมและการกลับมาก่อเหตุซ้ำ และได้เสนอถึงรูปแบบการจัดการความปลอดภัยว่าควรมีการใช้รูปแบบของการปรับสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีในการวางแผน ซึ่งในกรณีนี้แสดงว่าประชาชนให้ความสำคัญกับแหล่งมรดกโลกที่ถือว่าเป็นหน้าตาของประเทศและการจัดสภาพแวดล้อมนั้นถือว่าเป็นการตัดช่องโอกาสการเกิดอาชญากรรมตามทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรมอีกด้วย ดังนั้น การจัดการขยะเพื่อไม่ให้มรดกโลกดูเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ควรตกแต่งสถานที่ให้โล่งโปร่งพร้อมทั้งติดตั้งแสงไฟให้เพียงพอเพื่อมองเห็นเหตุร้ายที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน และติดตั้งกล้อง CCTV ตามอาคาร

ทางเดิน จุดเสี่ยง จุดอันตราย ๑ ด้านการมีส่วนร่วมภาครัฐควรเชิญชวนชาวบ้านให้มาเป็นหุ้นส่วนในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมในบริเวณพื้นที่มรดกโลก ด้านการบังคับใช้กฎหมายเพื่อความเร็วในการเข้าจับกุมคนร้าย ทุกหน่วยงานควรมีการบูรณาการ การประสานงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.2 ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมพบว่า ฝ่ายภาครัฐยังขาดการเชิญชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกทุนในการป้องกันอาชญากรรม ส่วนการเชิญชวนเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ และเหตุที่ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ฯ มองแค่ระดับปานกลาง แสดงว่ายังไม่เข้าถึงและครอบคลุมทุกกลุ่มทุกพื้นที่เท่าไร สอดคล้องกับ กันตภณ ศรีสุวรรณและสิริวิทย์ อิศโร (2562 หน้า 9) พบว่า การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ค่อยได้จัดกิจกรรมหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น วางแผน เสนอปัญหา และช่วยกันแก้ไขปัญหาเท่าที่ควรทำให้ประชาชนในชุมชนไม่มีส่วนร่วม ซึ่งบางครั้งอาจนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ไม่สำเร็จเนื่องจากไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

1.3 ปัญหาด้านการบังคับใช้กฎหมายพบว่าเนื่องจากไม่ใช่เหตุซึ่งหน้าเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงไม่สามารถจับกุมคนร้ายได้ในทันทีทันใดอีกทั้ง เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของกรมศิลปากรจะต้องรายงานตรงที่ศูนย์วิทยุก่อนแล้วจึงประสานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงทำให้การเข้าพื้นที่นั้นมิมีขั้นตอนและเป็นไปได้ช้า ซึ่งสอดคล้องกับระดับความคิดเห็นเป็นรายข้อของผู้นำชุมชน 20 คนที่ระบุว่า ความรวดเร็วในการจับกุมคนร้ายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เมื่อเกิดเหตุขึ้นเป็นปัญหาอยู่ในระดับมาก ซึ่งถือว่ายังไม่บรรลุตามยุทธศาสตร์สำนักงานตำรวจแห่งชาติที่กล่าวว่า การบังคับใช้กฎหมายนั้นต้องเป็นไปด้วยความถูกต้องรวดเร็ว เป็นธรรม การมีกฎหมายใช้บังคับแต่การบังคับใช้กฎหมายไม่มีประสิทธิภาพ และจากการเข้าพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจยังล่าช้า จึงไม่สามารถจับกุมผู้ก่อเหตุได้ในทันทีทันใด เนื่องด้วยการประสานงานระหว่างหน่วยงานนั้นยังไม่ดีพอ ดังนั้นควรปรับปรุงด้านการประสานงานให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยไม่ว่าเป็นของกรมศิลปากร หรือของเทศบาลควรมีการบูรณาการและประสานงานพร้อมร่วมมือซ้อมแผนร่วมกับตำรวจ อย่างน้อยทุก 3 เดือน เพื่อสร้างความมั่นใจและเป็นมาตรฐานการทำงานที่รัดกุมรวดเร็ว หากเกิดเหตุขึ้นในพื้นที่มรดกโลกฯ

2. จากการวิเคราะห์การถดถอยพหุ พบว่าปัจจัยทางด้านความหวาดกลัวต่ออาชญากรรม มีอิทธิพลที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นในการดำเนินการป้องกันอาชญากรรมของเจ้าหน้าที่ทั้งสามด้านสูงมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ ฉะนั้นในการพิจารณาความเชื่อมั่นต่อการดำเนินการในการป้องกันดังกล่าว ควรต้องให้ความสำคัญหรือเน้นย้ำไปที่ปัจจัยดังกล่าว โดยเฉพาะกลุ่มที่มีความหวาดกลัวอาชญากรรมมากนั้นก็มิระดับความเชื่อมั่นสูง ด้วยเช่นกัน ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับอภิชาติ วงษ์ศรี (2560, หน้า 415) พบว่าด้านความเชื่อมั่น ด้านทัศนคติ ด้านความหวาดกลัวอาชญากรรม และความพึงพอใจของประชาชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกัน โดยที่ความหวาดกลัวอาชญากรรมอยู่ในระดับมาก และระดับความเชื่อมั่นของประชาชนอยู่ในระดับมากด้วยเช่นกัน โดยที่ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่มรายได้ ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ประสบการณ์การรับรู้ข่าวสารทางด้านอาชญากรรม และประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรม

ในการป้องกันอาชญากรรม มีอิทธิพลส่งผลต่อความเชื่อมั่นในระดับรองลงมา แสดงได้ว่าประชาชนที่หวาดกลัวอาชญากรรมในระดับมากนั้นมีความตื่นตัวพร้อมที่จะรับทราบข่าวสารและเข้าร่วมกิจกรรมด้านการป้องกันอาชญากรรม อีกทั้งกลุ่มเกษตรกรเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อมั่นการป้องกันอาชญากรรมสูงที่สุดทั้ง 3 ด้านแสดงว่ากลุ่มเกษตรกรมีความผูกพันคลุกคลีกับเจ้าหน้าที่มากกว่ากลุ่มอื่น

8. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะ ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ควรจัดการขยะไม่ให้ดูเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ตกแต่งสถานที่ให้โล่งโปร่งเพื่อสามารถเห็นเหตุร้ายได้อย่างชัดเจน ควรจัดไฟส่องสว่างให้เพียงพอ และติดตั้งกล้อง CCTV ตามอาคาร ทางเดิน จุดเสี่ยง จุดอับต่าง ๆ ด้านการมีส่วนร่วมภาครัฐควรเชิญชาวบ้านให้มาเป็นหุ้นส่วนในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมในบริเวณพื้นที่มรดกโลก ด้านการบังคับใช้กฎหมายเพื่อความรวดเร็วในการเข้าจับกุมคนร้ายเนื่องจากไม่ใช่เหตุซึ่งหน้าเจ้าหน้าที่จึงไม่สามารถเข้าควบคุมได้ทันที ดังนั้นทุกหน่วยงานควรมีการบูรณาการด้านการประสานงานการเข้าพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

9. บรรณานุกรม

กันตภณ ศรีสุวรรณ, สิริวิทย์ อิศโร. (2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อ

เจ้าหน้าที่ตำรวจสายปราบปราม กรณีศึกษา สถานีตำรวจนครบาลดุสิต. สารนิพนธ์ สาขารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักบริหารกลาง กรมศิลปากร. (2564). รายงานจำนวนผู้เข้าใช้/เข้าชมหน่วยงานของกรมศิลปากร. ค้นเมื่อ 7 มกราคม 2564 จาก www.finearts.go.th/promotion.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). รายงานภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว. ค้นเมื่อ 7 มกราคม 2564 จาก <https://www.mots.go.th/download/article>.

จิตรภาณุ สร้อยโสภณเจริญ. (2562). ความหวาดกลัวอาชญากรรมของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยของรัฐแห่งหนึ่ง. ปัญหาพิเศษปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา: ชลบุรี. โชติ บดีรัฐ. (2561). วิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2549). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: วี.อินเตอร์ พรีนซ์.

นิมิต ชื่นสัน และศศิวิมล สุขบท. (2563). ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว ความผูกพันกับสถานที่ความพึงพอใจโดยรวม และความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกในจังหวัดภูเก็ต. จุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทัศน์, 42(163), 68-83.

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์. (2531). **อาชญาวិทยา : สหวิทยาการว่าด้วยปัญหาอาชญากรรม**. นครปฐม: โครงการตำรา โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

_____. (2545). **การควบคุมอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อม : หลักทฤษฎีและมาตรการ**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ

ปกาศิต เจริมรอด. (2563). การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมของประชาชนในชุมชน เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา, 12(1), 41.

พชร สันทัด, เชษฐ รัชดาพรธนาธิกุล. (2561). **ความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการจัดการความปลอดภัยของเมืองพัทยา**. ม.ป.ท.

ยงยุทธ อาจกมล. (2559). **การป้องกันอาชญากรรมและการดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะเมืองอยุธยา**. รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครองสำหรับนักบริหาร, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุพัตรา ขอมกระโทก. (2562). **การจัดการความปลอดภัยปัญหาอาชญากรรมของสถานีตำรวจภูธรเมืองพัทยา : กรณีการศึกษาในเชิงการป้องกัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาจัดการความปลอดภัย, โรงเรียนนายร้อยตำรวจ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). **ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580 (ฉบับย่อ)**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

อภิชาติ วงศรี. (2560). **ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมาภิบาลกับความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการปฏิบัติหน้าที่บนขบวนรถของตำรวจรถไฟ**. วิทยานิพนธ์ คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

Piumsomboon, P. (2007). **Police Administration**. Bangkok: Odientstore. (In Thai).

Unwto. (2019). **WHY TOURISM?**. Research 4 January 2021, Retrieved from <https://www.unwto.org/why-tourism>.

UNESCO. (2019). **Historic City of Ayutthaya**. Research 4 January 2021, Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/576/>.

นวัตกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้
ด้วยรูปแบบโมบายล์เลิร์นนิ่ง เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่า
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
โรงเรียนสตรีวิทยาโดยใช้โปรแกรมโลกเสมือนจริง (Metaverse)

Educational Innovation for the Development
of Learning Management through Mobile Learning Model Entitled
“Ancient Sites in the Old City of Phranakhon Si Ayutthaya”
of Mathayomsuksa 2 Students at Satriwithaya School
by Using the Virtual World Program (Metaverse)

ณฐาพัชร์ วรพงศ์พัชร / Ntapat Worapongpat

ศูนย์ถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมชุมชน ผู้ประกอบการ การท่องเที่ยว และการศึกษา
Center for Knowledge Transfer, Technology, Community Innovation, Entrepreneurship, Tourism and Education

จุฬารัตน์ นีรันดร์ / Jutharat Nirundorn

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี / Faculty of Education, Bangkok Thonburi University

ชาญวิทย์ อีสระาม / Chanwit Issalam

อาจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก
Lecturer, Faculty of Liberal Arts, Eastern Rajamangala University of Technology

สุนทร คำสาย / Soonthorn Khamsai

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Buddhist Educational Administration Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

มนัสนันท์ เหมชาติลือชัย / Manatnan Hemchatluechai

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี / Faculty of Education, Bangkok Thonburi University

วันที่รับบทความ 2 ตุลาคม 2565 / แก้ไขบทความ 13 มีนาคม 2566 / ตอบรับบทความ 21 มีนาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมบายล์-
เลิร์นนิ่ง (M-Leaming) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้เป็น

การวิจัยเชิงทดลอง เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) สื่อการเรียนการสอนเรื่อง แหล่งโบราณสถาน บริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยรูปแบบโมบายล์-เลิร์นนิง (M-Learning) โดยใช้โปรแกรมโลกเสมือนจริง (Metaverse) และ 2) ความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมบายล์-เลิร์นนิง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการนำเสนอเนื้อหา ด้านด้านมัลติมีเดีย และด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่อจำนวน 15 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean: $\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมบายล์-เลิร์นนิง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับมากที่สุดค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.62 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.56 รองลงมาคือ ความพึงพอใจในด้านมัลติมีเดียอยู่ในระดับมากที่สุดเท่ากับ 4.63 และอันดับสุดท้ายคือ ความพึงพอใจในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่ออยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : นวัตกรรมการศึกษา ระบบบริหารจัดการเรียนรู้ โมบายล์-เลิร์นนิง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Abstract

The primary objective of this article was to study satisfaction of Mathayomsuksa 2 students at Satriwithaya School, under the supervision of Bangkok Secondary Educational Service Area Office 1, with learning management via a mobile learning (M-Learning) model entitled “Ancient Sites in the Old City of Phranakhon Si Ayutthaya.” This study was experimental research. The instrument employed to collect data included 1) teaching materials entitled “Ancient Sites in the Old City of Phranakhon Si Ayutthaya” in the form of mobile learning (M-Learning) using the virtual world program (Metaverse) and 2) a five-rating scale questionnaire – consisting of 3 aspects: content presentation, multimedia and the benefits obtained – on the student satisfaction with learning management via M-Learning in such topic. The statistical tools used for data analysis were mean and standard deviation. The results revealed that the student satisfaction with learning management via M-Learning entitled “Ancient Sites in the Old City of Phranakhon Si Ayutthaya” was found at the highest level ($\bar{x}$ = 4.62, S.D. = 0.56), followed by the satisfaction of multimedia ($\bar{x}$ = 4.63), while the aspect with the lowest satisfaction was the benefits obtained from the media.

Keywords : Educational Innovation, Learning Management System, Mobile Learning, Ancient Sites in the Old City of Phranakhon Si Ayutthaya

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” คือ วิสัยทัศน์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 ซึ่งมีเป้าหมายในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพสนองตอบและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เป็นพลวัตและบริบทที่เปลี่ยนแปลงทั้งเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งสอดคล้องกับปัจจุบันที่สภาการณ์ของโลก รวมถึงประเทศไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและเกิดปัญหาในทุกด้าน การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถเอาตัวรอดได้เมื่อต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงเป็นหน้าที่สำคัญของครูผู้สอนที่จะต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการสอน โดยจะต้องวิเคราะห์ว่า ผู้เรียนควรมีทักษะ กระบวนการและคุณลักษณะใดเมื่อต้องดำรงชีวิตในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และความท้าทายคือจะจัดการเรียนรู้อย่างไรให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังกล่าว ซึ่งแนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้สอนเข้าใจและมีแนวทางในการสอนให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก รวมทั้งพยายามเปลี่ยนแปลงบทบาทครู จากผู้บรรยายมาเป็นคณะครูร่วมกันออกแบบกิจกรรมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ (Pedagogy) ให้ผู้เรียนใช้เป็นเครื่องมือไปเรียนรู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก และเสนอแนะเครื่องมือการเข้าถึงองค์ความรู้ผ่านวิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะผ่านเทคโนโลยีให้เข้าถึงความรู้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง นำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนในห้องเรียน เรียกกระบวนการรู้แบบนี้ว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558, หน้า 1)

วิชาประวัติศาสตร์ นับเป็นวิชาที่มีความสำคัญเพราะถือว่าเป็นรากฐานของวิชาการทุกสาขา (สมศักดิ์ ชูโต, 2527) ช่วยให้ผู้เรียนเกิดสำนึกในการค้นคว้าเชื่อมโยงอดีตและปัจจุบัน อันก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย และความภาคภูมิใจในกลุ่มชนหรือสังคม มีส่วนสำคัญในการสร้างเสริมพลเมืองอันเป็นพลังในการพัฒนาประเทศชาติ ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนในปัจจุบัน จึงมีความจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาการเรียนรู้อยู่ในศตวรรษที่ 21

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมบายล์-เลิร์นนิง (M-Learning) เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา เรืองแหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้และใช้ใน

การบริหารจัดการการเรียนการสอนและการบริหารหลักสูตร เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการพัฒนาระบบบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนให้สามารถพัฒนาตนบุคลากร การใช้นวัตกรรมทางการศึกษาและพัฒนาสถานศึกษาให้เหมาะสมเพื่อประโยชน์สูงสุดของโรงเรียนต่อไป

2.วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้โปรแกรมโลกเสมือนจริง (Metaverse)

3.กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามทฤษฎีสัมพันธ์เชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike’s Connectionism Theory) ประกอบด้วย 1. กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) 2. กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) 3. กฎแห่งการใช้ (Law of Use and Disuse) และ 4.กฎแห่งผลที่พึงพอใจ (Law of Effect) โดยมีรายละเอียดดังนี้

การศึกษาความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมไบล์เลิร์นนิ่ง (M – Learning)

การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมไบล์เลิร์นนิ่งเรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.ด้านการนำเสนอเนื้อหา

2.ด้านมัลติมีเดีย

3.ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่อ

แผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

4.วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงทดลอง พื้นที่วิจัย คือ โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ประชากร

1.ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่กำลังศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565
จำนวน 558 คน กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่กำลังศึกษาวิชาประวัติศาสตร์
ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 234 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย
(Simple random sampling)

2.เครื่องมือและวิธีการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ชนิด ได้แก่

1) สื่อการเรียนการสอนเรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้วยรูปแบบโมบิล-เลิร์นนิ่ง (M-Learning) โดยใช้โปรแกรมโลกเสมือนจริง (Metaverse)

2) แบบสอบถามความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียน
สตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมบิล-เลิร์นนิ่ง
(M – Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งทดสอบเครื่องมือ
ก่อนนำไปจัดการเรียนรู้แก่นักเรียนโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน 2) แบบทดสอบความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียน
อย่างละ 1 ฉบับ ทดสอบค่าความเที่ยงตรง (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ผลปรากฏว่า สามารถนำไป
ดำเนินการทดสอบผลสัมฤทธิ์ได้ทุกข้อ

3) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อสื่อการเรียนรู้อะไรแหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ต
(Likert's Five Rating Scale)

3.การเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสอบถาม จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการนำเสนอเนื้อหา ด้านมัลติมีเดีย และด้านประโยชน์ที่
ได้รับจากการใช้สื่อจำนวน 15 ข้อใช้ศึกษาความพึงพอใจ รวบรวมข้อมูลโดยใช้ แบบฟอร์มกูเกิล (Google
form) ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2565

4.การวิเคราะห์และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลเชิงปริมาณมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร
วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

5.ผลการวิจัย

ผลการศึกษาความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M-Leaming) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ประเมินความพึงพอใจในการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านการนำเสนอเนื้อหา ด้านมัลติมีเดีย และด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่อ

ตารางที่ 1 ความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M – Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3 ด้าน คือ ด้านการนำเสนอเนื้อหา ด้านมัลติมีเดีย และด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่อ

ข้อ	ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความหมาย
1. ด้านการนำเสนอเนื้อหา		4.66	0.57	มากที่สุด
1	เนื้อหามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.73	0.53	มากที่สุด
2	เนื้อหาเหมาะสมกับระดับผู้เรียน	4.66	0.72	มากที่สุด
3	การเรียงลำดับเนื้อหาเหมาะสม	4.57	0.79	มากที่สุด
4	ความน่าสนใจของเนื้อหา	4.68	0.58	มากที่สุด
5	ความถูกต้อง กระชับ ชัดเจน	4.67	0.71	มากที่สุด
2. ด้านมัลติมีเดีย		4.63	0.58	มากที่สุด
6	ความสอดคล้องระหว่างภาพและเนื้อหา	4.84	0.45	มากที่สุด
7	ขนาดของภาพที่ใช้ประกอบ	4.61	0.68	มากที่สุด
8	ความน่าสนใจของภาพที่ใช้	4.50	0.84	มากที่สุด
9	ความถูกต้องและเหมาะสมของภาษาที่ใช้	4.71	0.65	มากที่สุด
10	ตัวอักษร มีขนาดชัดเจน อ่านง่าย	4.50	0.83	มากที่สุด
11	สีของตัวอักษรและพื้นหลังของสื่อ	4.60	0.67	มากที่สุด
3. ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่อ		4.57	0.62	มากที่สุด
12	การใช้งานสื่อ ง่ายและสะดวก	4.44	0.79	มาก
13	ความน่าสนใจของการใช้สื่อ	4.54	0.87	มากที่สุด
14	ความเหมาะสมของการใช้สื่อ	4.68	0.64	มากที่สุด
15	การนำสื่อไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	4.62	0.69	มากที่สุด
เฉลี่ยรวมทั้ง 3 ด้าน		4.62	0.56	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า รวมทุกด้านนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.62$, $S.D. = 0.56$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจในด้านการนำเสนอเนื้อหาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.66$, $S.D. = 0.57$) รองลงมาคือ ความพึงพอใจในด้านมัลติมีเดียอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.63$, $S.D. = 0.58$) และอันดับสุดท้ายคือ ความพึงพอใจในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่ออยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.57$, $S.D. = 0.62$)

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลการเรียนรู้เรื่องแหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยการทดสอบค่าที (t-dependent) พบว่า นักเรียนทั้งหมด 234 คน การทดสอบก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย 6.17 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.03 และการทดสอบหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย 13.31 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.63 ซึ่งจากการเปรียบเทียบการทดสอบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 2 แสดงเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนกับหลังเรียนของนักเรียนที่ใช้สื่อแหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การสอบ	N	Mean	SD	ΣD	ΣD^2	t	df	Sig
ก่อนเรียน	234	6.27	2.13	261	2045	-15.80	34	.001
หลังเรียน	234	13.41	2.73					

จากตารางที่ 2 พบว่า จัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการร่วมกับการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 พบว่า มีประสิทธิภาพ และมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าคะแนนก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

6.สรุปผลการวิจัย

ความพึงพอใจในการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถาน บริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยรวมทุกด้าน นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

7.อภิปรายผลการวิจัย

ผลความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M – Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า รวมทุกด้าน นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} =$, S.D. =) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจในด้านการนำเสนอเนื้อหาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.57) รองลงมาคือ ความพึงพอใจในด้านมัลติมีเดียอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.63$, S.D. = 0.58) และอันดับสุดท้ายคือ ความพึงพอใจในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่ออยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.57$, S.D. = 0.62) จะเห็นได้ว่านักเรียนมีความพึงพอใจในด้านการนำเสนอเนื้อหาซึ่งสอดคล้องกับธนฐาพัชร วรพงศ์พัชร จุฑารัตน์ นิรันดร์ ญัฐวุฒิ อัดตะสาระ ปิยพัทธ์ สุปถณะ และจันทนา มุกดาคุณัญญ์. (2565) และธนฐาพัชร วรพงศ์พัชร อภิสิทธิ์ ทูริยานนท์ อรอนงค์ โพธิจักร อพิเชษฐกิจเกษม เหม และปวีณา จันทรไทย. (2565) เนื่องมาจากผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้เตรียมเนื้อหา สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ของนักเรียน ไม่เป็นการกีดกันนักเรียนมากเกินไป อีกทั้งนักเรียนยังสามารถสอบถามผู้สอนได้ตลอดเวลา ด้วยระบบออนไลน์เมื่อเกิดความสงสัย ส่วนด้านที่นักเรียนมีความพึงพอใจน้อยที่สุด คือ ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่อสาเหตุอาจมาจากสื่อที่ใช้ในการเรียนรู้มีความใหม่ และการถูกนำไปใช้ประโยชน์ยังมีอยู่ไม่มาก ทำให้การใช้งานของนักเรียนค่อนข้างซับซ้อน ทำให้ต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจจึงทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจในด้านนี้ต่ำที่สุด ธนฐาพัชร วรพงศ์พัชร ทรงชัย ชิมชาติ หยาดพิรุณ แดงสี อมรเทพ สมคิด และชาญวิทย์ อิสรลาม. (2565).

ผลความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า รวมทุกด้าน นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} =$, S.D. =) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจในด้านการนำเสนอเนื้อหาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.57) รองลงมาคือ ความพึงพอใจในด้านมัลติมีเดียอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.63$, S.D. = 0.58) และอันดับสุดท้ายคือ ความพึงพอใจในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่ออยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.57$, S.D. = 0.62) จะเห็นได้ว่า

นักเรียนมีความพึงพอใจในการนำเสนอเนื้อหา เนื่องจากผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้เตรียมเนื้อหา สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ด้วยตัวเองของนักเรียน ไม่เป็นการกดดันนักเรียนมากเกินไป อีกทั้งนักเรียนยังสามารถสอบถามผู้สอนได้ตลอดเวลาด้วยระบบออนไลน์เมื่อเกิดความสงสัย ส่วนด้านที่นักเรียนมีความพึงพอใจน้อยที่สุด คือ ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สื่อสาเหตุอาจมาจากสื่อที่ใช้ในการเรียนรู้มีความใหม่ และการถูกนำไปใช้ประโยชน์ยังมีอยู่ไม่มาก ทำให้การใช้งานของนักเรียนค่อนข้างซับซ้อน ทำให้ต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจจึงทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจในด้านนี้ต่ำที่สุด (Jai-on.K.&Bangtho,K, 2022)

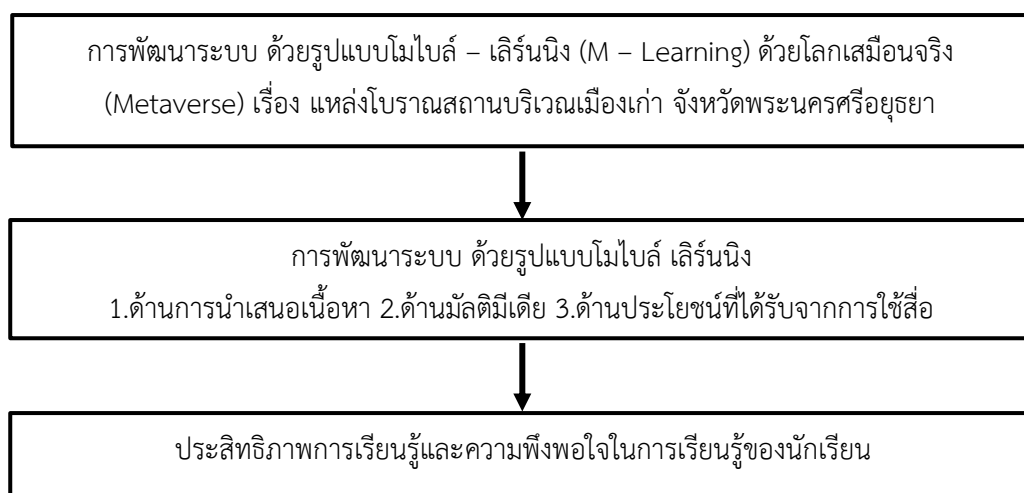
ซึ่งผลการวิจัยที่ได้นี้สอดคล้องกับกลชาญ อนันตสมบูรณ์ (2560) และณฐาพัชร์ วรพงศ์พัชร ชัชวรินทร์ จันทรขุน จิรวดี เหลาอินทร์ พรทิพย์ คุณธรรม และมนัสชนก ยุวดี. (2565) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาการเรียนการสอนผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เคลื่อนที่ (M-Learning) ในมหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ผู้สอนมีความพึงพอใจมากที่สุดคือสามารถเพิ่มช่องทางติดตามบทเรียน แก่นักเรียนที่ไม่สามารถเข้าเรียนในห้องเรียนได้ตลอดเวลา ทำให้ผู้สอนติดตามนักเรียนเข้าศึกษาบทเรียน ได้ตลอดเวลา มีความสะดวกในการจัดการบทเรียนในแต่ละภาคเรียน นักศึกษามีความพึงพอใจอยู่ใน ภาพรวมอยู่ในระดับดีระบบการเรียนการสอนผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เคลื่อนที่ (M-Learning) สามารถเพิ่มช่องทางในการเรียนรู้นอกเหนือจากการนั่งเรียนในห้องเรียน เพิ่มช่องทางในการเรียนรู้จากการนั่งเรียนในห้องเรียนและ เป็นการกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน สันติ งามเสริม และศิริพงศ์ ศรีสุขกาญจน์ (2021)

และสอดคล้องกับวินิ ครุธีร์ พรชนก ชโลปกรณ์ กิตติพงษ์แก้ว ประเสริฐ และสิทธิพงศ์ พรอุดมทรัพย์ (2564) และณฐาพัชร์ วรพงศ์พัชร แสงระวี จรัสน้อยศิริ สุรพล หิรัญพุด และแก้วใจ พิชชา มณท์. (2565) ได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างสื่อการสอนมัลติมีเดียเสมือนจริง เรื่องประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ออยุธยา : กรณีศึกษาวัดพระราม เพื่อศึกษาความเหมาะสมของสื่อการสอนจากผู้เชี่ยวชาญ และเพื่อ ศึกษาความพึงพอใจในสื่อการสอนจากนักศึกษา การพัฒนาสื่อการสอนมัลติมีเดียเสมือนจริงมี ขั้นตอน การวิจัย 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการวิเคราะห์และออกแบบ 2) ขั้นตอนการจัดเตรียมข้อมูลภาพเสมือนจริง 3) ขั้นตอนในการสร้างระบบนำเสนอ 4) ขั้นตอนการสร้างระบบนำทางในการชมเกาะอยุธยา 5) ขั้นตอนการเผยแพร่ และ 6) ขั้นตอนการสรุปผล โดยใช้โปรแกรมในการพัฒนาดังนี้ 1) โปรแกรม อีชีปาโนทัวร์วีฟเวอร์ 7.50 สำหรับผู้เชี่ยวชาญ (Easypano Tour weaver 7.50 Professional Edition) 2) โปรแกรมโฟโตชอป ซีเอส 6 (Photoshop CS 6) 3) โปรแกรมมายา (Maya) และ 4) โปรแกรม ดรีมวีฟเวอร์ ซีเอส 6 (Dreamweaver CS6) กลุ่มเป้าหมายในงานวิจัย คือ นักศึกษา ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม ในมหาวิทยาลัยทั่วประเทศไทย ณัฐพงษ์ พระลักัรักษา (2561) และณฐาพัชร์ วรพงศ์พัชรและพงษ์ศักดิ์ ผกามาศ. (2565). ผลการวิจัยพบว่า สื่อการสอนมัลติมีเดียเสมือนจริง เรื่องประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมอยุธยา : กรณีศึกษาวัดพระราม ผ่านการประเมินความเหมาะสมโดย

ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาได้ประเมินความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.42$, S.D. = 0.40) และผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคได้ประเมินความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.53$, S.D. = 0.46) และกลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาสาขาวิชาเทคโนโลยี สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตอุเทนถวาย ได้ประเมินความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = 0.16)

8. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบองค์ความรู้ที่สามารถสรุปแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 2 แสดงให้เห็นการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลต่อความพึงพอใจในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการนำเสนอเนื้อหา ด้านมัลติมีเดีย และด้านประโยชน์ที่รับจากการใช้สื่อ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M – Learning) มีระดับความพึงพอใจในการเรียนรู้มากที่สุด และเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และสร้างความภาคภูมิใจในมรดกอันล้ำค่าของโลก ผ่านสื่อโลกเสมือนจริง (Metaverse)

9. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

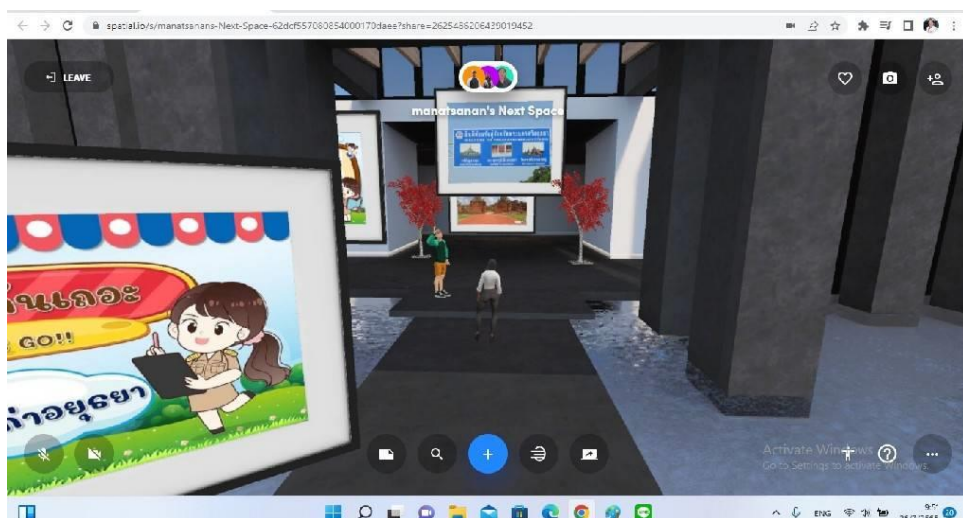
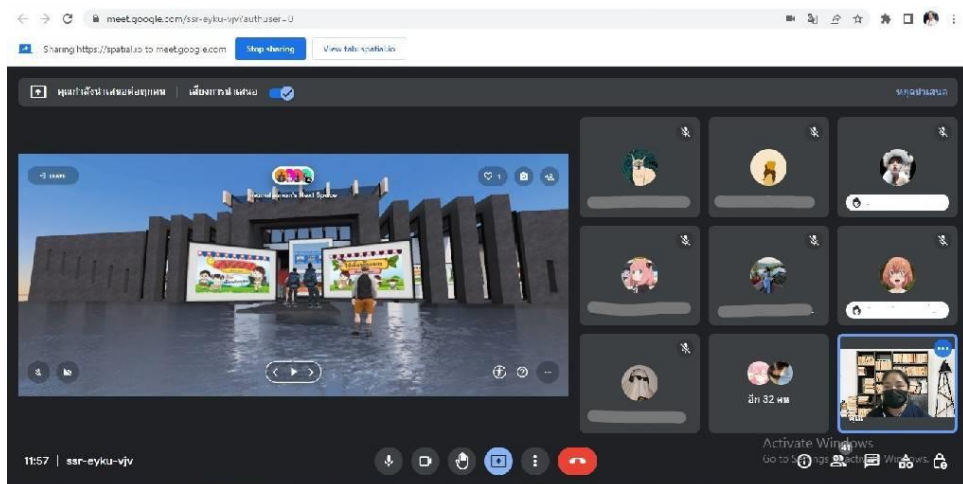
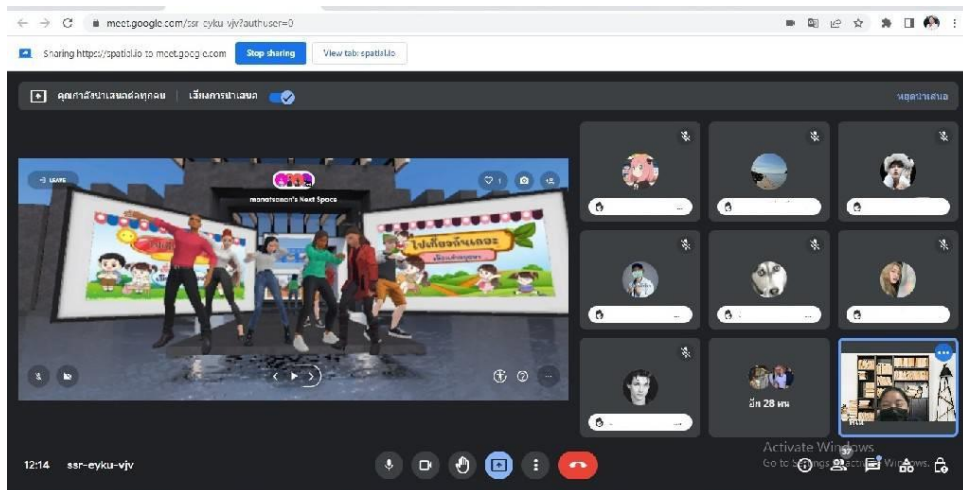
1) การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมบายล์-เลิร์นนิ่ง ควรมีการกำหนดกรอบเนื้อหา จุดประสงค์ การเรียนรู้ให้ชัดเจน เพราะเนื้อหาความรู้ในโลกอินเทอร์เน็ตมีความหลากหลายและมีขอบเขตที่กว้าง อาจไม่เหมาะสมกับวัย หรือมีเนื้อหาที่ลึกมากเกินไป ทำให้การศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองอาจเป็นเรื่องที่ หนาเบื่อ ดังนั้น ผู้สอนควรกำหนดขอบเขตให้ชัดเจน หรือแนะนำแหล่งการเรียนรู้ที่น่าเชื่อถือ และเหมาะสมให้แก่ นักเรียน

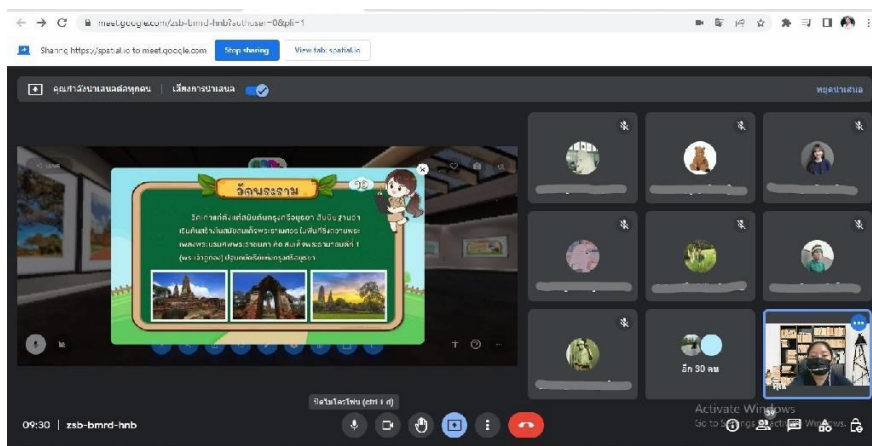
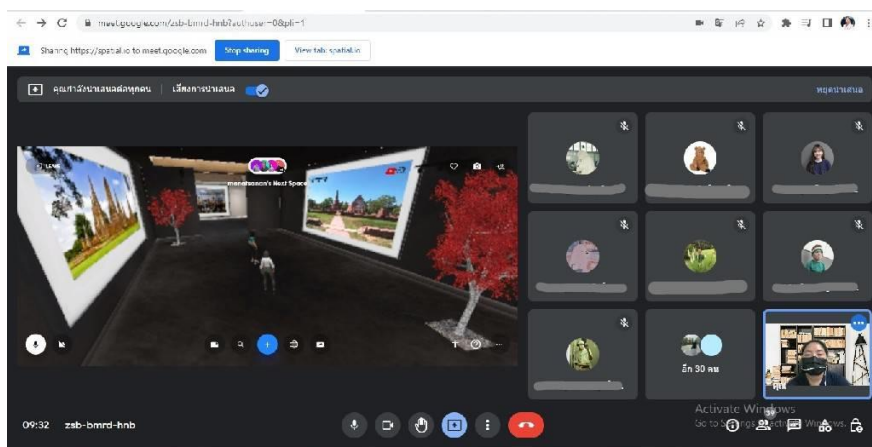
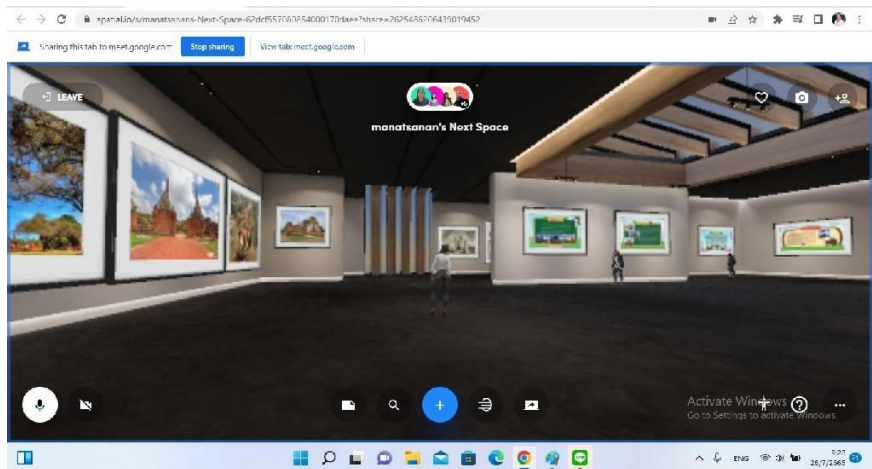
2) การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมบายล์-เลิร์นนิ่ง จะเกิดความน่าสนใจมากขึ้นเมื่อมีการใช้ สื่อที่หลากหลายในการประเมิน มีการประยุกต์ใช้เว็บไซต์ต่าง ๆ และแอปพลิเคชันที่หลากหลาย การใช้เกม การแข่งขันเป็นการกระตุ้นความสนใจของนักเรียนได้ดี และการประเมินผลควรประกาศออนไลน์ให้ นักเรียนได้รู้คะแนนของตัวเองและเพื่อนร่วมห้อง ทำให้นักเรียนให้ความร่วมมือในการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น

3) การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมบายล์-เลิร์นนิ่ง อาจมีข้อจำกัดในเรื่องอุปกรณ์การเชื่อมต่อ ของนักเรียนอาจไม่เพียงพอ หรือสัญญาณอินเทอร์เน็ตของนักเรียนอาจไม่อำนวยดังนั้นก่อนการเรียนรู้ ผู้สอนควรตรวจเช็คความพร้อมของนักเรียน และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบ การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมบายล์-เลิร์นนิ่ง (M-Learning) เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่สำคัญ คือ สื่อโลกเสมือนจริง (Metaverse) สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนได้ทุกสาระการเรียนรู้ โดยควรให้ความสำคัญ กับองค์ความรู้ที่นักเรียนจะได้รับ สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการทดลองใช้สื่อโลกเสมือนจริง (Metaverse) ในการเรียนการสอนแบบผสมผสาน หรือ hybrid learning

ภาพที่ 1-6 การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโมไบล์-เลิร์นนิ่ง (M-Learning)
เรื่อง แหล่งโบราณสถานบริเวณเมืองเก่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 2 โรงเรียนสตรีวิทยา โดยใช้โปรแกรมโลกเสมือนจริง (Metaverse)

10. บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). **การสอนประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กลชาญ อนันตสมบูรณ์. (2560). การพัฒนาการเรียนการสอนผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เคลื่อนที่ (M – Learning) ในมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา**, 5(1), 8-24.
- ณัฐพัชร วรพงศ์พัชร จุฑารัตน์ นิรันดร์ ณัฐวุฒิ อิตตะสาระ ปิยพัทธ์ สุบุญณะ และจันทนา มุกดาสุขภณัฐ. (2565). นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ "ตู้เทคโนโลยีดิจิทัลอัจฉริยะ" เรื่อง การปฏิบัติตามบรรทัดฐาน และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระขาว (ประชาชนุเคราะห์).
- วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์**. [jmr]. 5(2). 22-32.
- ณัฐพัชร วรพงศ์พัชร ชัยวันนท์ จันทรวงศ์ จิรวดี เหลาอินทร์ พรทิพย์ คุณธรรม และมนัสชนก ยุวดี. (2565). นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาช่วยสอนในวิชาภาษาไทยเรื่อง หลักการใช้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดแจ้งลำหิน (พุนราชบุรีอุปถัมภ์) อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**. 15(2). 49-63.
- ณัฐพัชร วรพงศ์พัชร ทรงชัย ชิมชาติ หยาตพิรุณ แต่งสี อมรเทพ สมคิด และชาญวิทย์ อีสระาม. (2565). การพัฒนานวัตกรรมสื่อการเรียนรู้เรื่องโคกหนองนาโมเดล ตำบลจันทุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ในกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดสำโรง โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์. **วารสารนวัตกรรมการศึกษาในอนาคต**. 1(1). 47-58.
- ณัฐพัชร วรพงศ์พัชร และพงษ์ศักดิ์ ผกามาศ. (2565). การพัฒนาแพลตฟอร์มการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดคอนสตรัคติวิสต์หัวข้อทฤษฎีและนวัตกรรมการบริหารการศึกษาสำหรับนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี**. 14(2). 80-106.
- ณัฐพัชร วรพงศ์พัชร วีระเทพ ชลธิชา วชิรธิดา ศิริวัฒน์ และปรีญา ศรีจันทร์. (2565). นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาชีววิทยาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ห่วงโซ่อาหาร (Food Chain) โดยใช้สื่อวิดีโอ(VDO) ผ่านแอปพลิเคชันสำหรับเรียนรู้ผ่านวิธีทัศน์แบบมีปฏิสัมพันธ์. **วารสารวิจัยศิลปวิทยาการลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. 30(2). 25-38
- ณัฐพัชร วรพงศ์พัชร แสงระวี จรัสน้อยศิริ สุรพล หิรัญพุด และแก้วใจ พิษขามณต์. (2565). นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาบทเรียน M-Learning ร่วมกับรูปแบบการสร้างความรู้ด้วยตนเอง เรื่อง สถานที่สำคัญและแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสาครชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบางปลา. **วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ**. 5(3). 28-40.

- ณัฐพัชร วรพงศ์พัชร อภิสิตธิ์ ทูริยานนท์ อรอนงค์ โพธิจักร อพิเชษฐกิจเกษม เหมและปวีณา จันทรไทย.
(2565). นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษโดยใช้บทเรียน
อิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนจันทอ้อยแก่งค้อย
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย**. 14(2). 28-42.
- ณัฐพงษ์ พระลัทธิรักษา. (2019). การพัฒนาสื่อในรูปแบบมูมมอง 360 องศาเพื่อประชาสัมพันธ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามบน Google Street View. **Journal of Technology
Management Rajabhat MahaSarakhm University**, 6(2), 80-89.
- นวิน ฤทธิ์วีร์ พรชนก ชโลปกรณ์ กิตติพงษ์ แก้วประเสริฐ และสิทธิพงศ์ พรอดทรัพย์. (2021). การ
พัฒนาแอปพลิเคชันโมเดล 3 มิติเพื่อการเรียนรู้อุปกรณ์พื้นฐานห้องปฏิบัติการเคมีด้วยเทคนิค
ความจริงเสริม. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี**, 15(2), 78-94.
- สมศักดิ์ ชูโต. (2527). การสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สมัครสมร รักดีเทวา และเอกนถน บางท่าไม้. (2021). การเรียนรู้ยุคใหม่กับการเรียนการสอนออนไลน์
ในสถาบันอุดมศึกษา. **วารสารสุขโขทัยธรรมาธิราช**, 34(1), 1-18.
- สันติ งามเสริฐ และศิริพงศ์ ศรีสุข กาญจน์. (2021). การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ผ่านสื่อ
อิเล็กทรอนิกส์สำหรับนักเรียนนายเรือปีการศึกษา 2563. **วารสารสหศาสตร์**, 21(1), 75-89.

การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา Journal of Ayutthaya Studies (JAS) ISSN 2229-1644 (Print) และ ISSN 2730-3144 (Online) เป็นวารสารวิชาการของสถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการ และงานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมอยุธยา โดยเผยแพร่บทความทางวิชาการ (Article) บทความงานวิจัย (Research Article) บทความปริทัศน์ (Book Review) ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่มีประเด็นสอดคล้องกับบริบทด้านอยุธยาศึกษา ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และรัฐศาสตร์

วารสารมีกำหนดออกปีละ 2 ฉบับ คือ มกราคม-มิถุนายน และ กรกฎาคม-ธันวาคม บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ ต้องจัดเตรียมอย่างถูกต้องสมบูรณ์ตามมาตรฐานวารสารวิชาการ โดยกองบรรณาธิการจะตรวจสอบเป็นขั้นแรก แล้วจัดให้มีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกในสาขานั้น ๆ ร่วมกลั่นกรอง (Peer Review) จำนวน 3 ท่าน ตามเกณฑ์ที่กำหนดในลักษณะ Double-blind peer review คือ ผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่งและผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา โดยเผยแพร่ออนไลน์ในรูปวารสารทางอิเล็กทรอนิกส์ และเผยแพร่เป็นรูปเล่ม

หลักเกณฑ์ในการรับพิจารณาบทความ

- ☐ บทความมีประเด็นเนื้อหาสอดคล้องกับบริบทด้านอยุธยาศึกษา เน้นทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และรัฐศาสตร์
- ☐ บทความที่จะได้รับพิจารณาตีพิมพ์ ได้แก่ บทความทางวิชาการ (Academic Article) บทความงานวิจัย (Research Article) และบทความปริทัศน์ (Review Article) ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
- ☐ บทความทางวิชาการ หรือบทความงานวิจัยนั้น ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ หรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสาร หรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน
- ☐ ผู้นิพนธ์ อ้างอิงข้อมูล หรือรูปภาพ ที่นำมาจากผลงานของผู้อื่นอย่างถูกต้อง และไม่ละเมิด หรือคัดลอกผลงานของผู้อื่น (Plagiarism)
- ☐ ผู้นิพนธ์ได้การจัดพิมพ์บทความ ตามข้อกำหนด การจัดเตรียมต้นฉบับ และการอ้างอิง ของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษาแล้ว
- ☐ กรณีที่เป็นผลงานทางวิชาการที่มีการใช้ข้อมูลจากการทำการวิจัยในคน ที่อาจส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรี สิทธิ ความเป็นส่วนตัว และสุขภาพของคน ให้แนบหลักฐานรับรอง หรือหนังสือการได้รับอนุญาตให้ทำการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนมาพร้อมกับต้นฉบับ

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1. พิมพ์ต้นฉบับด้วยโปรแกรม Microsoft Word ความยาวทั้งเรื่อง รวมภาพประกอบ ตาราง และเอกสารอ้างอิง ไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4

2. เว้นระยะขอบด้านบน และด้านซ้าย ด้านละ 1.25 นิ้ว และเว้นขอบด้านล่างและด้านขวา ด้านละ 1.0 นิ้ว ใส่หมายเลขหน้ากำกับที่มุมบนขวามือทุกหน้า

3. ใช้แบบอักษร TH SarabunPSK ชื่อเรื่อง จัดกึ่งกลาง ขนาดอักษร 20 พอยต์ ตัวหนา มีทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บรรทัดถัดจากชื่อเรื่อง เป็นชื่อ-นามสกุล ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์ บรรทัดต่อมาเป็นสังกัดของผู้เขียน ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ จัดชิดขอบขวา ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์

4. บทคัดย่อภาษาไทย มีความยาวไม่ควรเกิน 300 คำ โดยมีใจความที่กระชับ และชัดเจน ทราบถึงภาพรวมของบทความทั้งหมด เช่น มีที่มา วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และมีการสรุปผลการศึกษาค้นคว้าอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และต้องกำหนดคำสำคัญ (Keyword) ซึ่งเป็นคำที่เหมาะสมที่ใช้เป็นตัวแทนเนื้อหาสำหรับการสืบค้นบทความ ไม่เกิน 5 คำ สำหรับบทคัดย่อที่เป็นภาษาอังกฤษ (Abstract) นั้น จะต้องมีความที่สอดคล้องกับบทคัดย่อภาษาไทย และมีการใช้ภาษาอังกฤษที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์

5. หัวข้อใหญ่ จัดชิดขอบด้านซ้าย อักษรขนาด 18 พอยต์ ตัวหนา

หัวข้อรอง ให้จัดย่อหน้าปกติ อักษรขนาด 16 พอยต์ ตัวหนา

ข้อความปกติ ให้จัดย่อหน้าปกติ อักษรขนาด 16 พอยต์ ปกติ

6. องค์ประกอบของบทความ ควรมีอย่างน้อยดังนี้

องค์ประกอบของบทความวิชาการ

- ชื่อเรื่องภาษาไทย
- ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ
- บทคัดย่อภาษาไทยและคำสำคัญ
- บทคัดย่อภาษาอังกฤษและคำสำคัญ
- บทนำ
- ประเด็นต่างๆ ที่ต้องการนำเสนอ
- สรุป
- บรรณานุกรม

องค์ประกอบของบทความวิจัย

- ชื่อเรื่องภาษาไทย
- ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ
- บทคัดย่อภาษาไทยและคำสำคัญ
- บทคัดย่อภาษาอังกฤษและคำสำคัญ
- ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- วัตถุประสงค์การวิจัย
- ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย
- ผลการวิจัย
- สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ
- บรรณานุกรม

7. ถ้ามีภาพประกอบ แผนที่ หรือตาราง ให้ใส่ประกอบไว้ในเนื้อเรื่อง และต้องมีชื่อ พร้อมแหล่งที่มาของภาพประกอบ แผนที่ หรือตาราง และภาพประกอบหรือแผนที่ ที่นำมาใช้ควรมีความละเอียดไม่น้อยกว่า 300 dpi

8. พิมพ์เอกสารอ้างอิงในเนื้อหา (แบบนาม-ปี) และบรรณานุกรมท้ายบทความ ตามรูปแบบการพิมพ์อ้างอิงและบรรณานุกรม ของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา และจัดเรียงตามลำดับอักษร ถ้ามีบรรณานุกรมภาษาอังกฤษ ให้พิมพ์ต่อท้ายบรรณานุกรมภาษาไทย

การพิมพ์อ้างอิง

พิมพ์เอกสารอ้างอิงในเนื้อหา (แบบนาม-ปี)

การพิมพ์อ้างอิงจาก หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ รายงานการวิจัย / วิทยานิพนธ์

(ชื่อผู้แต่ง,/ปีพิมพ์,/หน้า)

(รัตนไชย วาสุกีรี, 2558, หน้า 15)

การพิมพ์อ้างอิงจากการสัมภาษณ์

(ผู้ให้สัมภาษณ์,/ปี,/วัน/เดือน)

(รัตนไชย วาสุกีรี, 2558, 23 พฤษภาคม)

การพิมพ์อ้างอิงจากแหล่งข้อมูลออนไลน์

(ชื่อผู้แต่ง,/ปีที่ผลิตหรือปีที่สืบค้น,/เว็บไซต์)

(รัตนไชย วาสุกีรี, 2558, www.asi.aru.ac.th)

การพิมพ์อ้างอิงจากภาพนิ่ง ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ และวีดิทัศน์

(ชื่อเจ้าของภาพ,/ปีที่ผลิต,/ [ชนิดของวัสดุ])

(รัตนไชย วาสุกีรี, 2558, [ภาพถ่าย])

การพิมพ์บรรณานุกรม

หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อเรื่อง. / (ครั้งที่พิมพ์) ./ เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

รัตนไชย วาสุกีรี. (2557). พระนครศรีอยุธยาในความทรงจำของข้าพเจ้า. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา.

วารสาร

ผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อบทความ. / ชื่อวารสาร, / ปีที่ (ฉบับที่) ./ หน้าอ้างอิง.

รัตนไชย วาสุกีรี. (2541). เส้นทางสังคมพหุวัฒนธรรมอยุธยา. วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา, 19(2), 34 – 39.

หนังสือพิมพ์

ผู้เขียน.// (ปีพิมพ์, //วัน/เดือน).//ชื่อข่าว, //ชื่อหนังสือพิมพ์, //หน้า.

รัตนไชย วาสุกี. (2549, 25 เมษายน). เปิดงานสัมมนาอยุธยาศึกษาวิชาการ, สยามโพลล์, หน้า 34.

รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย.// (ปีพิมพ์).//ชื่อวิจัย.// (รายงานผลการวิจัย).//เมืองที่พิมพ์:สถาบัน.

ชื่อผู้วิจัย.// (ปีพิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//วิทยานิพนธ์ตามด้วยชื่อปริญญา/สาขาวิชา, //สถาบัน.

รัตนไชย วาสุกี. (2535). ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอสนา จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา. (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

รัตนไชย วาสุกี. (2547). การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตลาดหัวรอ จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

การสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์.// (ปี, //วัน/เดือน).//ตำแหน่งผู้ให้สัมภาษณ์.//หน่วยงานของผู้ให้สัมภาษณ์.//สัมภาษณ์.

รัตนไชย วาสุกี. (2552, 8 มิถุนายน). ประธานชุมชน. ชุมชนคลองท่อ. สัมภาษณ์.

แหล่งข้อมูลออนไลน์

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่ผลิตหรือปีที่สืบค้น).//ชื่อเรื่อง.//ค้นเมื่อ/วัน/เดือน/ปี, //จาก/URL

รัตนไชย วาสุกี. (2550). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตลาดหัวรอ. ค้นเมื่อ 1 มกราคม 2557, จาก www.asi.aru.ac.th

ภาพถ่าย ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ และวิดีโอ

ชื่อเรื่อง.// (ปีที่ผลิต).// [ชนิดของวัสดุ].//สถานที่ผลิต:ผู้ผลิต.

ตลาดหัวรอ. (2550). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: รัตนไชย วาสุกี.

การส่งต้นฉบับบทความ

ผู้พิมพ์เสนอบทความผ่านระบบวารสารออนไลน์ของวารสารวิชาการ
อยุธยาศึกษา so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/about/submissions

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ นายพัทธ์ แดงพันธ์ นักวิชาการศึกษา
สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

โทรศัพท์ 084 023 5053 โทรศัพท์ / โทรสาร 035 241 407

วารสารออนไลน์
วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

รูปแบบการเขียนบทความ
ชื่อบทความภาษาไทย (20 กึ่งกลาง ตัวหนา)
ชื่อบทความภาษาอังกฤษ (20 กึ่งกลาง ตัวหนา)

ชื่อผู้เขียน ภาษาไทย / ภาษาอังกฤษ (16 ตัวปกติ ชิดขวา)

หน่วยงานสังกัดภาษาไทย (16 ตัวปกติ ชิดขวา)

หน่วยงานสังกัดภาษาอังกฤษ (16 ตัวปกติ ชิดขวา)

บทคัดย่อ (18 กึ่งกลาง ตัวหนา)

บทคัดย่อ ไม่เกิน 300 คำ (16 ปกติ)

.....

.....

คำสำคัญ :

Abstract (18 กึ่งกลาง ตัวหนา)

Abstract มีใจความที่สอดคล้องกับบทคัดย่อภาษาไทย ใช้ภาษาอังกฤษที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์

.....

.....

Keywords :,,,

1.หัวข้อใหญ่ (18 ชิดซ้าย ตัวหนา)

1.1 หัวข้อรอง (16 ย่อหน้า 0.5' ตัวหนา)

ข้อความปกติ (16 ย่อหน้า 0.5' ตัวปกติ)

.....

.....

1.1.1 หัวข้อย่อย (16 ย่อหน้า 1' ตัวปกติ)

ข้อความในหัวข้อย่อย (16 ย่อหน้า 1' ตัวปกติ)

.....

.....

ภาพประกอบ

ภาพที่ ชื่อภาพ (16 กึ่งกลาง)

ที่มา: ชื่อเจ้าของภาพ,/ปีที่ถ่ายภาพ,/ [ภาพถ่าย]

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง

ที่มา:

บรรณานุกรม

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีพิมพ์).// ชื่อเรื่อง.// (ครั้งที่พิมพ์).// เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ผู้แต่ง.// (ปีพิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อวารสาร, /ปีที่(ฉบับที่), /หน้าที่อ้าง.

ผู้เขียน.// (ปีพิมพ์, /วัน/เดือน).// ชื่อข่าว, /ชื่อหนังสือพิมพ์, /หน้า.

ชื่อผู้วิจัย.// (ปีพิมพ์).// ชื่อวิจัย.// (รายงานผลการวิจัย).// เมืองที่พิมพ์: สถาบัน.

ชื่อผู้วิจัย.// (ปีพิมพ์).// ชื่อวิทยานิพนธ์.// วิทยานิพนธ์ตามด้วยชื่อปริญญา/สาขาวิชา, /สถาบัน.

ผู้ให้สัมภาษณ์.// (ปี, /วัน/เดือน).// ตำแหน่งผู้ให้สัมภาษณ์.// หน่วยงานของผู้ให้สัมภาษณ์.// สัมภาษณ์.

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่ผลิตหรือปีที่สืบค้น).// ชื่อเรื่อง.// ค้นเมื่อ/วัน/เดือน/ปี, /จาก/URL

ชื่อเรื่อง.// (ปีที่ผลิต).// [ชนิดของวัสดุ].// สถานที่ผลิต: ผู้ผลิต.

จริยธรรมการตีพิมพ์

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา คำนึงถึงความสำคัญด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) บรรณาธิการและกองบรรณาธิการวารสาร 2) ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ และ 3) ผู้นิพนธ์ ได้ศึกษาและปฏิบัติตามข้อกำหนดทางด้านจริยธรรมของวารสารอย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการ

- 1.บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ จะพิจารณาและตรวจสอบบทความที่ผู้นิพนธ์เสนอขอตีพิมพ์บทความในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความ ตามนโยบายและขอบเขตการตีพิมพ์ของวารสารเป็นหลัก และปราศจากอคติต่อผู้นิพนธ์
- 2.บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์ หรือผู้ประเมินบทความ ไม่ว่าด้วยประโยชน์ในเชิงธุรกิจ หรือนำไปเป็นผลงานวิชาการของตนเอง
- 3.บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ ไม่เปิดเผยข้อมูลระหว่างผู้นิพนธ์และผู้ประเมินบทความ รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้นิพนธ์และผู้ประเมินบทความ ให้แก่ผู้อื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง ในช่วงเวลาของการประเมินบทความ โดยจะต้องรักษาไว้เป็นความลับ
- 4.บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ จะพิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความให้ตรงตามสาขาของบทความ
- 5.บรรณาธิการ และกองบรรณาธิการ ไม่เสนอบทความเข้ามาตีพิมพ์ในวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

บทบาทหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ

- 1.ผู้ประเมินบทความ ต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์ พิจารณาบทความบนหลักการทางวิชาการ โดยปราศจากอคติส่วนตัว
- 2.ผู้ประเมินบทความ ต้องไม่แสวงหาผลประโยชน์จากบทความที่รับประเมิน ไม่ว่าด้วยประโยชน์ในเชิงธุรกิจ หรือนำไปเป็นผลงานวิชาการของตนเอง
- 3.ผู้ประเมินบทความ ต้องไม่เปิดเผยข้อมูลบางส่วน หรือข้อมูลทั้งหมด ของบทความที่รับพิจารณาแก่บุคคลอื่น
- 4.ผู้ประเมินบทความ ควรรับประเมินบทความในสาขาที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญอย่างแท้จริง โดยพิจารณาคุณภาพของบทความอย่างเข้มข้น และเสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมอยุธยา โดยไม่ใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความ
- 5.หากผู้ประเมินบทความ พบว่าบทความที่รับประเมิน เป็นบทความที่คัดลอกจากผลงานของผู้อื่น ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบโดยทันที

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์

1.บทความที่ผู้นิพนธ์เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสาร ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์ หรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารอื่น และไม่เคยเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน

2.ผู้นิพนธ์ ต้องทำการอ้างอิงข้อมูล หรือรูปภาพ ที่นำมาจากผลงานของผู้อื่นให้ถูกต้อง ต้องไม่ละเมิด หรือคัดลอกผลงานของผู้อื่น (Plagiarism) ซึ่งถือเป็นการละเมิดจรรยาบรรณทางวิชาการอย่างร้ายแรง หากเกิดการฟ้องร้อง หรือการดำเนินคดีทางกฎหมาย ผู้นิพนธ์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน โดยกองบรรณาธิการวารสารมิได้รู้เห็น หรือเกี่ยวข้องกับการกระทำใดๆ ของผู้นิพนธ์

3.ผู้นิพนธ์ ต้องจัดรูปแบบของบทความให้ถูกต้อง ตามรูปแบบที่ทางวารสารได้กำหนดไว้ใน “คำแนะนำสำหรับผู้เขียน”

4.ผู้นิพนธ์ ต้องเคารพผลการตัดสินคัดเลือกบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร

5.ผู้นิพนธ์ ต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำบทความไปเสนอตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารอื่น

6.ผู้นิพนธ์ร่วม ที่มีชื่อในบทความทุกคน จะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำบทความ หรือมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

7.กรณีที่เป็นผลงานทางวิชาการที่มีการใช้ข้อมูลจากการทำการวิจัยในคน ที่อาจส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรี สิทธิ ความเป็นส่วนตัว และสุขภาพของคน ให้แนบหลักฐานรับรอง หรือหนังสือการได้รับอนุญาตให้ทำการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนมาพร้อมกับต้นฉบับ